

નિત્ય પ્રાર્થના

હે સર્વજ્ઞ ભગવન—હે વિશ્વ પિતા હું તારો છું. તું મારો છે. તું મારી શુદ્ધિને વિશુદ્ધ કર જેથી હું આ અમૂલ્ય માનવ જન્મનું વહન અને લક્ષ્ય સમજી શકું.

આ જીવન યાત્રા દરમિયાન મારા વાચિક માનસિક અને કાયિક કર્મોનો તારા દિવ્ય અને પ્રેરણાદાયી સ્મરણ દ્વારાજ આરંભ થાય.

હે દિનબંધુ ! — તારાં કાર્ય તારા આદેશાનુરૂપ કરવામાંજ મારું શ્રય છે એ સત્યમાં મારી શ્રદ્ધા દટિભૂત બનેા.

હે તારણહાર ! — તું એવા વાતાવરણનું સર્જન કર જેથી કોઈપણ વસ્તુ વિષય અથવા વ્યક્તિ મારી પાશ્વ્યાત્મિક પ્રવૃત્તિ અને પ્રગતિમાં અંતરાયરૂપ ન બને.

હે સમસ્ત વિશ્વના પોષક ! — તારા જૂતકાલિન ઉપકારોને માટે હું કૃતજ્ઞ ભાવે મારી નમનાંજગલિ સમર્પણ કરું છું. ભવિષ્યમાં તારી માંગલિક વ્યવસ્થાનુસાર મને જે કાંઈ અનુકૂળતાઓ પ્રાપ્ત થાય એમ છે તે તમામને માટે પણ આજે જ હું વારંવાર તારે માટેના આભાર પ્રદર્શિત કરું છું.

તારી કૃપા દષ્ટિ મારા અને મારા જેવા મુમુક્ષોની ઉપર સદૈવ રહે એજ શેષ યાચના છે.

ॐ શાંતિ. શાંતિ. શાંતિ.

—કૃષ્ણાનંદ.

અનુક્રમણિકા.

૧	ઉપોદગાત	
૨	આભારદર્શન	
૩	માનસિક સમતુલા	૧
૪	ઉદાર	૧૦
૫	માતૃહત્યા	૧૭
૬	સાંપ્રદાયિક જડતા	૨૩
૭	અજગર સાથે રાતવાસો	૨૮
૮	પતિયાનો ઉચ્ચ ઉપદેશ	૩૪
૯	સંશય-શેતીન	૩૮
૧૦	વિચ્છિન્ન વેવિશાળ	૪૭
૧૧	તપોભૂમિ ગિરનાર	૫૪
૧૨	આ વિદ્યાર્થીઓ !	૬૧
૧૩	મુન્નતાનો વિજય	૬૯
૧૪	આપણું દુર્લક્ષિત દેવસ્થાનો	૭૪
૧૫	દાણે દાણે લખી મૂક્યું છે ખાનારાનું નામ	૮૦
૧૬	ભોજનમાં ભંગ	૮૮
૧૭	મૌન દંડયો	૯૨
૧૮	ધરપકડ	૯૭
૧૯	અદ્ભુત સ્વપ્ન (દસ્ય પહેલુ)	૧૦૫
૨૦	" " (દસ્ય બીજી)	૧૧૧
૨૧	પ્રમાણિક સિખારી	૧૧૭
૨૨	ખોટો આરોપ	૧૨૧
૨૩	નારી સિંહણ બની	૧૩૦
૨૪	હોળીમાં હાહાકાર	૧૩૯
૨૫	સાચી કૃતમતા	૧૪૪
૨૬	મહિલા-પુકાર	૧૫૩
૨૭	ઝણતુંબેધ	૧૭૯

1877
The 1st of March, 1877
My dear Sir,
I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 27th inst.

and in reply to inform you that the same has been forwarded to the proper authorities for their consideration.

Yours faithfully,
J. H. P.

I am, Sir, very respectfully,
Yours truly,
J. H. P.

મુજા—દસમુખ.

ઉપોદ્ગાત

ગુજરાતી સાહિત્યમાં જીવનની મત્ત ઘટનાઓને આવરી લેનાં પુસ્તકોની જૂજ સંખ્યામાં પ્રસ્તુત પુસ્તિકા એક કિમતી ઉમેરો બને છે. મનુષ્ય જીવનમાં એવા કેટલાક પ્રસંગો આવે છે જેની જો નોંધ લેવાય તો તે ભવિષ્યની જનતાને ઘણી ઉપયોગી થઈ પડે. કેટલાક વિચારકો આવા પ્રસંગોને નિત્ય નોંધનાં પાનાં પર ટપકાવે છે પણ એમાંના મોટા ભાગના લખાણનું પ્રકાશન થતું નથી અને જાહેર જનતાના ઉપયોગમાં આવી શકતું નથી. પ્રસંગો, તેમાંથી ઉત્પન્ન થતા વિચારો અને ફલશ્રુતિ સામાન્ય જનમમાજને નિત્ય જીવનમાં ઘણાં માર્ગદર્શક નીવડે છે એ હકીકત છે. કેટલીક વખત તો આવા પ્રસંગો જીવનના મૂંઝવણ ભર્યા કોયડાઓનો માથો ઉકેલ સહેલાઈથી મેળવી આપે છે.

‘આંધિમાં ઉપદેશ’ આવી કેટલીક અગત્યની ઘટનાઓનો સંગ્રહ છે. પુસ્તકમાં આવરી લીધેલા દરેક પ્રસંગ જીવનની નૈતિક, સામાજિક અથવા માંસારિક બાજુને લગતો છે. પોતાના વિશાળ પર્યાટનો દરમિયાન લેખકને જે અનુભવો થયા તેમાંના ઉપયોગી બનાવોને તેમણે વાર્તારૂપમાં મૂંઝીને રજૂ કર્યા છે.

આ ઘટનાઓને સર્વ પ્રથમ અંગ્રેજીમાં વાચા
આપવામાં આવી. 'Sermons in the storm' નું
પ્રમા લાપાન્તર છે.

આ કથાઓને લેખકે જે આગવી શૈલીથી રજૂ કરી
છે તે વાચકનું ધ્યાન ખેંચ્યા સિવાય રહેતી નથી. દરેક
પ્રસંગની શરૂઆત તે બનાવને અનુકૂળ વાતાવરણ સર્જી
તે દ્વારા વાર્તાના વિષય તરફ દોરી જવાથી થાય છે.
ઘટનાનાં કારણોને શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી તપાસવાનો પ્રયત્ન
કર્યો છે, મધ્ય ભાગનાં ઘટનાની એકધારી રજૂઆત થાય
છે. માનસિક સમતૂલા સાચવીને લખાયેલી આ વાર્તા-
ઓમાં યથાતથ વર્ણન કરવાની બાબતમાં લેખક મજબૂત
રહેલો છે.

આ સૃષ્ટિમાં બની રહેલાં સર્વ કાર્યો અણુએ
અણુમાં વ્યાપ્ત એવા ઇશ્વરની કોઈ અગમ્ય યોજનાનું જ
પૂર્વ નિર્મિત પરિણામ હોઈ તેને ઇશ્વરની એક કૃપા
તરીકે જ ગણી અંગત લાગણીઓને વ્યક્ત કર્યા સિવાય
સ્વીકારી લેવાની લેખકની દૃષ્ટિ પણ બેવા મળે છે.
વાર્તાના અંતમાં સમગ્ર વાર્તાને દૃષ્ટિ સમક્ષ રાખી લેખકે
તે વાર્તા વિષયનાં અનુસંધાનમાં પોતાના વિચારો રજૂ
કર્યા છે. આ પ્રકારની શૈલી વાચકને વિચારતા કરી સાચો
રાહ સરજાતોથી બતાવવા માટે ઘણી ઉપયોગી નીવડવાની
શક્યતા છે.

પુસ્તકની ભાષા ભાવવાહી અને સરળ છે. છૂટથી થયેલો સંસ્કૃતમય શબ્દોનો ઉપયોગ અને અક્ષરશઃ ભાષાન્તર કરવાના આગ્રહને લીધે જે કિલ્લે રચનાઓ બોવા મળે છે તે બાદ કરતાં આખું લખાણ રમપ્રદ, અસરકારક અને પ્રેરણાદાયી છે.

‘ માંપ્રદાયિક જડતા, ’ ‘ આપણાં ફલશિત દેવસ્થાનો ’ જેવી વાર્તાઓ અત્યારે આપણાં મંદિરોની થઇ રહેલી દુર્દશા અને નિરૂપયોગિતા તરફ વાચકનું ધ્યાન દોરે છે, માથે બીજા ધર્મનાં દેવસ્થાનોનો કેવી રીતે મદુપયોગ થઇ રહ્યો છે તેનો ખ્યાલ આપી આપણી પુરાણી સંસ્કારી મંદિર પ્રવૃત્તિ તે માયાં મંસ્કારી દેવસ્થાનો બનાવવાના માર્ગ તરફ આંગળી ચીંધે છે.

આપણી જૂની રૂઢીઓના અંધ અવિચારી અનુકરણને કારણે અસંસ્કારી પ્રવૃત્તિઓ મંસ્કારી સમાજને પણ અવળે રસ્તે દોરી કેવી રીતે અધોગતિએ લઇ જાય છે અને માયા મમાજમાં આપણે મમાજ આવી રૂઢીઓના અંધ અનુકરણથી કેવી રીતે તિરસ્કારને પાત્ર બની બદનામ થાય છે તે બતાવતી ‘ વિચ્છિન્ન વેવિશાળ, ’ ‘ આ વિદ્યાર્થીઓ ! ’ ‘ નારી મિંહણ બની ! ’ ‘ હોળીમાં હાહાકાર.... ’ જેવી ઘટનાઓ વાચકનું ધ્યાન ખેંચ્યા સિવાય રહેતી નથી. આજના સંસ્કારી ગણાતા ઉચ્ચ શિક્ષણ લેતા યુવાનો જીવતા નિર્દોષ કુરકુરીઆને શરમ કે દુઃખની લાગણી અનુભવ્યા સિવાય હોળીમાં હોમી દઇ

તેને પ્રચંડ આગમાં બળી મરતું જોવામાં જે પ્રકારનો આનંદ માને છે તે વાંચતાં આપણે શરમથી નીચું જોવું પડે છે. દુઃખીયાનાં દુઃખ દૂર કરવાની ભાવના કયાં અને કયાં આનંદમાં રાચતાં નિર્દોષ પ્રાણીના હોમમાં માનવામાં આવતો પાશવી આનંદ ! આ કયા પ્રકારની સંસ્કારિતા હશે ! એટલું સાંત્વન છે કે આ કુરકુરીયાને બળતું જોતાં જે નિર્દોષ આખો રડી રહી હતી; અને તેમાંજ આટલી અધોગતિએ ગયેલા સમાજના ઉત્થાન માટેની આંખી આશાનું શુભ ચિહ્ન પણ જોવા મળે છે.

‘ માનસિક સમતુલા, ’ ‘ ઉદ્ધાર, ’ ‘ પ્રમાણિક લિખારી, ’ ‘ સાચી કૃતરાતા ’ માં નિરૂપાયેલી ઘટનાઓ વાર્તા સાહિત્ય પૂરું પાડવા ઉપરાંત આપણી ઉન્નતિનો માર્ગ પણ બાધે છે. ચીંથરેહાલ લિખારીને હાથ લાગેલું પૈસાથી ભરેલું પાકીટ ખાણું સોંપવામાં જે આનંદ દેખાય છે. ‘ દાદાજી ’ એ પોતાની પેન અને ઘડીઆળના ચોર ધોન્ડુને જે રીતે સેતાનમાંથી મનુષ્ય બનાવવામાં આનંદ માન્યો તે વાંચીએ છીએ ત્યારે જણાય છે કે આપણા સમાજમાં હજી સંસ્કારિતા મરી પરવારી નથી; અને ઉકરડામાં પણ હીરા પડેલા છે એ સત્યની પણ આપણને પ્રતીતિ થાય છે.

‘ સિદ્ધ સ્વપ્ન ’ ‘ ઋણાનુંબંધ ’ જેવી કથાઓ એક નવોજ વિચાર રજૂ કરે છે, કે સ્વપ્ન પણ આપણા જીવનમાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. બધાં જ સ્વપ્નો

સાચા પઠે છે એમ તો નજ કહેવાય પણ સ્વપ્નને
જીવનના બનાવો સાથે કેટલેક સ્થળે સંબંધ હોય છે
અને જો આપણે તે જોઈ શકીએ અને સમજી શકીએ તો
આપણા જીવનના કેટલાક કોણકાઓ અહેલાઈથી ઉકેલી
શકે.

‘અજગર સાથે રાતવાસો,’ ‘તપોભૂમિ ગિરનાર’ ની
કથાઓ રોમાંચક છે. ‘મહિલા પુકાર’ ની ઘટના
તો જોટલી કર્ણ છે તેથી પણ વધુ હૃદયદ્રાવક છે.
સમાજના એક અધોગતિએ પહોંચેલ વિલાગતું પ્રતિબિંબ
એ વાર્તામાં જોવા મળે છે.

વાર્તાઓનો અનુક્રમ વિષય અથવા મમયને લક્ષમાં
લીધા સિવાય લેખકે ચોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે નક્કી કરેલી
હોય તેમ લાગે છે. જો વાર્તાઓ વિષયના ક્રમમાં
ગોઠવાઈ હોત તો લેખકના તે વિષય ઉપરના વિચારોની
છાપ વાચક ઉપર વધુ સ્પષ્ટ પડી શકી હોત.

લેખક સ્વામી શ્રી કૃષ્ણાનંદજી દરેક બનાવમાં એક
પાત્ર તરીકે અને ઉપસૃહારમાં સ્પષ્ટ વેધક દષ્ટિવાળા
વિચારક તરીકે આપણને જોવા મળે છે. એમનું સાદું
જીવન, ઉચ્ચ આચાર વિચાર, દીર્ઘદષ્ટિ અને વિશાળ
અનુભવની પરિપાક રૂપે તૈવાર થયેલી આ ઘટનાઓ
જીવન ચઢતી પડતીની એક ઘટમાળ છે અને કોઈને
માટે પણ એ ગુલાબની કાયમની ગુંવાળી સેજ નથી તે

હફીકત આપણા મન પર વિના પ્રયત્ને ઠંઠાવી શકે છે. ત્યારે આપણે આપણા કાર્ય દ્વારા આત્મોન્નતિનો માર્ગ ધીરે ધીરે અપનાવીએ ત્યારેજ આપણું મનુષ્ય હવન સારુંક બન્યું કહેવાય. આ માટે આડું નરમું પારખવાની દૃષ્ટિ હોવી જોઈએ આ પુસ્તકની શૈલીજ એવી છે કે વાર્તાઓ પોતેજ આપણી વિચારમરણીને કેળવતી જાય છે અને સાથે આપણે માટે ઉચ્ચ આચરણનો માર્ગ સ્પષ્ટ કરતી જાય છે.

આ અનુભવોને સાકાર બનાવવાના થયેલો આ પ્રયત્ન નિઃશંક પ્રશંસનીય છે. આ પુસ્તકનું વાચન વાચકના મન ઉપર દીર્ઘકાલીન છાપ પાડનારું અવશ્ય નીવડશે.

ભાદ્રેશ.

તા ૨૦-૧૦-૧૩

ગોવિંદ હ. મહેતા.

એમ. એ

આભાર દર્શન

પ્રિય વાચક,

મારા પરિશ્રમણ દરમ્યાન મને થયેલા ચિત્રવિચિત્ર અનુભવો બાલુવાનો લાલ સમાજને પણ મળે એ માટે તેમને પુસ્તકાકારે રજૂ કરવાનું મારા વિદ્વાન મિત્રોનું આગ્રહભર્યું દબાણ ન હોત તો આ પુસ્તક આપના હાથમાં ન આવ્યું હોત.

આ પુસ્તકના પ્રકાશનનો સમગ્ર ખર્ચ શ્રીયુત્તમ હસમુખરાય મ. અમીન તથા શ્રીમતી સુધાબેન હ. અમીનનાં લગ્નની પ્રથમ વાર્ષિક સ્મૃતિ નિમિત્ત તેમનાં કુદીન માતાપિતાએ ઉપાડી લીધો છે.

મારા અંગ્રેજી પુસ્તક Sermons in the Storms નું આ ભાષાંતર કરવા માટે શ્રી. વસંતરાવ ગ. પાનમે, બી. એ. બી. ટી., નો તથા મુખપૃષ્ઠ ઉપરનું સુંદર ભાવવાહી પ્રતિક ચિત્ર તૈયાર કરી આપવા માટે મારા કલાકાર મિત્ર શ્રીનો હું સવિશેષ આભાર માનું છું. શ્રી ગોવિંદલાલ હ. મહેતા, એમ એ,

પ્રો. દિનેશ મ. જાની, એમ. એ., તથા ક્રમારી રમાબેન મ. પટેલ, બી. એ., નો એમની પ્રીમતી સહાય બદલ આભારી છું. અંદરનાં પૂઠાં ઉપરનાં બે કાવ્યોનું લાઘાંતર શ્રી. હી. મૂ. પંચોળીએ કર્યું છે જે માટે તમા અભિનંદનને પાત્ર છે.

લાદરણના શ્રી પુરુષોત્તમદાસ ચ. પટેલની ખાસ સેવાઓ નોંધ પાત્ર છે.

‘ શ્રી બોરસદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ ’ ના બ્યવસ્થાપક શ્રી. પ્રકાશચંદ્ર મ. પટેલે પુસ્તકના છાપકામ તથા ઉઠાવ માટે જે રસ અને કાળજી લીધાં છે તે માટે હું હૃદય-પૂર્વક તેમનો આભાર માનું છું.

અંતમાં, શ્રી. મણીલાલ ડા. અમીન અને શ્રી. ગોવિંદલાલ ડા. પટેલ — ઉદાર દાતાઓ — નો તથા અન્ય જે જે સજ્જનોએ મારા આ શૈક્ષણિક લઘુ પ્રયાસમાં સહકાર આપ્યો છે તે સર્વનો પણ હું આભાર માનું છું અને ‘ હસમુખ — સુધા ’ ના સર્વદેશીય સુખ માટે ખરા અંતઃકરણની શુભેચ્છાઓ સહિત વિરમું છું.

આપને સપ્રેમ નમસ્કાર.

માનસિક સમતુલા.

બારેક વર્ષ પહેલાં મુંબઈમાં મારા એક પરિચિતને ત્યાં મારે પરાણા તરીકે જવાનું થયું. તેઓ એક શ્રીમંત વેપારી હતા. પરદેશો સાથે તેમનો ચારો એવો વ્યાપારી સંબંધ હતો. તેમના રહેઠાણની આજુબાજુના લક્ષ્મણોમાં તેઓ લોકપ્રિય હતા. જે કોઈ તેમને ઓળખતા તે પાકી ઉંમરે પહોંચેલા વયોવૃદ્ધ તરીકે નહિ પણ જ્ઞાનવૃદ્ધ તરીકે તેમને માનપૂર્વક 'દાદાજી'ના નામથી સંબોધતા. સાધારણ માણસોના જીવન કરતાં તેમનું જીવન ઘણી રીતે જૂઠું તરી આવે તેવું આદર્શ અને વ્યવહાર હતું.

એક સોમવારે પાછલે પહોરે તેમનાં ધર્મપત્ની અમારે સાડું કોડો લાવ્યાં અને મેં ઉપર તાસક મૂકીને ચોરડાની બહાર જતાં હતાં એટલામાં અચાનક તેઓએ 'ઓ રે' કહીને કારમી ચીસ પાડી અને બારણાં નજીક લોચ ઉપર બેલાન થઈ ઢળી પડ્યાં. મારા દેખતાંજ દાદાજી એકદમ ઊઠ્યા. તેમણે તેમને ઊંચક્યાં અને ચોરડામાં આવેલા પલંગ પર સૂવાડ્યાં અને તરતજ પંખો ચાલુ કર્યો. પોતાની પત્નીનાં કસકસતાં કપડાં ઢીલાં કર્યાં. તેમના

ગઢેરા પર ખાલી છાંટયુ અને પગનાં તળિયાં ઘસવાનું
 ઝડપથી શરૂ કર્યું. દરેક મિનિટ પછી તેઓ ઊંઘ્યા અને
 પોતાના કૌટુંબિક ડૉક્ટર સાહેબને તરતજ આવવા માટે
 ટેલિફોન કર્યો. પછી મારી પાસે આવી તેમણે કહ્યું,
 “સ્વામીજી, મારે જે કરવું જોઈએ અને મારાથી જે થઈ
 શકે તે બધું મેં કર્યું છે. હવે જે કંઈ કરવાનું બાકી છે
 તે ડૉક્ટર અને ઇશ્વરના હાથનાં છે. ડૉક્ટર આવતા
 મુધીમાં આપણે પહેલાં ઠંડો પડતો કોકો પી લઈએ”.

ગઢેરા ઉપર કોઈ પ્રકારની ગિંતા તથા લાયનાં લક્ષણો
 વગર દાદાજીએ મને કોકો આપ્યો. પક્ષીઓની ભાંગ વિષે
 માર્યા કરતાં કરતાં અમે કોકોને ન્યાય આપતા હતા તેજ
 ગ્રમ્યે દાદાજીની સાથે રહેતાં તેમનાં વિધવા બહેન પોતાની
 ભાભીને જોલાવવા અંદર આવ્યાં. ઘોડાં વાકયોમાંજ
 દાદાજીએ તેમને તેમનાં ભાભી કેવી રીતે જોલાન થયાં
 વગેરે કહી સંલગ્નાવ્યુ અને તેમને વિષે ચિંતા ન કરવા
 જણાવી મારી સાથેની વાતો ફરી ગાલુ કરી. અમારી
 દેખીતી બેઠકકારી તરફ સ્પષ્ટપણે અણગમો બતાવી તેમનાં
 બહેન પથારી પાસે ગયાં અને પલંગ ઉપર શાંત પડેલાં
 ભાભીની નાડી તપાસવા માંડી. દરમ્યાનમાં ડૉક્ટર સાહેબ
 ઝડપી ગતિએ આવી પહોંચ્યા. દવાની પેટી લઈ આવતો
 સાથીદાર તેમની પાછળ હતો. ડૉક્ટર સાહેબે તેમને પૂર્ણ-
 પણે તપાસ્યાં, જે એક ઇન્જિક્શન આપ્યાં અને તેની
 પ્રતિક્રિયાનો અભ્યાસ કરતાં રહી બેતા બેઠા. અમે બધાંએ

ભાણીને શ્વાસોચ્છવાસ માટે, ફાંફાં મારતાં, અંગ અમળાવતાં
 ભેયાં અને ત્યાર પછી તેઓ કાયમી શાંતિમાં પોદી ગયાં.
 અમને જેની ઘીક હતી તેજ જન્મ્યું. ડૉક્ટર સાહેબે
 પોતાના તરફથી દિલામો આપ્યો અને વિદાય લીધી.

ઢાઢાણનાં પત્ની દેવલોક પામ્યાં અને તેમની બેને
 એકદમ પોક મૂકી અને અમારી નિષ્કાળણને અનુલક્ષીને
 વચ્ચે વચ્ચે અમારા ઉપર દોષારોપણ કરતાં કરતાં અત્યાર
 સુધીના શાંત ઓરડાને ગજવી મૂક્યો. તેમણે ઢાઢાણ
 અને મારા જેવા પાપાણ હૃદયી જીવોને આ જગતમાં
 જન્મ આપનાર ઇશ્વરના ડહાપણ ઉપર શંકા લેડાવી.
 “અનિષ્ટનો સંયોગ, ઇષ્ટનો વિયોગ, રોગ, ઘડપણ અને
 મરણ, આ બધી જીવનની રમતમાં અનિવાર્ય ઘટનાઓ છે,
 માનવી જીવન એક પ્રકારનું ઘોડિયાથી ઘોર સુધીનું પ્રવાસી
 છે, અને એમ હોવાથી આવે પ્રસંગે પોતાની જાતને નાહક
 શોકાતુર બનાવવી હિતાવહ નથી,” વગેરે ઘણું ઘણું
 ઢાઢાણએ તેમને સમજાવ્યું. પરંતુ આ બધું તત્ત્વજ્ઞાન
 પોતાની બેનને શાંત પાડવામાં સહેજ પણ ઉપયોગી
 નીવડ્યું નહિ. બેનનું પહેલાંના કરતાં વધારે જોરશોરથી
 રડવાનું તેમણે આજી રાખ્યું.

આખરે પોતાની બેનને જે તે સ્થિતિમાં રાખીને
 ઢાઢાણ પોતાનાં સગાંવહાલાં તથા મિત્રમંડળને મૃતશરિરની
 ઉત્તરક્રિયા સારૂ તેડાવવા નિદેશાઓ મોકલવામાં રોકાયા.

તેમનો એકનો એક દીકરો સુરેશ સોલાપુર નજીક કેટલાંક ખાંડનાં કારખાનાં સાથે સંકળાયેલ હોવાથી તે તરફ દૂર હતો તેને પણ ગડબી તાર સંદેશાથી પોતાની માતાના અચાનક અવસાનની ખબર પહોંચાડી. વધારામાં એમ પણ જણાવવામાં આવ્યું કે અગ્નિસંસ્કાર તે સાંજે જ થશે.

તેમની જાહેને પુત્રના આવતા સુધી સ્મશાનયાત્રા સુલતવી રાખવા વારંવાર કહ્યું, પરંતુ અજ્ઞાનરૂપી બંધનને પોગવા સિવાય તેનો કોઈ ઉપયોગ ન હોવાથી દાદાજીએ તેમ કરવા ચોખ્ખી ના પાડી દીધી. રાત્રે લગભગ નવ વાગે દાદાજી અગ્નિસંસ્કાર પતાવી સ્મશાનેથી પાછા ફર્યા.

બીજે દિવસે બપોર પછી દાદાજી બહારગામથી શોક પ્રદર્શિત કરવા આવેલા પોતાના મિત્રો સાથે બેઠા હતા ત્યારે સુરેશ ધસારો કરતો આવ્યો અને પોતાના પિતાને જોરથી પકડી હલાવતો પોતાની પ્રિય માતાના શરીરનો નિકાલ પોતાની રાહ જોયા વગર શા સારૂ કરવામાં આવ્યો એમ અસભ્ય પણે પૂછવા લાગ્યો. ત્યાં હાજર રહેલાઓ સમયસર વચ્ચે ન પડ્યા હોત તો સુરેશે પોતાની માનસિક અસ્થિરતામાં હિંચાત્મક પગલું લેતું હોત.

સામાન્ય રીતે મમતાજી શ્રીમંતો અપમાનકારક વર્તણૂક અને હૂંસાતુંગી સહન કરી શકતા નથી; તેમાંયે વળી બધાંની વચ્ચે આવી વર્તણૂક, પછી તે ગમે તે

પક્ષની હોય તો તો હરગિઝ સહન નહિ કરે. પરંતુ દાદાજી કંઈક જૂદીજ માટીના હતા. સુરેશને ઉદ્દેશીને તેમણે શાંતપણે કહ્યું, “ બેટા સુરેશ, આ ગાંડપણ અને અર્થહીન વર્તણૂક શા માટે ? બીજા મૃત્યુ પામેલાની માફક તારી માતા પણ મરવાની હતી. અને તેણે સ્વાભાવિક મરણથીજ આ જગતમાંથી વિદાય લીધી છે. તારાં શોક અને આંસુ એને કદી પાછી લાવી શકે તેમ નથી. જનવાનું જની જયુ છે, હવે એને માટે શોક કરવામાં બિલકુલ તું તારું સ્વાસ્થ્ય જગાડે તે ઠીક નથી. ચાલ, હવે શાંત થઈ જા. જની ગએલી ઘટના સંબંધમાં વિવેક વાપરી તારી મૃત માતાને શાંતિ મળે તે માટે પ્રાર્થના કર. એમ કરીનેજ તું મૃત્યુને તેમજ તારી માતાના આત્માને શાંતિ આપીશ. ”

પિતા અને પતિ તરીકે દાદાજી હમેશાં આજ્ઞાધારક અને પ્રેમાળ હતા. પોતાની ભાવિક નિષ્ઠાવંત પત્ની સાથે દાદાજીને કદી પણ મતભેદ કે કન્જિયોકંકાગ્ર ધ્યાનું કેમ-પણ પાડોશી, રાગાંવહાલાં કે નોકર ચાકરે કદી બેચુ નહોતું કે સાંભળ્યુ પણ નહોતું. તેમનું ઘર એટલે સુમેળ અને સમજની સુપ્રગિદ્ધ ગદ્દી. વળી તેઓ વિવિધ પ્રકારના કૌટુંબિક અગડાઓનાં વિધાસુ લગત તરીકે ઘણા માણસોને ઉત્થોગી થઈ પડતા.

એ દિવસના ભાવનાના ઉશરા અને ઉશ્કેરાટને લીધે

તેમજ આગલા દિવસના પોતાની માતાના અકાળ
અવસાનના આઘાતને લીધે મુરેશને સાંજ સુપ્રીનાં લાંબાં
તાવ આવ્યો. ડૉક્ટર સાહેબ આવી પહોંચ્યા અને મુરેશને
તપાસ્યા. મધરાત પછી થોડા સમયે મુરેશની સ્થિતિ
વધારે બગડતી જણાઈ અને ડૉક્ટરને પાછા બોલાવવાનું
જરૂર પડી. ડૉક્ટર અને તેના સાથી આવ્યા અને આખી
રાત મુરેશની ગડબે રહી મારવાર કરી. બુધવારે સવારે
છ વાગે જ્યારે ડૉક્ટરે મુરેશના નતન પરિણિત હૃદય
ઉપર મૃત્યુએ કાપ મૂકવાનું જાહેર કર્યું ત્યારે દરેક માટે
તે બનાવ આશ્ચર્યકારક રીતે આઘાતરૂપ નીવડ્યો. તે
પોતાની માતાના માર્ગને અનુસર્યો. બધાં ચર્ચાવહાલાં
અને આડોશી પાડોશી માટે તે દિવસ અત્યંત ખેદજનક
નીવડ્યો. વીસ વરસનો ઉંબરો પણ ન ઓળંગેલી મુરેશની
પત્ની માટે તો પૂછવુંજ શું ? ફક્ત દાદાજી એક એવી
વ્યક્તિ હતી કે જેમના ઉપર આ ઘટનાની જરા સરખી
પણ અસર નહોતી. પહેલા પ્રમાણેજ કુટુંબનો રીતરિવાજ
સ્મશાનયાત્રા વગેરે પતી ગયું.

આ બેવડા દુઃખ માટે દિલાસો આપવા આવતા
દરેકને દાદાજીની આ માનસિક સ્વસ્થતાએ આશ્ચર્યમાં
મૂકી દીધાં. દાદાજી એવી માટીના હના.

રવિવારથીજ અમે બુધવારને દિવસે લોનાવલા
જવાની યોજના ધરી રાખી હતી. અમે બુધવારે સાંજે

ઉપડતી “દુષ્ખયુની રાણી” ગાંધીમા જે ડો પશુ અનામત
 રખાતી હતી જ્યારે દાદાજીએ આ યોજનાની પોતાની
 બહેનને જણાવી હતી ત્યારે તેમણે વિરોધ કર્યો અને
 જણાવ્યું કે ઘરમા જે મરણ થયા છે ઘણા લોકો, મળા
 વહાવા, મિત્રો દિવાનો આપવા આવશે એવે મમથે
 કુટુંબના એકમેવ પુરુષ વ્યક્તિ દાદાજીએ હાજર રહેવું
 જરૂરી છે જ્યારે તેમણે દાદાજીને આડગ લેયા ત્યારે
 તેમણે તેમની ગેરહાજરી દુઃખ્યાન સ્વર્ગવાસી મુરેશના
 મામુગરાશને ત્યાં જઈ રહેવા દેવાની કુમત્ત ખાતા ખાતા
 માગણી કરી તેમને તે મારે પરવાનગી આપવામા આવી
 એ રીતે અમે ઘરને તાગુ વાગી બહાર ગયા

રખાના અનને દાદાજીના ડેટલાડ ગાઢ મિત્રો
 નજા તેમણે આજ્ઞાનિ રીતેજ કુટુંબની ખુશખબર
 આપી પૂછપરછ કરી મત્થુને એક ગાંધારણ બનાવ
 તરીકે વર્ણવવાની લાક્ષણિક દબે તેમણે બધાને જણાવ્યું
 કે પરમેશ્વરની યોજના અનુમાર તેમના પત્ની તથા પુત્ર
 એક એક દિવસને આતરે જ આ કાની દુનિયાનો દેવ
 મુક્ત ઉપરજ ત્યાગ કર્યો છે

અમે લોનાવાવા પહેલ્યા અને ત્યા આગળ એક
 સ્વામીશ્રી સૂર્યાનન્દજી અને અમારા બીજા ગ્રાંથીદારોની
 મુખદાયક સોળતમા ત્રણ દિવસ ગાળ્યા ગાનિવારે મવારે
 મુખઈ પાઠ કર્યા

ઘરે પહોંચતાંજ જણાયું કે ઘરને પોલીસનું ત્રીલ લાગ્યું હતું. માલિકની ગેરહાજરીનો લાભ ઉઠાવી કેટલાક દુષ્કર્મીઓ ઘરમાં ખાતર પાડી કેટલાંક ગરમ ડપડાં, ગાંદીનાં વાગણો, એક ઘડિયાળ અને કેટલુંક રોકડ નાણું ઉઠાવી ગયા હતા. શનિવારે સવારે પાડોશીઓએ તથા મકાનનાં રહેતા બીજા કેટલાક લોકોએ ઘરમાં ખાતર પાડીને થયેલી ચોરીનાં ચિહ્નો જોતાંજ પોલીસ ચાકીએ ખબર આપી હતી. પોલીસે આવી ઘરને ત્રીલ તારી દાઢાણને પાછાં ફરતાં પોલીસથાણે આવવાનો સંદેશ મૂકી તેઓ પાછા ફર્યા હતા.

એ પ્રમાણે દાઢાણ પોલીસ થાણે ગયા અને એક પોલીસ અધિકારી તથા થોડા સિપાહીઓ સાથે પાછા ફર્યા. એક લેખિત ફરીઆદ નોંધાવી અને તેમાં ઉપર જણાવેલી ગૂંમ થયેલી વસ્તુઓની યાદી આપી. ત્યાર બાદ પોલીસ અધિકારી 'વગેરે પાછા ગયા.

દાઢાણ, એક પછી એક એમ આ ત્રીણ ઘટનાના લોગ બન્યા છતાં પૂર્ણ પહે અલેદ્ય અને અવ્યન્ન રહ્યા. પોતાના આચરણથી તેમણે તદ્દન નિઃશંક પહે સંખિત કરી બતાવ્યું કે તેમણે પોતે શાનશિક સમતોલપણું પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

આ દુનયી હુસની અંદીધુંદીઓ અને આગામી

ઘટનાઓ તરફ દાઢાજીના જેવું તાત્ત્વિક અને વ્યવહારિક
વલણ રાખવાથીજ ખીન જરૂરી કલેશકારી દુઃખવિયોગોને
દૂર કરી શકાય અને જીવન હસતાં હસતાં જીવી શકાય.

ભાગવદ્ગીતામાં ખીન અધ્યાયના ૫૬ માં પ્રલોકમાં
આવેલું સ્થિતધીનું લક્ષણ અહીં નીચેના છંદમાં આંકી
શકાય.

ઉદ્વેગ ના દુઃખમાં જરી મુખની સ્પૃહા જેને નથી ।
નષ્ટ જેના રાગ ભય ને ક્રોધ એવો સ્થિર મુનિ ॥

ઉદ્ધાર.

મારે એક ગમથે 'દાદાજી' તરીકે બાણીતા એ:
પવિત્ર વેપારી માથે મહારાષ્ટ્રના પ્રગિદ્ધ યાત્રાસ્થાન
પંઢરપૂર જવું પડ્યું હતું.

અમે મુંબઈથી જિવડયા દાદાજીને પંઢરપૂરનાં
કેામકને થોડાક પૈસા આપવાના હોવાથી તેમણે પોતાની
સાથે રૂ. ૨૨૦૦૭ લીધા હતા. અમે મોડી ગ્રાંભે પંઢરપૂર
ગાહોંઆ અને દાદાજી હંમેશાં જ્યાં ઉતરતા તે મઠે અમે
સીધા ગયા.

આટલું પ્રસિદ્ધ છતાં આભે પણ પંઢરપૂર ઘણું ગંદું
શહેર છે. ત્યાં રહેવા માટેનાં યોગ્ય સ્થળોની પૂરતી
રાગવડ નથી.

બીજે દિવસે સવારે ફક્ત નહાવા પૂરતાંજ કપડાં
લઈ મઠની નજદિકમાંજ આવેલી નદીએ અમે નહાવા
સાડૂ ગયા. નાહ્યા પછી બીને કપડેજ અમે પંઢરપૂરના
પ્રધાન દેવ વિઠોબાના મંદિરે જવાનું નક્કી કર્યું. ઘણા

ઓમા તો આવી એ. ધર્મિંડ લામનાજ હોય છે કેન્લેડ
 પ્યમે તો એમે એડ સામાન્ય નિયમ પળ હોય છે કે
 દેવદર્શન નાટે લીને ઝપડેજ મદિના પ્રમેશ કરમે
 નર્ધો એડ કવાડ । દિગ્મા જાગી અમે અમારે મહે
 પાછા રૂયા

ઝપડા બદલના દાદાજીને જણાયુ કે તેનનુ ઠિમતી
 ઘડિયાળ અને મોને હેવ દોપવાડી પાગક પેન ખોવાયા
 હતા ત્યારે અમે બહાજ ગયા હતા ત્યારે આ વસ્તુઓ
 ચોગઈ હતી મુકાનિત દાદાજીએ આ તુકશાનને બહુ
 ।હર નાખ્યુ નહિ

થોડા મ ત્ય પછી અમે તેનાના વેપાગી નિત્રને ઘેર
 ગયા અને દાદાજીએ ત્યાં કેટલુ દેવુ પતાવ્યુ પછી અમે
 મુબઈ જવા નાટે સ્પેશને ગયા કેડેડ કાળે ગાડી તે
 ફિવમે મદ્ર જલાડ મોડી હતી એન્લે જાડીની ગહ ભેતા
 અમે પ્રનિક્ષાવય મા ખેલા

પ્રનિક્ષાલયનાથીજ અમે એડ ગૃહમ્થને ઓગવા ઉપર
 આમ તેના આટા ઘરના ભેયા જણાયુ કે એ પડ
 અનારા જેવાજ એડ ઉતાડ હતા સોનાના દોપની પાગક
 પેન જેવીજ પેન તે ગૃહમ્થના બિચ્ । મા ખોમેવી દાદાજીની
 નજરે પડી ગાવી પેન ગમે તેની પાને હોઈ રહે, પર તુ
 દાદાજીના કુતૂહલે પોનાની ખોવાયવી પેન એ છે કે કેમ
 તની આડી ડરવા તેનેને પ્રેણા કરી

ખુલ્લી ખિસ્સા રોજનીશી સાથે દાદાજી પેલા સદ્ગૃહસ્થ પાસે ગયા અને તેમને થોડા ગમય માટે કામ સારૂ પેન આપવા ગ્રહ્યતાપૂર્વક વિનંતિ કરી. સદ્ગૃહસ્થે તરતજ પેન આપી. પેન ઉપર પોતાનું નામ છાપેલું હતું તેથી દાદાજીએ સહજ આશ્ચર્ય સહિત વધુ ગ્રહ્યતાથી તે ગૃહસ્થને જણાવ્યું કે તે તેમની પોતાની યોગાયત્તી પેન હતી. તે પેન તેમની પાસે કેવી રીતે આવી તે તેમને દાદાજીએ પૂછ્યું. સદ્ગૃહસ્થે કહ્યું કે “ સાહેબ, પેન આપનીજ હોય તો આપ લઇ લો. ” દાદાજીએ ત્યારબાદ પેન ઉપરનું નામ પોતાનુંજ હતું એવું યાચિત કરતાં કેટલાક સંદર્ભો રજૂ કર્યા.

ત્યારપછી પેલા સદ્ગૃહસ્થે એ કલગ પંદર રૂપિયાનું એક છોકરા પાસેથી ગુવારે ખરીદ કરી હોવાનું અમને જણાવ્યું. દાદાજીએ ત્યાંનેત્યાંજ પંદર રૂપિયા ગણી આખ્યા અમારે જે ગાડી પકડવાની હતી તેજ ગાડીએ તે સદ્ગૃહસ્થને પણ લેવાનું હતું. પેન પાછી નળવાને કારણે ઘડિયાળ પણ પાછું નળે એવો સંભવ જણાયાથી દાદાજીએ

સદ્ગૃહસ્થે પેન વેચનાર છોકરાને તરતજ વગર ભૂલે
ઓળખી બતાવ્યો.

ખીચ બધાને જવા દેવામાં આવ્યા અને વ્યવસ્થાપકે
પૂછપરછ સાડ પેલા છોકરાને અમને સોંપ્યો. છોકરાએ
ઘડિયાળ પાંત્રિસ રૂપિયે એક પાનવાળાને વેચ્યાનું અમને
કહ્યું, આથી તેની સાથે અમે પાનવાળાની દુકાને ગયા.
તેકે શરૂઆતમાં દુકાનદારે એ છોકરા પાસેથી ઘડિયાળ
ખરીદ્યું હોવાની સાદ ના કહી પણ પછી પોલીસ તપાસ
અને પૂછપરછના પ્રયત્નોની ખીકે તેણે ઘડિયાળ ખરીદ્યું
હોવાનું કબૂલ કર્યું અને અમને જણાવ્યું કે એજ ઘડિયાળ
એણે એક લોજનાલયના માલિકને એ'શી રૂપિયે વેચ્યું હતું.

અમે બધા લોજનાલયામાં ગયા અને ઘડિયાળ પણ
પાછું મેળવ્યું. દાદાજીએ પાનવાળાને રૂ. ૩૫ આપ્યા
અને તે તથા પેલા કલમ ખરીદનાર સદ્ગૃહસ્થ બન્ને
રસ્તે પડ્યા.

અમારા પ્રશ્નના જવાબમાં પેલા છોકરાએ જણાવ્યું
કે તેનું પોતાનું નામ ઘોન્ડુ હતું. તેની ઉંમર અરાઠ
વર્ષની હતી, આઠ મામથી તે મઠમાં નોકરી કરતો હતો.
એની વાતો અને ચહેરા ઉપરથી તે સુધક રીતલાતવાળો
લાગ્યો. ચોરી કેમ કરી એમ પૂછતાં તેણે સજ્જ નેત્રે
અમને જણાવ્યું કે તેની વૃદ્ધ માતા ઘણીજ માંદી હોવાથી
અને ડોક્ટર સાહેબ તેમજ દૂધવાળા, ગાંધી તથા રૂઝવાળાનાં

મંદિરની અંદર લઈ જવાં, બહાર લાવવાં, આ બધું તેમનો સ્વાભાવિક માતૃપ્રેમ અને તેમના પ્રત્યેનો સ્નેહ બતાવતાં.

પોતાની માતાના વાણુ તેમજ સોજન મુમયે પોતે હાજર રહી શકે એટલા માટે તેઓ પોતાના કાર્યસ્થળે કે કોઈ સામાજિક સમારંભમાં પણ જતા નહિ. દરરોજ 'પોતાની' પ્રિય માતાને સુખદાયક મધુર નિંદ્રા આવે તે માટે પોતાની પત્ની સાથે ઘણાજ ઉમંગથી ઇશ્વરસ્તોત્રો તથા ભજનો ગાતા.

તેમની માતા સાથેની વાતો, તેમની નજીક બેસવું બિંધુ', તેમને પંખો નાખવો, તેમના કામમાં મદદ કરવી, તેમની સૂચનાઓનો અમલ કરવો આ ચોક્કસ રીતે પોતાની પૂજ્ય માતા પ્રત્યેનો તેમનો ઉચ્ચ કક્ષાનો આદરણીય ભાવ બતાવતાં હતાં. વડીલો-તરફનાં માન અને પ્રેમનાં દર્શન હુલ્લ બનતાં બાંય છે એવા આ જમાનામાં ડૉ. માતૃપ્રેમજીતું આચરણ સ્પષ્ટપણે માતૃપ્રેમ અને સેવાલાવના વ્યવહાર પાઠ શીખવતું હતું.

આવા શીતલ સુખમય વાતાવરણમાં પોતાના સુપુત્ર સાથે રહેતાં તે વૃદ્ધાને પૃથ્વી ઉપર બાણે સ્વર્ગ ન અવતર્યું હોય-તેમ લાગતું.

વર્ષો વહી ગયાં અને માતૃશ્રીની ૭૩ મી જન્મગાંઠ

તેઓએ ઘણી ધામધુમથી યોગ્ય રીતે ઊજવી. તેજ દિવસે પાછલે પહોરે ડૉક્ટર સાહેબનાં પત્નીથી તેમના ફ્રેન્ડ મિત્રો તરફથી ભેટમાં મળેલી કેટલીક નાવિન્ય-પૂર્ણ વસ્તુઓ તૂટી ગઈ.

નાની મોટી નુકશાનીને અત્યાર સુધી સહજ રીતે નભાવી લેનારા ડૉ. માતૃપ્રેમજી આજે એકાએક પોતાની પત્ની ઉપર આ વસ્તુઓના તૂટી જવાને કારણે ધણાજ ગુસ્સે થઈ ગયા અને પોતાની પત્નીની આ નિષ્કાળજી માટે તેમને ગમે તેમ ઠપકો આપવા લાગ્યા.

કારણ નહવું, પણ કહે છે ને

પ્રાય. સમાપન્ને વિવત્તિકાલે વિયોડપિ પુંસાં મચ્છિના ભવન્તિ ।

ગરબડ અને ઘોંઘાટથી વણુટેવાયલાં ડૉક્ટર સાહેબનાં માતૃશ્રી પોતાના સદ્ગુણી પુત્રના તે દિવસના ગુસ્સાથી આશ્ચર્ય પામતાં ત્યાં આવી ચઢ્યાં અને બધી બાબત જાતે જોઈ પરિસ્થિતિથી વાકેફ થયાં અને પોતાના પુત્રને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યાં, “પુત્ર, આવી નહવી બાબતમાં આટલો બધો ગુસ્સો શા સારૂ ? તારી પત્ની સ્નેહલતાએ આ વસ્તુ જાણી જોઈને ભાંગી નથી. જરા શાંતિપૂર્વક વિચાર તો કર કે તારેજ હાથે, બાઈ, આ સુંદર વસ્તુઓ ભાંગી ગઈ હોત તો તું શું કરત ? માનસિક શાંતિ કરતાં

કોઈ વસ્તુ વધુ મૂલ્યવાન નથી. તારા મનમાંથી આ નુકશાનીનો વિચાર કાઢી નાંખ અને તારી પત્ની તથા બાતને વ્યથા કરવાનું બંધ કર. ”

ક્રોધ રૂપી વાદળ ખરેખર સદસદ વિવેક બુદ્ધિશક્તિને ઢાકી દે છે. પરિણામે માતાના શાણા શબ્દોએ તેમના ક્રોધમાં વધારો કર્યો. ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં તેમણે ધાતુની બનેલી એક કૂલદાની ઊપાડી. “ અમારી બેની વાનમાં માથું મારનાર તું કોણ ? ” એમ બેરથી બૂમ પાડી પોતાની નિર્બળ માતા તરફ એ ભારે કૂલદાની તાકીને ફેંકી. ડોક્ટરનું આ વર્તન એટલું બધું અણધાર્યું હતું કે પાસે જિલેલ તેમની પત્ની અથવા જેમના તરફ તે કૂલદાની ફેંકાઈ તે માતા પણ તેમને તેમ કરતાં અટકાવી કે વારી શક્યાં નહિ. દુઃખથી ચીસો પાડતાં માતા જમીન ઉપર ઢળી પડ્યાં અને તેમના માથામાંથી ઈંજને લીધે લોહી ટપકવા લાગ્યું,

ડોક્ટરની પત્નીએ પણ કારમી ચીસ પાડી અને પોતાનાં બેભાન સાસુ પાસે દોડી ગયાં. ખુદ ડોક્ટર પણ દિહમૂઢ બની ચેતનહીન માફક ઊભા રહ્યા.

આ બધી ગરબડને કારણે આડોશી પાડોશીઓ તરતજ ત્યાં એકઠાં થઈ ગયાં અને એમાંના કોઈકે રુઘુગાડીની સહાય માટે ટેલિફોન કર્યો અને એકજણે પોલીસને બોલાવી.

રુઝુગાડી અને પોલીસગાડી આવી પહોંચ્યા. બેભાન માતાને રુઝુલાલયમાં લઈ જવામાં આવ્યાં તથા રુદન કરતા ડૉક્ટરને સહયતાથી પોલીસથાણે લઈ જવામાં આવ્યા.

બાણે અબાણે થયા છતાં પણ શુનો તે શુનોજ કહેવાય. પરિણામે પોલીસે ડૉક્ટરની વિરુદ્ધમાં શુનો નોંધ્યો. તેમને જામીન પર છોડવામાં આવ્યા.

પશ્ચાત્તાપથી પીડાતા ડૉક્ટર માતૃપ્રેમજી ત્યારપછી તરતજ રુઝુલાલયમાં પહોંચી ગયા. પાશ્ચાત્તાપથી આંસુ સારતા તે પોતાની બેભાન માતાના પલંગ પામે બિભા રહ્યા. થોડાક કલાકોમાં માતા ભાનમાં આવ્યાં પરંતુ ગળું રૂધાવાને કારણે બોલી શકતાં નહોતાં. તેમણે દવાદાડે, ખાવાપીવાનો દંડપણે ઇન્કાર કરી તેમની સુશ્રૂષામાં રોકાયેલા ચિકિત્સકોને સ્પષ્ટ રીતે જણાવી દીધું કે તેઓ જીવવા માંગતાં નથી. આમ છતાં રુઝુલાલયના અધિકારીઓએ તેમની નિષ્ક્રમ સેવા ચાકરી ચાલુ રાખી. તેમને ખબર નહોતી કે જેને મરવાની દૃઢ ઇચ્છા છે તેને કોઈ શક્તિ રોકી શકતી નથી. આખરે ચોથે દિવસે ડૉક્ટરનાં માતા સ્વર્ગે સિધાવ્યાં.

ત્યાર બાદ થોડે મહિને ડૉક્ટર સાહેબને ન્યાયાધીશે ગંભીર ઇબ્ત કરવા બંદૂક અપરાધી ઠરાવ્યા. તેમની પેહલાની મુંદર વર્તણૂક ધ્યાનમાં લઈ તેમની માનસિક

અસ્થિર સ્થિતિમાં વગર ઇરાદે કરેલા ગુના માટે અદાલતે સહાનુભૂતિપૂર્વક વિચાર કરી ન્યાયની સમતુલા જાળવી રખાય તે દૃષ્ટિથી જોઈી મુક્ત કરવા નક્કી કર્યું અને તે પ્રમાણે વિદ્વાન ન્યાયાધિશે ડૉક્ટરને અદાર માસની શ્રમ સાથેની કારાવાસની સજા કરી.

કેટલાક માસ ડૉક્ટર સાહેબ કારાવાસના સળીઆ પાછળ રહ્યા અને પોતાની જાકીના ભાગની શિક્ષા માટે માફી મેળવી કારાગૃહમાંથી બહાર આવ્યા.

કેદખાનામાંથી મુક્તિ મળી ત્યારથી ડૉ. માતૃપ્રેમજી ગાંડા બન્યા છે અને જે હાથે પોતાની પૂજ્ય માતાનું મોત નિપજાયું તે હાથ ત્યારથી લકવા પીડિત છે.

ઘણી વખત બને છે તેમ આપણું વર્તન પૂર્વજન્મના નિરંકુશ સંસ્કારોને ફરજિઆત અનુસરે છે. ડૉ. માતૃપ્રેમજીની બાબતમાં એ તદ્દન સાચું કહી શકાય. જેમ બીજાની બાબતમાં બને છે તેમ ડૉક્ટર માતૃપ્રેમજીનું આ વર્તન પણ લલાટે લખ્યા વિધિના લેખ મુજબનું વગર વિચાર્યું અને સંકલ્પ વિકલ્પ રહિત તદ્દન સહજ હતું. આ સહાવલંબિત જીવનમાં ક્યારે, કેવી રીતે, કોને હાથે આપણે નફાનુકસાનમાં ઉતરીશું એ મહદઅંશે પહેલેથી નક્કી થયેલું હોય છે. બુદ્ધિગમ્ય-સ્વયંસિદ્ધ કર્મસિદ્ધાન્તના આશ્રય સિવાય ડૉ. માતૃપ્રેમજીનું આવું અકલ્પનીય વર્તન સમજાવી શકાય તેમ નથી.

સાંપ્રદાયિક જડતા.

જંગાળના પરિભ્રમણ દરમ્યાન મારે દાર્જિલિંગના એક સર્જન શ્રી સેનને મળવાનું થયું. વાતચીતમાં તેમણે આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે હાંચી કોટીએ પહોંચેલા સ્વામીશ્રી પ્રકાશદેવજીની વાત કરી. સ્વાભાવિક રીતેજ મને તેમનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છા થઈ. તે વખતે કેટલાંક કારણોને લીધે હું શ્રી સેન સાથે ત્યાં જઈ શકું તે સ્થિતિમાં ન હતો. એટલે શ્રી સેન મને પોતાનું દાર્જિલિંગનું સરનામું આપ્યું અને ત્યાં જતાં અગાઉ પત્રથી તેમને જણાવવા સૂચવ્યું કે જેથી તેઓ શ્રી પ્રકાશદેવજી સાથેની મારી મુલાકાત માટે બધી સગવડ કરી શકે.

ઈ. સ. ૧૯૫૦ ના ઑક્ટોબરમાં શ્રી સેન સાથે પત્રવ્યવહાર કર્યા પછી હું દાર્જિલિંગ ગયો. સંયોગવશાત્ શ્રી સેનને ધધાકીય કારણે તેજ દિવસે સવારે એકાએક ચારપાંચ દિવસ બહાર જવાનું થયું. મારો ઉતારો શ્રી સેનને ત્યાં થાય તે માટેની વ્યવસ્થા કરવાનું તેઓ પોતાના એક ખાડોશીને સોંપી ગયા હતા. મારી સંલાળ લેવાનું પણ તેમણે તે ખાડોશીને કહ્યું હતું. ગમે તે કોઈ

ઠારણે મને સ્ટેશન પર કોઈ લેવા આવ્યું નહિ. પૂછતાં પૂછતાં મેં શ્રી સેનનું ઘર ખોળી કાઢ્યું. પરંતુ જોયું નો ખારણે તાળું. હવે શું કરવું ? પાટોશીને પૂછતાં તેમણે કહ્યું, “ શ્રી સેન જહારગામ ગયા છે અને ક્યારે પાછા ફરશે તેની ખબર નથી. ”

શ્રી સેન પાછા ફરે ત્યાં સુધી રોકાઈ જવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો. આશ્રયસ્થાન મેળવવાની ઇચ્છાથી હું એક જાણિતા વૈષ્ણવ મંદિરમાં ગયો. મેં ભગવાં કપડાં પહેરેલાં હતાં. મંદિર તરફથી મને જવાળ મળ્યો, “ વૈષ્ણવો મિત્રાપ અન્ન કોઈને અહિં ઉતરવા દેવામાં આવતા નથી. મેં મારી જમી હકીકત જણાવી, પણ ઘસીને ના પાડવામાં આવી. ખેર; આમ છતાં મંદિરના વ્યવસ્થાપકોએ મને ધર્મશાળા બતાવવા બેટલી દયા બતાવી ખરી. ધર્મશાળાના મહેતાજીએ મને બદમાશ ધારી લીધો અને સાગા સાધુ તરીકેના પૂરાવા મારી પાસે માગ્યા. હું શું પૂરાવા આપું ? મને ઉતરવા દેવાની આફ ના પાડવામાં આવી.

સૂર્યાસ્ત થવાની તૈયારી હતી. ઠંડીનું જોર વધતું હતું. રાત પડે અને ઠંડી વધે તે પહેલાં મારે ગમે ત્યાં ઉતારો શોધવોજ જોઈએ. મારી નજર રેલ્વે સ્ટેશન તરફ વળી. ત્યાં પણ મુસાફરોનું કે પ્રતિક્ષાલય જેવું કશું ન હતું તેની મને ખબર હતી. હાર્જિલિંગ, ચોકટોળર મહિનો અને અપૂરતાં કપડાં, આ સંયોગોમાં ખૂટલા આકાશ નીચે

સૂવામાં મારે કેવી કેવી શારીરિક પીડાઓ ભોગવવી પડશે તેના પૂર્ણ ખ્યાલ સાથે હું આંત્રી નીકળ્યો.

રસ્તામાં મેં એક ખ્રિસ્તી દેવળના પગથિયામાં શ્વેત વસ્ત્રધારી એક ખ્રિસ્તી ધર્મગુરુ-પાદરી-ને ભેટ્યા. મેં મારી સુશીખત તેમને જણાવી. અલભત, વૈષ્ણવ મંદિરમાંથી મને મળેલા બકારાની વાત ના કરી. એક રાત પૂરતો આશરો આપવા વિનંતિ કરી. તેમણે તરતજ પોતાના નોકર રોડીંગ્સને બોલાવી બધી ગોઠવણ કરી. બીજે દિવસે સવારે મને ધયુ કે હાલ કલકત્તા જવું અને શ્રી સેનનો કાગળ મળતાં ફરી પાછા આવવું. આવા વિચારે હું દેવળના વડા પાસે ગયો અને તેમના આતિથ્ય બદલ તેમનો ઉપકાર માની જવાની રજા માગી. તેમણે કહ્યું, “ના, તમે નહિ જઇ શકો. તમે જે હેતુથી આવ્યા છો તે હેતુ સિદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી તો નહિજ જવાય. મહેરબાની કરીને શ્રી સેન આવે ત્યાં સુધી રોકાઈ જાવ.” મારે નમતું બેખવું પડ્યું કારણ કે તેમનો શબ્દે શબ્દ નિષ્ણાલસ અને નિર્દેતુક પ્રેમથી પૂર્ણ હતો.

શ્રી સેનના આવ્યા પછી પણ આ પાદરીભાઈએ મને શ્રી સેનને ત્યાં ફક્ત બે વાર જમવા જવા દીધો. સ્વામી પ્રકાશદેવળના આગ્રમે જવાની યોજના મેં ઘડી એટલે એમણે શિલોંગના દેવળના વડા અધિકારીને ફોન કર્યો અને મને સત્કારવા, દેવળમાંજ મારો ઉતારો રાખવા તથા શિલોંગથી ૨૮ માઈલ દૂર સ્વામી પ્રકાશદેવળના

આશ્રમ મુધી પહોંચાડવા માટેની બધી સગવડતા કરી
આપવા તેમને લાલામણ કરી.

હું શિલોંગ પહોંચ્યો. દેવળના એક પ્રતિનિધિ અને
શ્રી સેનના એક મિત્ર શ્રી જનરણ એ જે જણે મારે
સત્કાર કર્યો અને ફરી એકવાર મેં દેવળમાં મૂકામ કર્યો.
દેવળના અધિકારીઓએ મારે સાડુ ટુંકુ અને ભોમિયાની
ગોઠવણ કરી પણ મારે તે સંતપુરુષને એકાંતમાં
મળવું હતું એટલે મેં ધૂળજ નમ્રતાપૂર્વક એ સગવડોનો
અસ્વીકાર કર્યો. હુંગરાળ રસ્તે ૨૮ માર્ચલ દરના
આશ્રમે તેજ દિવસે સાંજે પહોંચી જવા માટે મારે
વહેલા પરાઈમાં નીકળવાનું હતું તેથી દેવળના પ્રેમાળ
અધિકારીએ તદ્દન નવી છ સેલની બેટરી લાવી આપી.

એ અમતકારી મહાત્મા સાથે ચિરમ્ભરણીય દિવ્યાનંદમાં
અઢાર કલાક ગાળ્યા પછી હું શિલોંગ પાછો આવ્યો અને
ઇશ્વરના સેવકોની પ્રેમળ દેખરેખ હેઠળ ત્રણ દિવસ
દેવળમાં રહ્યો. ત્યારે હું દાર્જિલિંગ પાછો આવ્યો ત્યારે
દેવળમાંના મારા શુભેચ્છકોએ મારે માટે જે પ્રેમ,
સહાનુભૂતિ અને લાગણી બતાવ્યાં હતાં અને સ્વામીજીના
મેળાપ માટે જે સગવડતા કરી આપી હતી તે બદલ
તેમનો આભાર માનવા ગયો. તેઓએ મુખ ઉપર અર્ધધન
હાસ્ય અને આનંદ સાથે મને આવકાર્યો. મને એમને
એમ મીઠો આવ્યો જવા ન દીધો. બીજે દિવસે દેવળના

વડા સહિત આવ જણા મને વળાવવા સ્ટેશને આવ્યા.
વિયોગ અનિવાર્ય હતો. એ દુઃખી ખજોમાં મને તેમના
મુખ પર મનુષ્ય તરીકેના કર્તવ્યપાલનના પરિપાકરૂપ
આનંદ અને સતોષની લાગણીનાં દર્શન થયાં.

આપણે હિન્દુઓ સાંપ્રદાયિક જડ મર્યાદાઓ
ઉદ્ભવંધીને મુક્તપણે સંસારમાં લાઇચારાની શાવના ક્યારે
કેળવીશું ?

અજગર સાથે રાતવાસો.

કિષ્કિંધા, કર્ણાટકમાં આવેલું લોકપ્રસિદ્ધ હંપી, એક પ્રસિદ્ધ યાત્રાસ્થાન છે. દક્ષિણ રેલ્વેની શુન્ટકલ-દુબળી શાખા પર આવેલા હોસ્પેટ સ્ટેશનથી તે આઠ માઈલના અંતરે આવેલું છે.

એવી આખ્યાયિકા છે કે આજસ્થળે પવિત્ર દેવી અંબનાથે રામાયણ ખ્યાત શ્રી હનુમાનજીને એક વિશાળ અંધારી ગુફામાં જન્મ આપ્યો હતો. ત્યારથી તે ગુફા આંજનેય ગુફા તરીકે ઓળખાય છે.

મારા આધ્યાત્મિક જીવનની શરૂઆત આ સ્થળથીજ થઈ છે એ મારા માટે ગૌરવની હકીકત છે.

હંપી પહોંચ્યા પછી પહેલાં તો હું ત્યાંનાં મંદિરો અને ગુફાઓની આજુબાજુ ફરી વળ્યો. બીજે દિવસે કિષ્કિંધાથી થોડે માઈલ દૂર આવેલા પંપા મરોવરની મુલાકાત લીધી. ત્રીજે દિવસે થાકેને લીધે હું જરાક વહેલો સૂતો પરંતુ નિદ્રા આવી નહિ. એકદમ એક તીવ્ર

પ્રેરણા મને થઈ આવી કે આંજનેય ગુફામાં જઈ ત્યાંજ મવાર મુઢી અખંડ જપ કરૂં. હું હંમેશાં માનતો આવ્યો છું કે મદિચારોનો અમલ તરતજ કરવો. આથી મચ્છરોના હુનલાથી બચવા, ઓઢવા માડું એક બેડ ધોતી માથે લઈને એ પવિત્ર ગુફા તરફ વળ્યો. મુંદર ચાંદનીવાળી રાત્રી હોવાથી એ લીમકાય ગુફાને દ્વારે પહોંચતાં મુશ્કેલી નહીં નહિ. પછી અંધકારમાં મહાપ્રયત્ને ફાંફાં મારતો અંદર આગળ વધ્યો અને મારી માન્યતા પ્રમાણે એક મધ્યસ્થ સ્થળે મેં બેઠક લીધી.

ત્યાર પછીથી તરતજ મને મનુષ્યવસ્તીથી ઘણું દૂર આવેલી ધોર લયજનક એકલતા માલવા લાગી. તે દિવસોમાં હું ઘણીવાર જ્ઞાનતાંતુની નળખાઈનો ભોગ બનતો. પરિણામે અજાણપણે વિચિત્ર રીતે મેં મારી જાતને તંગ સ્થિતિમાં મૂકી દીધી. વળી, ગમે તેમ હોય તોપણ હું હંપી જેવા ઘણાજ પવિત્ર સ્થળે છું એવી મુખદ લાવનાથી હિમત રાખી તે સ્થિતિનો સામનો પણ કર્યો. મારા જેવા આધ્યાત્મવાદનો માર્ગ સ્વીકારેલા નવા પથિક માટે જરૂરી એવી પ્રાર્થનામાં પમાર કરેલી એકાંત રાતની અસર પવિત્ર અને પાવનથીલજ હોય છે એવી આત્મિક તૈયારીથી મેં ઇષ્ટમંત્રનો માનસિક જપ કરવા માંડ્યો. સમય જતાં હું તદ્દન નિર્લય બન્યો અને એકાગ્ર ચિત્તે મંત્ર જપ તથા માથે માથે તેના આધ્યાત્મિક અર્થથી ઉત્પન્ન થતા અવર્ણનીય આનંદનો અનુભવ કરવા

માંડયો. હું નિયમિત રીતે થોડા સમય ભક્તિ આરાધનાના કાર્યમાં ગાળતો હોવા છતાં આના જેવા પરમાનંદનો અનુભવ આ પહેલાં મેં કદી કર્યો નહોતો. ખરેખર એ ગુફાના ઉચ્ચ અને ગ્રેરક વાતાવરણની ઉન્નત અસરનું જ એ પરિણામ. કેટલો સમય એ દશામાં હું રહ્યો તે હું જાણતો નહોતો. એટલામાં અચાનક ગુફામાં અંદરની બાજુએ કંઈક સળવળતું હોય એવું મને લાગ્યું.

મેં વિચાર્યું સળવળતા પ્રાણીઓ સિવાય ગુફામાં બીજું હોય પણ શું ? અને સૂર્યના અસ્તિત્વના એજ વિચારે મને ગભરાવ્યો. છૂટાછવાયા પડેલા લાકડાના નાના કકડાંઓ ઉપરથી કંઈક સળવળવાનો એ અવાજ હતો. એમાં ભૂલ નહોતી. જીવનની વિષમ ઘટનાઓનો હિંમતથી સામનો કરવા અશક્ત એવા મારા નબળા અપરિપક્વ મનમાં જુદા જુદા પ્રકારના નકારાત્મક વિચારોની શરત શરૂ થઈ. જ્યારે સળવળતી વસ્તુએ મારી ખેંઠકની ફિશામાં ડગ ભરવા માંડ્યાનું મને જણાયું ત્યારે મારી આંખમાંથી આંસુ સરવા લાગ્યાં. મારું હૃદય જોરથી ધડકવા માંડ્યું. એ ઉદ્દેગજનક ઉત્સાહહિન દશામાં મારું અંતરવસ્ત્ર પણ ઝગડ્યું. જ્યારે થોડાક સમય પછી મને લાગ્યું કે મારો અજાણ્યો ભયંકર સાથી મારા પગ પર આરામ લેતો હતો ત્યારે મારા શરીરનાં રૂવાંડાં ઊભાં થઈ ગયાં અને કમકમાટી ઉત્પન્ન કરે એવો ભય મને લાગ્યો. એ અજાગર સ્ત્રીધો ગ્રહસગટ મારી છાતી ઉપર

ઘડી મેં ઉપર થઇ માથા ઉપરથી પીઠ ઉપર ઉતર્યો. એ જોલાન અવસ્થાવાળા અવર્ણનીય અંતરપટમાંથી બહાર આવતાં મને ઘણો સમય વીતી ગયો હોવો જોઇએ. એ સમયે ગુફામાં નીરવ શાંતિ હતી—નહોતી એક મારા મેનમાં.

જે કે તરતજ મને ગુફામાંથી બહાર નીકળવાની ઘણી ઇચ્છા થઇ; પરંતુ તે સમયે એ મુજ્જિના વિચારને રાત્વર સકીય સ્વરૂપ આપવાનું શક્ય નહોતું. કંઈક અશુભ પરિણામના ભયે મને તેમ કરતાં વાર્યો. મેં મારા જપનું પુનરાવર્તન કર્યું. પણ સ્થિરતા અને સાતત્યથી એ ન કરી શક્યો. એ ધસમસતા સ્વપ્નવળીઆ સર્પના પુનર્દર્શનની શક્યતાનો ભયમદ્દ વિચાર મને ઘેરી 'વળ્યો' હતો. આવી તંગ સ્થિતિમાંથી મુજ્જિની ઇચ્છા અને સંમિશ્ર ભાવનાઓ વચ્ચે જ્યારે હું સમય પમાર કરી રહ્યો હતો તેવામાં એ લાંબી ગુફાના એક મુદ્દર ભાગમાં આવેલાં નાનાં બાકેરાંઓમાંથી આવતો પ્રાતઃકાળનો પ્રકાશ હું જોઇ શક્યો. કાગડાઓનો કકળાટ, પક્ષીઓનો કલરવ અને કુકડાઓની 'કૂકડે કૂક' મેં માંભળી. મારા પ્રથમના ભયને જાણે સાચા પાડતો હોય તેમ હૃદય ભંગ કરનારો સર્પનો સ્વપ્નગાટ ફરી પાછો સંભળાયો અને તે સાથેજ પ્રાતઃકાળના પ્રકાશ દર્શને પ્રાપ્ત કરી આપેલી, પક્ષીઓના સંગીતે પ્રાતઃકાળને બહાર કરતી બધી હિંમત હું હારી ગયો. બીજો એકાદ કલાક આંખો મીચી દઇને શંકા અને માનસિક મથામણ

પતિયાનો ઉચ્ચ ઉપદેશ.

આપણે દુનવથી માણસો વસ્તુઓ અને વ્યક્તિઓને ઘણુંખડું બાહ્યદૃષ્ટિથી જોવાને ટેવાયેલા હોઈએ છીએ. આજ કારણે એકાન્ન વિરક્ત જીવન ગુજારનારા ઘણા મહાપુરુષોની આંતરિક ઉત્કાન્તિ તરફ નજર નાંખવાના ઉચ્ચ અધિકારથી સજ્જગ દૃષ્ટિએ આધારણ રીતે વર્ણિત હોઈએ છીએ.

એક અમથે હું ઋષિકેશથી ત્રણ માઈલ છેટે આવેલા લક્ષ્મણજૂલા જઈ રહ્યો હતો. જૂલાની નજીક રસ્તે જતા યાત્રાળુઓ તરફથી મળતી લિલા ઉપર ગુજારો કરતા પતિયાઓની ઘણી જૂંપડીઓ હતી.

રસ્તાની બાજુએ આવેલા વન્નવાટો નજીક એક ફેરીઓ મમરા, વધારેલા ચણા, મગફળી તથા સસ્તાં ફળો વેચતો હતો.

આપણા પતિયા બાંધેલાને કંઈક ગવાણું આપવાનો મને વિચાર આવ્યો. આથી મેં તે ફેરીયાને તે અઠાવીસ પતિયામાંના દરેકને એક એક આનાના ચણા આપવાનું

કહ્યું. જૂલાને અડીનેજ વળી એક ઝૂંપડી હતી. તેમાંથી એક બીજો પતિયો બહાર નીકળી આવ્યો; તે દૂર હતો. મારે પણ તેજ રસ્તે જવાનું હોવાથી મેં તેને માટે પણ એક પડીકું લીધું. ફેરીઆને પૈસા ચૂકવી હું આગળ ચાલ્યો.

ઝૂંપડીએ પહોંચતાંજ ત્યાં મને ગંદી ચામડીવાળો ફિક્કો પડી ગયેલો એક પતિયો સૂર્યસ્નાન કરતો જણાયો. રોગે તેના શરીરમાં એટલો જાડો પ્રવેશ કર્યો હતો કે તેના શરીરના ઘણાખરા અવયવો ખવાઈ ગયા હતા.

હું તેની પાસે ગયો અને ગણાનું પડીકું આપ્યું. પડીકું સ્વીકારતાં તેણે મને ક્ષિત્તથી આવકાર્યો અને મધુરં વાણીથી મને બેસવા કહ્યું. હું ના ન પાડી શક્યો. એક લાકડાના બોખા ઉપર બેઠો પણ મને ચેન પડતું નહોતું.

પતિયો પોતાની ઝૂંપડીમાં ગયો અને પોતાના વિકૃત હાથમાં ગોળ લઈ બહાર આવ્યો અને તે મને આપ્યો. તેની પાસેથી ગોળ સ્વીકારવા માફ મન માનતું નહોતું તેથી મેં ગૃહ્યતાપૂર્વક ‘ મને જરૂર નથી ’ એમ કહી લેવાની ના પાડી. આથી પતિયાએ મહેલું મારતાં મને કહ્યું, “ચેપના ભયથી આપ મુક્ત થયાજ નથી તો પછી આપ આધ્યાત્મિક માર્ગમાં કેવી રીતે પ્રગતિ કરશો ?”

તેની વાક્યોચ્ચાર પદ્ધતિએ મને તે કોઈ નાધારણ

પતિયો નથી પરંતુ પ્રાણધર્મ ભોગવતો વિદ્વાન અપમ
હતો એમ પૂરતી ગીતે જણાવ્યું

હા, તેનું કહેવું ખરું હતું “ ભય અવગતિનો માર્ગ
છે ” શું આપણા વિનિધ દુષ્ટો મુખ્યતઃ ભયમયથીને લીધે
નથી ? આ જીવનમાં રોગભય, ઔશ્નભય, નિન્દાભય,
નુકશાન ભય, નિષ્ફળતાભય, વિયોગભય, ભૂખનરાનોભય,
અપમાનભય, ભૂતપિશાચભય, દુષ્ટાગભય, પૂનભય વગેરે
અને તેથી પણ વધારામાં મત્યુભય આપણને એવા બધા
દુષ્ટો બનાવે છે કે આવ્યાત્મિક પ્રગતિનું તો ધ્યાનજ
ક્યા ? મામાન્ય માત્મારિક મુખથી પણ આપણે દૂર ગીએ

થોડા વખત પછી તેણે મને કહ્યું, “ આપને મોડું
થતું હશે, આપ જઈ ગયો છો ” ત્યારે હું જવા માટે
ભ્રમ્યો ત્યારે પોતાનો ગોળવાળો હાથ લખાવી અર્થપૂર્ણ
ગીતે તેણે મને કહ્યું, “હરે તો પ્રમાદ લેતા જાવ ” આ
એવા ભાવથી કહેવાયું હતું કે તાયથી પહેલા મુક્ત થયા
વગર જીવનમાં આગળ ધપવું અશક્ય છે એમ જણ્યા
પછી હવે તો અહિથીજ શ્રી જણેશ કેન નથી કરના ?
પરંતુ તેનું કથન મીઠુસદ અને લલિત એવું હતું

મે તેના પ્રમાનો સ્વીકાર કર્યો અને ફરી જોઈ
ત્યાના ચેષી વાતાવરણ ઉપર પડેલો ઢાંકી તેની સાથે
વાનચીત જીવી ગયો હતો અને અમે વિવિધ અપ્રદ વિષયો

ઉપર વચ્ચે વચ્ચે જુદી જુદી ભાષામાં ચર્ચા કરી.

તેના અંતરમાંથી વહી આવતાં શાન્તિનાં મોજાંઓનો તેની વિશાળતા અને ગુણવત્તાના પ્રમાણમાં આનંદ મેળવી એ સુસ્મરણીય સમાગમને અંતે મારાથી એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યા વગર રહેવાયુ નહિ કે ત્યાં તે જૂંપડીમાં તત્ત્વનિષ્ઠામાં ઊઠે ફૂળેલો એક મહાન સંત, પશુ ભગૃત દૃષ્ટિએ એક સામાન્ય પતિયો રહેતો હતો.

વિદાય સમયે મને લાગ્યું કે તેની સાથેના દૂંઠ સમાગમ દરમિયાન મેં જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ, તથા મારા જેવા આધ્યાત્મિક પંથના શિશુ પ્રવાસી માટે જરૂરી એવા મનોભાવના પરિવર્તનનો લાભ મેળવ્યો હતો.

સંશય શેતાન.

અધ મહય અને ઘેરી જેસ્મમની ગ્રેષ્ઠા નીચે
દામ ઠરતા મર્વ વોઠો માધારણ ગીતે પોતાની જાતને
તથા બીજાઓને મઠ્ઠમા મૂકી દે છે

જેમા એક ઉતાવળીઆ પતિએ પશયના ભોગ
ળનીને એ. બ્રૂચ હુત્યા અને નચુ આત્મહુત્યા નીપજવી
કે તેવી આ ગ્રહી એક ઠરેપુ ધનના

એક નાના ડમ્બામા બાર વર્ષની નાની ભારતી તથા
તેનો આ. વર્ષનો નાનો ભાઈ શબ્દક્રમાર બને પોતાના
માતાપિતાના અવમાનને કારણે મામાને ત્યા રહેતા હતા

એક નિષગ તેનો ભાઈ બોવાઈ ગયો નારેખાજી
પૂરતી-તપાન ય્યા ળતા તેનો પત્તો લાગ્યો નહીં

વર્ષો વહી ગયા કેવલાડ આવચેતીના પગલા તરીકે
અને પૂરતી નદ્દના અભાવે ભારતીબેનને નજીકના
ગહેઠમા આરેવા અનાધાશ્રમમા દાખલ કરવામા આવી

શ્રીયુત્ત ચંદ્રેશભાઈ એક શ્રીગંત બ્રાહ્મણ કુટુંબમાં
જન્મેલા સ્નાતક હતા. તેઓ તરછોડાયેલા, સાધનહીન,
અને મંદબુદ્ધિવાળા ગુન્હેજારોને પોતાની શક્તિ પ્રગાણે
પુનર્વસવાટ અને સુસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરાવી આપવાના
માનવતાના કાર્ય સાથે સંકળાયેલા હતા. તેમની ઉમદા
સેવાને લીધે તેમણે લોકોમાં ચાહના મેળવી હતી.

સમાજમાં ૩૬ થયેલી અવરોધાત્મક જ્ઞાતિ પ્રધાને
તોડવા અને અનાથ બાળાઓના શુભનમાં નવીન મુખ-
પ્રકાશ ફેડવાના હેતુથી ચંદ્રેશભાઈ સાચા સંસ્કારી યુવકોને
જ્ઞાતિ બહાર લગ્ન કરવા પ્રેરતા અને અનાથાશ્રમમાં
વસતી બાળાઓમાંથી કન્યા પસંદ કરવા કહેતા. સમય
આવે પોને પણ તેજ માર્ગ અપનાવશે એવું તેઓએ
વેચન આપેલું.

એક દિવસે જ્યારે તેઓ મારા મિત્ર શ્રીયુત્ત
ગિરીશભાઈને મળ્યા ત્યારે તેમણે અબ્રાહ્મણ અનાથ
કન્યાને પરણવાની પોતાની ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી.

ગિરીશભાઈએ અનાથાશ્રમના સત્તાવાળાઓનો સંપર્ક
સાધ્યો અને ચંદ્રેશભાઈ માટે યોગ્ય કન્યાની શોધ સંબંધ
સાડી પસંદગી કરી. આ વાત વિશ્વસ્ત મંડળ આગળ
રજૂ થઈ અને તેમના તરફથી એવી આજ્ઞા થઈ કે જે
અરજદારે પસંદ કરેલી કન્યાની પૂર્ણ સંમતિ હોય તો
ધારાધારણેને અનુસરી કન્યાનું ચંદ્રેશભાઈ સાથે લગ્ન કરવું.

આમ પોતાના પિતાશ્રીની અને શ્રીમંત મિત્રોની ઇચ્છા વિરુદ્ધ શ્રી ચંદ્રેશભાઈ ૨૨ વર્ષની વણિક કન્યા ભારતીયેન સાથે પરણ્યા.

આ નૂતન પરિણિત યુગલે થોડાક સમય સામાજિક ટીકાફી વાદળોનો હિંમતપૂર્વક સામનો કર્યો.

કેટલાક હિતેચ્છુઓએ ચંદ્રેશભાઈને રૂના ધંધા તરફ વાળ્યા અને પોતાના પરિણિત જીવનના બે વર્ષને અંતે તેઓ પોતાની સગર્ભા સહચારિણી સાથે મુખમાં રાચતા હતા.

એક દિવસ તેઓ પ્રવાસે જવા નીકળ્યા. તેઓ એકાદ અઠવાડીઈ બહાર રોકાવાના હતા.

બરાબર આજ સમયે બાર વર્ષ પહેલાં ખોવાયેલો શરદકુમાર પોતાના મામા, મામી તથા બેન ભારતીની જોળ કરતો પોતાના વતનમાં પાછો ફર્યો. ગામના લોકોએ દિલ્લગીરીપૂર્વક તેના મામા મામીના અવમાનના સમાચાર આપ્યા અને ભારતીયેનનું સરનામું આપી તે શુભ થયાના સમયથી જે જે કંઈ બન્યું હતું તે વિગતોની માહિતી પણ તેને આપી.

શરદકુમારે શહેરમાં જઈ પોતાની બહેનનું ઘર

ખોળી કાઢ્યું. તે સ્ત્રીધો ઘરમાં ગયો. ભારતીએન તે વખતે પૂજા કરતાં હતાં. પૂજા કરતાં કદી કદી તે પોતાના ગૂંમ થયેલા લાઈને યાદ કરતી હતી. પરંતુ ખાર વર્ષના લાંબા ગાળાએ પોતાના લાઈના પુનરાગમનની શક્યતાની આશાઓ લાંગી નાખી હતી.

આથી તે દિવસે જ્યારે એક યુવકને તેણે પોતાને પગે પડતો જોયો ત્યારે તેને ભાવનોદ્રેક થયો અને એ યુવકની આંખોમાંથી નીતરતાં ઘેરાં આંસુઓ જોઈ તે જરા આશી જની ગઈ. તરતજ તેણે ખોવાયલા વીરાને ઓળખી કાઢ્યો. “ઓ બેન ! ઓ લાઈ !” એમ એકી સાથે બન્નેના મોઢામાંથી ઉદ્ગારો સરી પડ્યા અને બન્ને જણાં એકબીજાને ભેટી પડ્યાં. ગતસ્મૃતિઓની ઝડપી યાદ અને આનંદાવેશથી ધડકતાં હૃદયો સાથે તેઓ લાંબા મનઃ સુધી એક બીજાને તેજ સ્થિતિમાં ભેટાવાં રહ્યાં.

ત્યારબાદ ખાર વર્ષના વિયોગના ગાળામાં તે દરેકે પોતાને જે જે વીત્યું હતું તે બધું એકબીજાને કહી સંભળાવ્યું. તેઓએ એકબીજાને ઘણા સવાલ જવાબ કર્યા. પોતાના નાનપણની સુખદ ઘણાની સ્મૃતિઓની યાદ તાજ કરતાં તેઓ સ્વાભાવિક પ્રેમાવેશને લીધે એકબીજાને પારંપાર ભેટી પડતાં. સાંજે મોડેથી ભારતી બેન રસોઈ કરવા બિઠ્યાં. દરમ્યાનમાં ચરદકુમાર બજારમાં જઈ બેન બનેલી માટે કેટલીક સુંદર લગ્ન ભેટો લઈ આવ્યો.

પોતાના બનેલીના આવતા મુધી બેટ આપવાનું મુલતવી
ગાખ્યું વાળું પત્રી લાઈ બહેન મુડ ગયા

બીજે દિવસે બપોરે હિંચકે બેઠા લારતીબેન એક
વિનોદી ચોપડીમાથી કેટલોક હામ્યનનક લાગ મોટેથી
વાચતા હતા તેમનો મ્નેહાળ સહોત્ત તેમના ડાબા
ખોળામા માથું મૂકી પડયો પડયો ગણીન્તાપૂર્વક
માબળતો હતો

ત્રીયુત્ત ચ દ્રેશલાઈ તેજ સણે પાછા ફર્યા ઘગ્મમાથી
આવતી હામ્યની છોળોએ તેમને આશ્ચર્યમા નાખ્યા અને
વિચાર કરતા કરી મૂક્યા તેઓ બિલાડીને પગલે બાળ્યા પાને
ગાળ્યા અને અર્ધ ઉઘાડી બાગીમાથી ડોકીઉ ઠથુ
તેમણે પોતાની સગર્ભા ભાર્યાને કોઈ અવ્વડયા યુવક માથે
પેલી સ્થિતિમા બેઈ લાઈ બેન તો પેલા નસ નીતરતા
વાચનમા એટલા મગ્ન થઈ ગયેલા હતા કે તેઓ
ચ દ્રેશલાઈના ડોકિયાથી અજાણ્ય રહ્યા

આ દૃશ્યે ચ દ્રેશલાઈમા ક્રોધ ઉત્પન્ન કર્યો તેઓને
એટલું બધું દુઃખ થયું કે તેમને ચક્કર આવવા લાગ્યા
તેમણે તે સ્થાનનો ત્યાગ કર્યો અને કોઈ નિશ્ચિત મ્થળ
કર્યા સિવાયજ તે રસ્તામા ચાલવા લાગ્યા એ ગાડાની માફક
બદલાઈ ગયેલા ચહેરે ફરતા હતા ત્યારે રસ્તામા તેમને
ગિરીશલાઈ મળ્યા તે કઈ પૂછે તે પહેલાજ ચ દ્રેશલાઈએ

ઠહી નાખ્યુ કે ભારતી ટોર્ અમણ્યા ઈસમ સાથે વિલાસી
ચિતિમા પડાઈ છે

આવા ત્રીધેત્રીધા આરોપને ત્રીધે અને પોતાને કેઈ
જ્ઞાન કામની ઉતાવળ હોવાથી ગિરીશભાઈ વધારે વિગતમા
ઉતરવા થોભ્યા નહિ. સાજરે તેમને મળવાનુ વચન આપી
તેઓ પોતાને માર્ગે ગયા અને ચ દ્રેશભાઈ આગળ વધ્યા.

મારા ચજમાન ગિરીશભાઈ એ રાત્રે મારી માથે
વાગુ કરી, ચ દ્રેશભાઈને મળવા જાઉં છું એમ કહી ગયા
તેઓ ક્યાર પાછા દર્યા તે મે જાણ્યુ નહિ.

બીજી મવારે ગિરીશભાઈએ આગલે દિવસે ચ દ્રેશે
ગ્નામા જે ઠહુ હતુ તે મને જણાવ્યુ અને કહ્યુ કે
રાત્રીબેનને પોતાના પતિની શહેઁમા હાજરીની ખબર
નથી પેલો તેમનો ખોવાયેલો ભાઈ શરદકુમાર પાછો આવી
તે મમયે પોતાની બેન સાથે હતો એમ તેમણે મને
જાતમા જણાવ્યુ.

ચ દ્રેશભાઈ વિષેની બીજી વાતોમા અમે રોકાયલા
હતા ત્યારે ગહેરના પ્રેતપરિક્ષક ગૃહમાથી ચ દ્રેશભાઈ અને
ગિરીશભાઈ બંનેને ઓળખતો એક નોકર આવ્યો અને
તેણે જણાવ્યુ કે ઉપનગર મેશનના લોહમાર્ગ ઉપરથી
શ્રી ચ દ્રેશભાઈના શરીરને મળતો આવતો છિન્નલિન્ન
થયેલો એક યુવકનો મૃતદેહ મળી આવ્યો છે અને બંને

પેલા નોકર સાથે ત્રેતાલયમાં ગયા અને મૃત ચંદ્રેશને જોઈને આઘાત પામ્યા. તે આગગાડી નીચે આવી ગયો હતો.

અમે સ્વાભાવિક રીતેજ અનુમાન કર્યું કે બાપીકી મિલકત અને બીજા સામાજિક લાભોને લોગે ભારતીયેન જેવી એક અનાથ બાળાને પરણનાર ચંદ્રેશ પોતાની પત્નીને અન્નદયા યુવક સાથે જોતાં મૂંઝવણમાં પડ્યો હોયો જોઈએ. તેને એવી કલ્પના ન આવી હોય કે તે અન્નદયો યુવક ભારતીયેનનો બિનપત્તા લાઈ હોય. તેથી તેણે શરદકુમારને ભૂલથી શંકાસ્પદ મુલાકાતી ધારી લીધેલો હોવો જોઈએ; અને ભારતીયેનના આ રીતના માની લીધેલા ધૂણાસ્પદ વર્તનને કારણે તેને પોતાના આદર્શો ધૂળમાં મળતા લાગ્યા હોય અને તેથી તદ્દન નાસ્તીપાત્ર થઈને તે મરણશરણ થયો હોવો જોઈએ.

અમે જઈને ભારતીયેન અને શરદકુમારને તેડી લાંબ્યા. મૃતદેહ તેમને સોંપવામાં આવ્યો. મૃતદેહની યોગ્ય ઉત્તરક્રિયા કરી નિકાલ કરવામાં આવ્યો.

મૃત ચંદ્રેશભાઈના શબ સાથે આપવામાં આવેલા તેમના સામાનમાંથી ભારતીયેનને ઉદ્દેશીને લખેલી એક ચિઠ્ઠી મળી આવી. તેમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું.

“ હે નિર્લજ્જ પાપની પુતળી, ઇશ્વરી અદાલતમાં
તને તારા ગુણ પ્રેમપ્રકરણને યોગ્ય શિક્ષા મળશે.
ગંદેશ.”

આગલી રાતેજ ત્યારે ગિરીશભાઈ ગંદેશભાઈને
ગળવા ગયા હતા ત્યારે તેમણે પોતે તે દિવસે જપોર
ગ્રહેરમાં ગંદેશભાઈ મળ્યા હતા તેમ ભારતીએને
જાણાવ્યું હતું. આ કરુણ આત્મહત્યા આગમસની જે
દિવમની શરદની તેના ઘરમાં હાજરી અને આ આરોપ-
યુક્ત ગિફ્ટી એ જે જાણતો પોતાના પતિએ તેના ઉપર
ગ્રામી શંકા લીધી તેના અનુમાન મારે પુરતી હતી.

હવે સ્વાભાવિક રીતે તેમને એમ લાગવા માંડ્યું
કે જે પોતાના પતિની ગેરહાજરી દરમિયાન પોતાના
ભાઈની હાજરી ન હોત તો તેને આ અકાળે વૈધવ્ય
ભોગવવાનો પ્રસંગ આવ્યો ન હોત. તેમણે આખી રાત
દૂસકાં ખાધાં. આ કરુણ ઘટનાનો નિમિત્ત બનેલો
શરદકુમાર એટલો બધો દુઃખી થયો કે પોતાની બેનને
દિલાસો આપી શક્યો નહિ. તેમનું નિર્દોષ હૃદય ચિઠ્ઠીમાંનો
આરોપ સહન કરી શકે તેવું નહોતું. પોતાની પવિત્રતા
સિદ્ધ કરવા, અવિચારી ખગલાં દ્વારા પુરુષોને યોગ્ય
પ્રગટભતાના અભાવને પ્રાપ્ત કરેલા એવા પતિને પંથે
જવા ભારતીએને ધાસતેલંથી પોતાની જાતને તથા
ઉદરમાંના બાળકને બાળી મૂક્યાં.

બેનના આપઘાતે શરદકુમારની માનસિક અસ્થિરતામાં ઉમેરો દુર્ધોષ અને તે ખરેખર ગાંઠો બન્યો. તેને પોતે પાછા ફર્યાનોજ ઘણો પશ્ચાત્તાપ થયો. પોતાનાં બેન બેનેલીને ન અપાયેલી લગ્નની બેટો સાથે તે બે દિવસ મુખી વારકતો જાગ્યો. “ અરેરે ! ત્રણ મૃત્યુ માટે જવાબદાર બનેલો તું કેટલો બધો નિષ્ફર પાણી હું ? મને જીવવાનો શો અધિકાર છે ? ” એમ મોટા અવાજે અવિરત બૂમો પાડનાં તે સંભળાતાં હતાં.

ત્રીજે દિવસે શરદકુમારે એક ઊંડા અવડ કવામા પડતું મૂક્યું. મૃત સ્થિતિમાં તેને બહાર કાઢવામાં આવ્યો. એક અડવાડિયામા ગિરીશનાથજી અભિદાહ દીધેલો તે ત્રીજો દેહ હતો.

અંદ્રેશજીએ જો જરાક ધીરજપૂર્વક ચાલ્યની શોધ કરી હોત તો તે અમન શિશુ તથા તેમને બાંધેલ ચાલ્યમ્, શિવમ્, ચુંદરમ્, રૂપી આ-હુનિયાનો આનંદ માણવા મળ્યો હોત અને સાથે સાથે તેમને શિખવાનું મળ્યું હોત કે આંખે જોયેલી બધી બાબતો હંમેશાં ચાલ્યજ હોય છે તેમ નથી.

વિચ્છિન્ન વેવિશાળ.

સને ૧૯૫૦ ની સાલમાં મુરેન્દ્રનગરના એક વકીલના પુત્ર રસિકલાલનું વેવિશાળ અમરેલીનાં રંજનબેન સાથે નક્કી થયું હતું અને તેજ સાલે જ મહીનાની ૨૫ મી તારીખે તેમનાં લગ્ન થવાનાં હતાં.

મુરેન્દ્રનગરનાજ એ કસિયાણાના વેપારીની પુત્રી હંસાબેનનું વેવિશાળ રાજકોટના એક ધીકતા ધંધાવાળા વેપારીના પુત્ર હરેન્દ્રલાલ સાથે થયું હતું અને તે લગ્ન પણ તેજ દિવસે થવાનું હતું.

તા. ૨૨ મી મેના દિવસે રસિકલાલના પિતા રંજનાબેનના પિતાને મળ્યા. લગ્નને થોડાજ દિવસ બાકી હતા એટલે વેવિશાળ ફોફ કરવાની પરોક્ષ ધમકીઓ દ્વારા પરહણુમાં વધારો મેળવવા એ દિવસ તેમને શુભશુકનવાળો લાગ્યો. હશે. સામાન્ય રીતે કન્યાપક્ષ આવી માગણીના અનાદરથી હિપ્પન થતા નુકશાનકારક પરિણામોથી બચવા આવે સમયે દુબાણુલરી માગણીઓને તાબે થાય છે. જો તેમ ના કરે તો અણીને સમયે કન્યાના અણીકાર થતાં

સમાજમાં અનેક પ્રકારની શંકા-દુશંકાઓ ભરી વાતો વહેતી થાય છે અને પરિણામે ઉચ્ચ કુટુંબમાં તે કન્યાનો બીજો સંબંધ બંધાવાની તક ઓછી થાય છે.

આ બાતની કચડનારી સામાજિક રૂઢીને લીધે ઘણી સ્ત્રીઓની કૌટુંબિક સ્થિતિ અસહ્ય બની બાક છે. જે સમાજમાં પેરઠણને લગનમાં અગ્રસ્થાન છે ત્યાં સમાજના ઘટકોનું ગૃહસૌખ્ય કલ્પના - સ્વપ્નજ રહી બાક છે તે સુવિકસિત હકીકત છે.

ગુજરાતમાં અને વિશેષે કરીને ચરોતરમાં પાટીદાર સમાજમાં પ્રચલિત પરઠણની પ્રથાથી ઉત્પન્ન થતાં અનિષ્ટોનો આગ્રે ખ્યાલ છે એટલે તે બાબતમાં વધુ સ્પષ્ટિકરણની જરૂર નથી.

“પુત્ર એ પત્ની પ્રાપ્ત થતાં મુધીજ પુત્ર છે અને પુત્રી પોતાના જીવનાન્ત મુધી પુત્રીજ રહે છે,” એવી મતલબની કહેવત પાટીદારોને લાગુ પાડવામાં આવે છે. તે ઉક્તિમાં એવો ભાવ સમાયલો છે કે લગ્ન પછીથી પુત્રના કુટુંબનો બોલો રહેતો નથી જ્યારે લગ્ન થયા પછી પણ તેના દેહાન્ત મુધી પુત્રી તો તેનાં માબાપ-પિયર-ઉપરજ બોલારૂપ રહે છે. આથી ગણાર્થ જવાબ દારીઓની શક્યતાની બીકે પાટીદારો પુત્રીઓને કાયમ કુટુંબશ્રાપ સમાન ગણે છે.

પણ રંજનાના પિતાએ રસિકલાઈના પિતાની વાત સ્વીકારી નહિ. તેણે જણાવ્યું કે લગ્નદ્વારા પૈસા કમાવાની વૃત્તિવાળા કુટુંબમાં જવા પોતાની ઇચ્છા નથી. આથી વેવિશાળ તોડી નાખવામાં આવ્યું.

ન્યારે રસિકલાઈને આ વાતની ખબર પડી ત્યારે તેમણે અસ્તી પૈકણ પ્રધાનું હલકાપણું ધીરજપૂર્વક પોતાના પિતાને સમજાવ્યું. તેમણે પિતાને કહ્યું, “આપની આ પૈસા પડાવવાની વૃત્તિ કલુગિત, ગંદી અને મૃત્યુજનક છે.” આ રીતે પરિસ્થિતિએ ઊંચ સ્વરૂપ પકડ્યું અને દલીલોની પરંપરાએ રસિકલાઈને ગૃહત્યાગ કરવાની ફરજ પાડી.

બીજી તરફ તા. ૨૩ મીની સાંજે કુમારી હંસાને પોતાના ઘરની પછીતે આવેલા નળ ઉપર કેટલીક ડોળ પાણી ભરવા જવાનું થયું. ત્યાં આગળ તે એકલીજ હતી. માંજના આશરે પાંચ વાગ્યાનો સુમાર હતો. મુસલમાન જેવા દેખાતા ત્રણ ઇંસમે પાણીના નળ નજીક આવ્યા, જરાક ઊભા રહ્યા અને ચાલ્યા ગયા. હંસા તેમની પાછળ પાછળ ગઈ. દેખીતી રીતેજ તેના ઉપર કંઈક બહુનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. તેઓ સ્ટેશને પહોંચ્યાં અને રાજકોટની ગાડીમાં ચડ્યાં. ગાડી ઊપડી. આઠ વાગ્યા પછી ન્યારે ગાડી વાંકોનેર સ્ટેશનમાં પ્રવેશ કરતી હતી ત્યારે હંસા ગુદ્ધિમાં આવી. પોતાને ગાડીમાં

પ્રવાસ કરતી બેઠને “ મને જાવો, મને જાવો ” ની કારમી ચીસો પાડવા લાગી. પેલા જાદુગર લુચ્ચાએ મંકટની શક્યતા બેતાં અદ્દશ્ય થઈ ગયા. હંસાબેનની ચીસોએ મુસાફરોનું ધ્યાન ખેંચ્યું. તેમાંના એક વૃદ્ધ જે વાંકાનેર ઉતરવાના હતા તેમણે હંસાની પામે જઈ શી હકીકત હતી તેની તપાસ કરી.

ગણસપેલા અવાજે હંસાએ પેલા વૃદ્ધને જણાવ્યું “મારા ઘરને પાછલે બારણે હું આંજે પાણી ભરતી હતી ત્યારે ત્રણ આદમીઓ ત્યાં આબ્યા. તે મારા તરફ એકી દશે જોવા લાગ્યા. મને લાગ્યું કે તેમને પાણી પીવું હશે તેથી હું કંઈ બોલી નહિ. ત્યાર પછીનું મને સ્મરણ છે તે એટલુંજ કે હું તેમની પાછળ ગઈ અને અત્યારે ગાડીમાં છું.” તેણે ત્યાર બાદ પોતે કોણ છે તે વાત કહી અને રૂપ મી તારીએ તેનું લગ્ન થવાનું છે તે વાત પણ કહી.

વાંકાનેરના એ વૃદ્ધે તેના પિતા વિષે આંભળ્યું હતું એથી તેમણે પેલી છોકરીને કહ્યું કે પોતે તેના પિતાને પરાઈ રીતે જાણે છે. તેમણે કહ્યું, “હું તારા બાપુજીને તારથી તરતજ તારી સલામતીના અમાચાર આપું છું. તારા બાપુજી આવતા મુખી તું અમારે ઘેર અમારી સાથે રહેજે.” છોકરીએ તેમ કરવા કબૂલ્યું. જતાં જતાં રસ્તેથીજ પેલા વૃદ્ધે તેના પિતાને ત્વરિત તાર અંદેશ કરી તેડાવ્યા.

પેલા વૃદ્ધની ઘરની સ્ત્રીઓએ તેને આશ્વાસન ભરી

વાતોથી દિલાસો આપ્યો, પરંતુ મધરાત સુધી કોઈ આન્યાં નહિ ત્યારે વૃદ્ધ સવારે સૂર્યોદય પછી પોતાની પત્ની સાથે પહેલી ગાડીમાં તેને પહોંચતી કરવાની ખાત્રી આપી. પછી બધાં સૂઈ ગયાં.

હંસાને જિંઘ આવી નહિ. તે તો ઘરમાંથી ભૂકી પડ્યા પછીનાં શક્ય પરિણામોનો વિચાર કરવા લાગી. તેણે વિચાર્યું, “ આ સમાચાર વખતે પ્રવાસ ખેડી દૂર મારા ભાવી માસરીએ પણ પહોંચી ગયા હોય. કદાચ હાલમાં કંઈ ન બન્યું હોય તો પણ ભવિષ્યમાં આ સમાચાર પ્રકાશમાં આવી મારા લગ્નજીવનને તદ્દન મોથું બનાવે તો ? શું સમાજ મારી કથની માનશે ? ” આવા બધા પ્રશ્નો મનમાં ઊઠવા લાગ્યા. આ તરંગોને અંતે એવું લાગવા માંડ્યું કે તેનો સ્વીકાર નહિ થાય. એને તેથીજ તેણે આગગાડી નીચે ફ્રી પડી પોતાના જીવનનો અંત લાવવા નિશ્ચય કર્યો.

આ રીતની માનસિક તૈયારી કરી તે ઘર બહાર નીકળી અને સ્ટેશનનો માર્ગ પકડ્યો. ગાડીનો સમય થયો હોવાથી દૂર આવેલા સ્ટેશને મુસાફરોને લઈ જવા ટાંગા ફરતા હતા. હંસા પાસે થોડાક પૈસા હતા એટલે બીજા ત્રણ મુસાફરો સાથે ટાંગામાં તે સ્ટેશને પહોંચી.

તેને કેઈ સ્થળે જવું નહોતું. ફક્ત આગગાડી તળે

ફૂદી પોતાના છવનનો અંત આપુવો હતો. છતાં તેને ટ્રિકિટ ખરીદવી યોગ્ય લાગ્યું. તેણે રાજકોટની ટ્રિકિટ કઢાવી. ગાડી આવવાને હજુ અર્ધો કલાક બાકી હતો. કોઈ પોતાની ગ્રોધખેળ કરી ઓળખી ન કાઢે એટલા માટે પ્લેટફોર્મના અંધારે ખૂણે એક બાંકડા ઉપર જઈ બેઠી. બાંકડે બેઠા પછી બાંકડા નજીક તેણે કોઈને ચૂંતેલું નેરુ. દસ મિનિટ પછી તે સૂનેલા બાથુસે જગીને આંખ ખોલતાં લોકોની હાજરી હશે એમ ચાની રાજકોટની ગાડી ક્યારે આવશે તેમ પૂછ્યું.

હંસાબેને અચકાયા વગર કહ્યું કે વિસેક મિનિટમાં ગાડી આવશે. ત્યાર પછી બંને જણ અચાનક વાતે ચઢ્યાં. હંસાએ આ અભણ યુવક પાસે પોતાની સમસ્યા મૂકી. એ અભણે બીજો કોઈ નહિ પણ રસિકલાઈજ હતા. તેમણે પણ પોતાની વાત હંસા આગળ રજૂ કરી. જો કે બંને સુરેન્દ્રનગરનાં હતાં અને એક બીજાના વડિલોને વિષે તેમણે સાંભળ્યું હતું પણ પ્રત્યક્ષ મળવાનું પહેલાં બન્યું નહોતું. આ તેમનું પ્રથમ મિલન હતું અને તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે બંને જણે એક મત લગ્ન નંધાવી છવનસાથીઓ બનવાનું નક્કી કર્યું. રસિકલાઈજના પોરબંદરવાઝી કાકાની પ્રમતિ અને સહાય દ્વારા આ કામ ચાર પડ્યું. ગાડી આવી અને તેઓ પોરબંદર પહોંચ્યાં અને ત્યાં પોતાના કાકાની શુભાશિષ સાથે રસિકે લગ્ન નંધાવ્યું.

આ તરફ રંજનાના પિતા કંઈક કામે રાજકોટ આવ્યા હતા. સંયોગોવશાત્ તેઓ હરેન્દ્રલાલના પિતાને ખગીઆમાં મળી ગયા. પહેલેથીજ તે બંને એકબીજાને ઓળખતા હતા. રંજનાના પિતાએ હરેન્દ્રના પિતાને વરપક્ષ વાળાઓએ લગ્નની વિધિ પહેલાં પોતાની પ્રાસેથી વધારે પૈસા કઢાવવા કેવી રીતે માગણી કરી અને તેજ કારણે કેવી રીતે પોતાને પોતાની પુત્રીનું વેવિશાળ વિચ્છેદ કરવું પડ્યું તે હકીકત કહી.

હરેન્દ્રના પિતાએ પોતાના પુત્રની ભાવી વધૂ હંસાના અગ્નિકાંડ અદૃશ્ય થવાના કારણે નક્કી કરેલ લગ્નના ભવિષ્ય સંબંધમાં વાત કરી. બંને જણાને એકી સાથે વિચાર આવ્યો કે હરેન્દ્ર અને રંજનાનાં લગ્ન થાય તો કેવું ? આમ તેઓએ એક બીજાની દરખાસ્ત મંજૂર રાખી.

આમ આ વિચિત્ર અને અણધાર્યા સંયોગોમાં રસિક-રંજનાને બદલે રસિક-હંસા, અને હરેન્દ્ર-હંસાને બદલે હરેન્દ્ર-રંજના તેજ નક્કી તિથિએ મે મહિનાની ૨૫ મી તારીખે જ-લગ્નમંથીથી જોડાયાં.

આ બંને દંપતિ પોતપોતાનાં બાળબચ્ચાં સાથે આજે સુખશાંતિમાં રહે છે.

તપોભૂમિ ગિરનાર.

ત્યારે આપણે વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે તેજોવલ-
યરૂપ શક્તિશાળી મોળાં ઉત્પન્ન કરીએ છીએ. એજ
સ્વરૂપનાં બીજાં વિચાર આદોલનો ભેગાં થઈ આરૂં યા
નરસું વાતાવરણ બને છે.

વિજળી અને અવાજની માફક વિચારો પણ એક
ઉત્પાદક શક્તિ છે.

જે સ્થળે સમાન હેતુથી લોકો ભેગા થાય છે ત્યાં
તેમનાં શરીરોમાંથી બહાર પડતાં સામુદાયિક વૈચારિક
મોળાં પ્રસારિત થઈ ઉચ્ચ શક્તિશાળી અસરકારક
વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરે છે.

અવાજની માફક વિચારોનું પણ અવકાશમાં થોડો
સમય ટકી રહે છે. પોષણ અને સ્થાયી અસ્તિત્વ માટે
તેને એવાજ બીજા વિચાર તરંગોનો સાથ મળવો જોઈએ.
વિરુદ્ધ વિચારો વાતાવરણના સ્વંદનોને કલંકિત કરે,
શક્તિહીન બનાવે અથવા વિનાશ પણ વેરી શકે.

દરેક સ્થળે પોતાનું આગવું વાતાવરણ હોય છે તે આભુબાનુના સ્થળો અને તેમાથી વિમુક્ત થયેલા વિચારોમિના પ્રકારો ઉપર આધારિત હોય છે.

દાખલા તરીકે દર્દીઓના સંપૂર્ણ તદુરસ્તી મેળવવાના આશાવાચક વિચારો માથે ચિકિત્સક મહાશયોની પણ પોતાના દર્દીઓ પ્રત્યેની ખાત્રીદાયક મક્કનતાની ભાવનાઓ ભગવાથી ડગ્લાણ્યો વૈદકીય પર્યાટનો માટેના મર્વોત્તમ સ્થળો અને છે

દુઃખમય વિચારો મોજાઓને કારણેજ સમશાનભૂમિનું વાતાવરણ ભયજનક અને કમકમાટી ઉત્પન્ન કરે તેવું હોય છે પૂજા અને યાત્રા સ્થળો જ્યાં જનસમૂહ નિયમિત રીતે ધ્યાન પ્રાર્થના વગેરે સાડ એકન થાય છે એવા સ્થળો શાંતિ ઉત્પાદક માધનાઓને પ્રેરક હોય છે જે સ્થળોએ મહાન મતો શાંતિથી તપસાધના કરતા રહ્યા છે તેવા સ્થળો સર્વોચ્ચ વાતાવરણથી ભંપૂર હોય છે ત્યાં આધ્યાત્મિક માધનાઓ પણ ફળે છે

એ તદ્દન મત્ય છે કે સળળ ઈચ્છાશક્તિ ધગવતી પવિત્ર હૃદયવાળી વ્યક્તિ કોઈ પણ સ્થળે અને ઉચ્ચ વિચાર પ્રવાહો દ્વારા આવશ્યક વાતાવરણ પેદા કરી શકે છે સાથે એ પણ હકીકત છે કે આપણા જેવા મોટા ભાગના અપરિપકવ માનવોને અતર ઉન્નતિ માટે અને

માથે લીધેલ કાર્યોને સુશક્તિ કરવા તૈયાર ભૂમિકાની જરૂર રહે છે.

સાધારણતઃ આપણી ગ્રહણશક્તિના પ્રમાણમાં વાતાવરણ આપણા ઉપર અસરકારક નીવડે છે. તેમ છતાં કેટલેક સ્થળે સ્થાનિક આન્દોલનો એટલાં બધાં શક્તિશાળી હોય છે કે તેની સાન્નિધ્યમાં આવનાર એકદમ પરાભવ પામી તેમનું શરણ સ્વીકારે છે.

આવા એક સ્થળનો મારો અનુભવ નીચે આપ્યો છે.

દેવતગિરિ અને ઉર્જ્યંતગિરિ એવા બે નામે પ્રસિદ્ધ ગિરનાર મહાન યોગીઓના સ્થાયી વાસ તરીકે જાણીતો છે. એટલુંજ નહિ પણ પાંડવો અને યાદવોના જીવન સાથે સંકળાયેલો છે. એવી માન્યતા છે કે ભગવાન હસ્તાત્રેય પણ ગુપ્તરૂપે ત્યાંજ વસે છે. જૈનોના પાંચ પવિત્ર પર્વતો પૈકી ગિરનાર પણ એક છે.

પણ પ્રવાસીઓના અવર્ણનીય અને આશ્ચર્યકારક અનુભવોને કારણે તેનું એક અતિગૂઢ ગિરિ તરીકે મૂંઝાંકન થવું યોગ્યજ છે.

સને ૧૯૫૦ ના શિયાળાના એક ધુધવારે મેં ગિરનારની પહેલી મુલાકાત લીધી. તે દિવસે પ્રવારે આશરે

આડાપાંચ વાગે હું તળેટીએ પહોંચ્યો અને બીમઓની માફક પો' ફાટતાં મુધી થોભ્યો. તરતજ ચઢાણ સરળ અને નિર્ભય અને તેટલો પ્રકાશ જણાયો. હંમેશ મુજબ તે દિવસે સેંકડો યાત્રાળુઓ હતા. મેં આરોહણ આરંભ્યું.

ત્રણ હજાર પગથીયાં ચઢી જતાં સોરઠનો મહેલ આવે છે. એની આબુબાબુમાંજ કેટલાંક જૈન મંદિરો આવેલાં છે. તેમાં નેમીનાથ ભગવાનનું મંદિર મુખ્ય છે. ત્યાં પહોંચ્યા પછી મેં જરા આરામ લીધો.

ત્યાંથી અંબાજી માતાને મંદિરે પહોંચવાના માર્ગનાં બીજાં પાંચસો પગથિયાં હું ચઢ્યો હોદ્દાશ એટલામાં રસ્તામાં જંગલખાતાના એક મજૂર જેવા લાગતા માણસનો સામે ભેટો થયો. તેણે મને એક વળાંક લેતો માર્ગ બતાવ્યો અને કહ્યું, “ અહીંથી બે ફર્લાંગ આગળ જશે તો ઝાડોની ઘટાથી ઘેરાયેલું નાના સરખા ઝરણાવાળું એક સુંદર શિવાલય જણાશે એ એક પ્રશાંત સ્થાન છે.” એમ કહી તેણે મને ત્યાં જવા લલામણ કરી.

હું લલચાયો અને આડે માર્ગે વળ્યો અને એ લપસણી વાંકીચૂકી સર્પાકાર કેડીએ મેં આસ્તે કદમ ચાલવા માંડ્યું. ખરેખર આશરે દોઢસો વારને છોટે એક નાનું સરખું વ્યવસ્થિત મંદિર હતું. આબુબાબુ ઘેરા ઉતુંગ વૃક્ષોની વનરાજીરૂપ ચંદરવા નીચે આવેલું એ મંદિર

પુષ્કળ ગરમ સૂર્યકિરણોને અપ્રાપ્ય એવી એક સુંદર ગદીરૂપ હતું. મંદિર પાસેથી પમાર થતુ એ સુંદર મંદુર એવુ તો કુદરતી રીતે અનુરૂપ હતુ કે કોઈને પણ એ સ્થળ વિપુલ સૌંદર્ય અને શ્રાંતિભર્યું જ લાગે.

મે ત્યા સ્નાન કર્યું અને તે સાત એકાત મ્થળે થોડો અમય પમાર કરવાના હેતુથી મગવડલરી રીતે આસન વાળી આખો મીંચી મારા ઈષ્ટમંત્રનો જાપ ગર કર્યો જ્યારે મારી આખો ખોલી ત્યાર હું ઉદ્ભમિત થયો અને ત્યાંથી મને આગળ પ્રવાસ કરવાનુ ઠીક લાગ્યુ.

હું ઊઠ્યો અને એજ રસ્તે આગળ ચઢવાનુ શરૂ કર્યું આશરે કલાકેક ચાલ્યા પછી અંબામાતાજીનુ મંદિર આવ્યુ. મે ત્યા બેસી પ્રાર્થના કરી. મંદિરના પૂજારી પોતાના મહેમાનો સાથે વાતો કરતા હતા તેમની વાતો ઉપરથી એમ લાગ્યુ કે તેઓ એ દિવસને બૂલથી ગુરુવાર માનતા હતા મહ્યતાપૂર્વક હું વચગા ખોલી ઊઠ્યો કે એ બુધવાર હતો અને તેમણે માની લીધેલો ગુરુવાર નહિ મરકરા હાવભાવથી તે બધાંએ મારા તરફ આખો પટપટાવી અને તેમાના એકે બીબાને કહ્યુ, “આ મહાનાજ પચાગથી એક દિવસ પાછળ જણાય છે.”

હું તેમની બૂલ ઉપર ફક્ત વિચારજ કરતો મંદિરની બહાર ગયો. દૂર ગોરખનાથની ધૂણી તરફથી સંકડો

યાત્રાગુઓનો પ્રવાહ આવી ચાલ્યો જતો હતો. જો કે મારે મન તે દિવસે બુધવાર હતો અને તેમાં શંકા જેવું ન હતું, છતાં બહારના એક સંઘને તે કયો દિવસ હતો તે પૂછ્યું. તરતજ ઝડપથી જવાબ મળ્યો કે “ આજે શુક્રવાર છે. ” હું ચૂંચવાયો. ‘વળી બીજા કેટલાકને પૂછ્યું “ કેમ વરી ! આજે શુક્રવાર છે ” એજ જવાબ તેઓએ પણ આપ્યો. મેં વિચાર્યું, “ અરે ! આ છે શું ? બધા આજે શુક્રવાર કહે છે. ” ફરી એક વાર બીજા કેટલાકને પૂછ્યા પછીજ મને ખાતરી થઈ કે એમજ હશે; અને ત્યાર પછી મને એકદમ જ્વાલ આવ્યો કે જો એમજ હોય તો મેં એ શિવાલયમાં આત્મવિસ્મૃતિમાં થાવીસ કલાક ગાળ્યા હોવા જોઈએ. એ આશ્ચર્યકારક જ્ઞાને મને પાછો વાળ્યો અને એ મૂઠ સ્થાનને શોધવા મેં પ્રયત્ન કર્યો પણ તે બ્યર્થ.

જ્યારે મેં કેટલાક મજૂરોને આ સ્થાન વિષે પૂછ્યું ત્યારે મારા અતિ આશ્ચર્ય વચ્ચે દરેકે જણાવ્યું કે એવું કોઈ સ્થળ જાણ્યા જોવામાં આવ્યું નથી. મેં જ્યારે તેમને કહ્યું કે થોડાક કલાકો પહેલાંજ હું પોતે એ સ્થળે હતો ત્યારે તેમણે મજાકમાં મારાં એ કથનને કપોલકલ્પિત ઠરાવ્યું.

લગભગ સાંજે હું ગિરનાર ઉતરીને જુનાગઢ પહોંચ્યો. મારા મિત્રો અને જૂનાતથ મહાદેવના મહાત્માજી આગલા દિવસની સાંજથી મારા આવવાની રાહ જોતા હતા.

તેમણે તો કોઈકને મારી ભાગ કાઢવા પણ ગ્વાના કરેલો હતો.

ગિરનારની મારી એ મુલાકાત પહેલાં અને પાછળથી પણ ઘણા મહાત્માઓ અને પરિશ્રમી યોધકોના ઘણા આશ્ચર્યકાંક અનુભવો વિષે એ ચાલજ્યું છે.

આજ્ઞાનિ સુધી હરુપણ અણસોધ નહેલા એ ગ્વાનનુ ગૂઠ ગુહ્ય મમલવવાનુ જો કે ઘણુ કઠણ છે, અને એ દેખાએલો જ ગલખાતાનો મજૂર કોણ હતો તે પણ હજુ અજ્ઞ પડી નથી છતા મારો એ શિવાલયની આમપામના લગ્ય વાતાવરણનો અનુભવ મને નિશકપણે મનાયે છે કે અવકાશી વાસુ આહોલનોના અસ્તિત્વની અસાધારણ અમ્મ આપણા ઉપર થાય છે જ

આ વિધાર્થીઓ.

ગુજરાતના એક ગામડામાં ઉનાળામાં મારા મુકામ દરમ્યાન એક વખત નહાવા ધોવા માટે એક નાનીશી સુંદર વાડીમાં ગયો હતો. એ સમયે પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિના પોષાકમાં સજ્જ થયેલ ચાર યુવકો ત્યાં આગળ પાનાં રમતા હતા.

કોઈપણ ગામની વાડી કે ખેતરોમાં આવેલા કૂવાઓ નહાવા ધોવા માટે બધાને સાડા ખુલ્લા હોય છે અને તેમાં ચળી અભણ વટેમાર્ગીઓ માટે વિશેષ. આમ હોવાથી તેમના ઉપયોગ સાડા કોઈની પરવાનગી લેવાનો રિવાજ નથી.

મારી પાસે માડું કમંડળ તથા દોરી હતાં. કૂવા પાસે ડાળ તથા દોરડું હતાંજ અને તે પણ મારાં સાધનો કરતાં મોટાં હતાં. તેથી તરતજ હું નહાવાના કાર્યમાં રોકાયો. શરૂઆતમાંજ એક બાબત મારી ધ્યાન બહાર ગઈ અને તે એ હતી કે ડાલને બાંધેલું દોરડું ઘસાઈ ગયું હતું. મેં લગભગ છ એક ડાળ ખેંચી પણ

કોણીમાં ખૂંપી ગયાં. ઉઝરડા પડ્યા. ડોલને ઝટેલો હાથો ઉપર આવતાં મારા ઘુંટણે વાગ્યો; આથી ઘુંટણ દુઃખતા હતા. જ્યારે મેં જાણે જોયું ત્યારે એ લણેલા ગણેલા યુવાનીઓએ ભેરગોરથી હસતા જણાયા. થોડા સમય પછી તેમાંના એકે મને કહ્યું, “અમારી પકડ ઢીલી થઈ ગઈ; જે કંઈ જન્યુ તે મારે અને દિલગીર છીએ; હવે બીજી વખતે વિશેષ કાળજી રાખીશું.” આ રીતે પટ્ટાવ્યાથી હું ફરી-ડોળમાં જિભો થયો. આ વખતે લગભગ કુવાની ધાર સુધી ઉપર જેંચાયો અને પછી ઇરાદાપૂર્વક ખડખડાટ હાસ્યના અવાજ સાથે સંમળે ઢોરડું છોડી દીધું. ઇશ્વર-કૃપાથી મને તે વખતે કંઈ થયું નહિ. પ્રયત્નપૂર્વક હું પાણી ઉપર આવ્યો. કૂવો ઊંડો પહોળો ન હોત તેા દેખક આ ભયંકર ઘટનાનું વર્ણન કરવા છપતો ન રહ્યો હોત.

આ સળસળાક છોકરાઓ વિચિત્ર વૃત્તિને વશ હોવાથી મારે તેમને ઠપકો આપવાનું યોગ્ય લાગ્યું નહિ, તેથી કુવામાંજ અંદરની બાજુએ કેટલાક ગોખલાઓને આધારે લટકી રહ્યો. જ્યારે થાકતો ત્યારે આખી બાજુએ તરી જતો. તેમ કરવામાં આશરે વીશેક મીનીટ વીતી ગઈ. ત્યાર બાદ તેમાંના એકને ખીજાને કહેતો સાંભળ્યો, “દાદાજીનો આવવાનો સમય થયો છે. તેમના આવતા પહેલાં આપણે તેને બહાર કાઢી આ રગતનો અંત આણવો જોઈએ.” આથી બધાએ એક થઈ આશ્વાસન

આપતા શબ્દોથી વિનંતિ કરી; પણ મેં શાંત રહી મારા નકારનું સૂચન કર્યું.

તે વૃદ્ધના આવતા પહેલાં મને બહાર કાઢવાની પેલા યુવાનોની આતુરતા હું જોઈ શક્યો. આજ કારણે હું મારા નિર્ણયથી ચલિત થયો નહિ. આથી તેમણે મને કાંકરા મારવા માંડ્યા. પથ્થરનો માર ચૂકવવા મારે પાણી નીચે ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં ફૂંકીએ મારવી પડતી. તેઓ ચાર જણ હોવાથી મારી યુક્તિ સફળ ન નીવડી અને મને થોડા પથ્થર વાગ્યાજ. મારે ઘેરી જટા હોવાથી તને ખાસ ઈજા થઈ નહિ. પથ્થરમારો એકદમ થંભી ગયો અને “ દાદાજી આવે છે ” એમ એકને બોલતો સાંભળ્યો. મને તેથી જરાક ઠીક લાગ્યું તેમની મસ્તી તેમને હવે ખૂંચતી હતી અને તેઓ મૂંઝવણમાં પડેલા દેખાયા. આમ છતાં તેમણે ફરી એકવાર મને વિનંતિ કરી પણ માથું ધુણાવી મેં નકારમાં જવાબ વાળ્યો. તેમાંના બે જણા ગુસ્સામાં હોડ ગાયવા લાગ્યા. તે ત્રણ જણા મારા કરતાં વધારે મોટી મૂંઝવણમાં પડ્યા. બીજાજ કણે મેં જોયું તો તેમાંના એકના ચહેરા ઉપર આશાનો કંઈક આછો પ્રકાશ જણાયો. બીજા બધાને પોતાની નજીક લાવી તેમના ગળામાં હાથ નાખી કંઈક કહેતો જણાયો. ત્યાર પછી તેજ યુવક મોટેથી બોલી બેઠ્યો, “ દાદાજી, દાદાજી, વહેલા આવો. એક ગાંડો બાવો કૂવામાં ફૂદી પડ્યો છે અને ઉપર આવતો નથી. જો તે

અંદર ચરી જશે તો આપણે મંકટમાં આવી પડીશું. ”
 છે ને કળદ્રુપ લેખ ! શી કલાખાજ યુક્તિ ! અરે પણ
 હા ! આ તો ગાહુ ચૈકાના કળાખાજ કોલેજ કુમારો.
 પોતાની જાત ઉપર જઈ તેઓ નિંદા કૃધળી કરવામાં,
 યોજના ઘડવામાં અને નીચતાલરી અઘડાખોદીમાં કુશળ

વૃદ્ધ ડોકીઉં કરી હાથ બેડી મને ઉપર આવવા
 કહ્યું. હું તરતજ ડોળમાં ચઢ્યો અને ગધાએ મળી મને
 ઉપર ખેંચ્યો. મેં જમીન પર પૂરો પગ મૂક્યો પણ
 નહિ એટલામા તો તેમાંના એકે વૃદ્ધને કહ્યું, “મારૂં થયું
 કે તેમને વખતગર આવી પહોંચ્યા. નહિ તો ભાઈ તો
 નક્કી દૂબીને અંદરને અંદર ચરી જાત અને પરિણામે
 પોલીસ તપાસ અને મરણોત્તર તપાસ વિધિમાં આપણે
 પોલીસ ધાણે, દવાખાને અને અદાલતે ધક્કા ખાવા પડ્યા
 હોત. ” મને તો ગાંડો ટરાવવામાં આવ્યો હોવાથી મારું
 તો કાંઈએ માલજુ હોતજ નહિ એ હકીકત હતી. આમ
 છતાં હું કશું કરું તે પહેલાંજ દેખીતી રીતે મંબ્રનમાં
 પડેલા વૃદ્ધ અચાનક મારા પેદુમાં ભેરથી લાત મારી. હું
 તે લાત મહન કરું તેટલી મારી તૈયારી નહોતી અને
 તેથીજ વૃદ્ધ ખેડૂતના મજબૂત પગના ભેરને હું મહન
 કરી ન શક્યો અને નીચે ઢળી પડ્યો, પણ ફરીથી ઉઠતાં
 મને વાર ન લાગી. તરતજ મને વાડી ઓડવાનો ઇશારો
 કરવામાં આવ્યો મેં ગારાં કપડાં લેગાં કર્યાં અને વગર
 પહેરે તે સ્થાન મેં ઓડ્યું. બિતાવણમાં મારું કમંડળ

અને દોરી તો ત્યાંજ ભૂંટી ગયો. રસ્તામાં મેં કપડાં પહેર્યાં અને મુંકામું કરેલાં મંદિરે હું પહોંચી ગયો.

હું ધાડું છું કે મોંડથી પેલા ત્રણ ભાઈઓના મિત્ર બનેલા જુવાનીઆને મારા પ્રત્યેના સંયુક્ત ધૃણાસ્પદ આચરણ માટે પશ્ચાત્તાપ થયો. હશે અને શાંતિથી મેં તેમનું બધું ઘાતકીપણું સહન કર્યું તેથી તેને ઘણું લાગી આવ્યું હશે એટલે તેણે તે વૃદ્ધ માણસને આ બનાવ પાછળના અત્યથી વાકેફ કર્યા હશે.

ગમે તેમ પણ આ વાત બહુ ત્યારે દાદાજી ઉપર તેની માણસાઈ ભરેલી પ્રતિક્રિયા શરૂ થઈ. તેઓએ ત્યાંને ત્યાંજ પોતાના ગુન્હેગાર પૌત્રોનો મૌખિક રીતે ઉધડો લીધો. પછી તે દોડતા દોડતા મારી પાસે આવ્યા. તેમની સાથે એ મોટા માણસની બાબતમાં શું અઘટિત બન્યું હતું તે બધુવાની કુતૂહલભરી જિજ્ઞાસાથી બીજા પંદર માણસો પણ આવ્યા. માડું કમંડળ અને દોરી પોતાના હાથમાં રાખેલા પેલા પશ્ચાત્તાપથી દગ્ધ યુવક સિવાય બીજા બેડીદારો ગેરહાજર હતા. તે વૃદ્ધે મને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા અને મને મારા પગ તેમના આંસુથી ભીના થયેલા લાગ્યા. દૃશ્ય ઘણુંજ લાગણીજનક હતું અને બધાં સંપૂર્ણ શાંતિથી ઉભાં હતાં.

મેં તે વૃદ્ધને ઉઠાડ્યા અને બધું ભૂંટી જવા કહ્યું.

તેઓ કંઈક કહેવા માગતા હતા પણ ગળું રુંધાવાને લીધે તેમને કશું સૂઝતું નહોતું. આખરે તેમણે કહ્યું, “ હું ઘણેજ પાપી છું. મહારાજ કૃપા કરી મને માફ કરશે. ” ત્યાર પછી પશ્ચાત્તાપદબ્ધ પેલો કોલેજ કુમાર આવ્યો અને તેણે પણ, “ મને માફ નહિ કરો ? ” એમ કહ્યું.

‘ એ સિત્તર વર્ષના ભોળા ડોમાએ આત્મશુદ્ધિ અને પ્રાયશ્ચિત્તાર્થે મારી ઉપરા છાપરી મનાઈ કરતી વિનંતિ છતાં ૪૮ કલાકના ઉપવાસ પોતાના ઉપર લાદી લીધા. મારે પણ તેમને માથ આપવા વધુ રહેવું પડ્યું. આખરે તો તે અણલુ વૃદ્ધનો અપરાધ દુર્લક્ષ કરવા જેવો હતો. કારણ તેમણે જે કામ કર્યું હતું તે તો ખોટી માહિતી અને ઉત્તેજક પ્રેરણા નીચે તેમણે કામ કર્યું હતું.

સુમતાનો વિજય.

તેઓશ્રી એ ગન્ડાગી અમદાર હતા અને પોતાની ગન્ડાગી પત્ની અને બાગકો સાથે એક મોટા શહેરમાં ગહેતા હતા એમના પત્નીની પ્રશસ્ત્રનીય પ્રવૃત્તિઓ અને તેમના સુખલાવને લીધે હું તેમને ‘ સુમતા બેન ’ એ નામથી પ્રોવાવતો અને હજી પણ તેજ નામે બોલાવું છું

તેઓ ગત્તાવાગી ગન્ડાગી નોકરી કરતા હતા આથી તેમની પાનેથી ગેરકાયદેસ લાભો મેળવવાના લાભે જનતામાંથી કેળવાઈ લોકો આ અલદાગ સાહેબને ત્યાં રોકડ અને વસ્તુઓની બક્ષિસોનો વરમાદ વરસાવતા ગહેના ઘણા ચિત્રપત્રગૃહો તરફથી તેમને મફત ટિકિટો મળતી શ્રીમતો એમને તથા એમના કુટુંબીજનોને હમેશા ભોજન તથા પર્યટનો માટે આમત્રણ આપના કેલ્લાડ મોટર માલિકો તેમને જ્યારે અને જેટલો સમય જરૂર પડે ત્યાં અને તેટલો સમય પોતાની મોટરો વાપરવા આપતા અથગે અથગે તેમની જરૂર જણાતી અને વિવિધ ગન્ડાગ કાર્યક્રમોમાં હમેશા તેમની ગહ જોવાતી

પણ લોકોને નુશ્વાન દર્શાવવા જીન-જોને મદદ કરવાનું માર્ગ વખતે શક્ય નથી હોતું. આથી એવા નિષ્પ્રાણ લોકો હતા જેમને તેમનું દાયે અયોન્ય રીતે અન્યાય માર્ગનું કંઈપણ પડતું કેટલીક વખત તેમની પૈતા પડાવવાની રીત-રમો હાઉંપણ અમાત્યની અને લેજીસલેશન વાગી જોડતી વધુ પડતી કનકનના બચથી, તેમને મારે મુખ નિષ્કાંત હોવા છતાં, કંઈક માનવ તેમની અવધાને આનંદનું આપવાની દિગ્ગત થતું નહિ.

તેમની પાછલા બાળાની આવડ ધર્મીવાન તેમના કૃપિયા પાસેનાના પગાથી જનમણી વધી જતી આવી નહેલાઈથી નમતી આવડને લીધે તેઓ નિર્જીની મોજ માનવતા હતા એકાદ વર્ષ મુધી તે બધું મીધે મીધું થાડું.

સાધારણ રીતે આદેશવગે માર્ગે, કુટિલ કર્મો દ્વારા, મેગવેલા નાણા, જોડે, જુગાર, નાનગાન, મદ્ય અને મર્ફિંગ પાછમજ દેહકાઈ જાય છે અને તે કાળુ હો, પણ આ નાનલક્ષ આ બાળતના એક અનુકરણીય અપવાદ હતા.

તેમના ચતુર અને સુશિક્ષિત શ્રીમતી પ્રીતીધીર પોતાના પનિદેવની લાગણ્યવગેરીવાગી પ્રવૃત્તિઓથી વડિદ થયા આ નારિતીથી મુનનામેન શરમ અને મોડ માનવવા લાગ્યા તેઓ ચોક્કસપણે જાનના કે પાપનું

પરિણામ હું મેંથી દુઃખજ હોય છે. આથી પોતાના પતિને સન્માર્ગે લાવવાનું અને તેમના આ શંકાસ્પદ અને ગેરકાયદેસરપણાના માર્ગોમાં રહેલાં સંકટો અને નિષ્ફળતા ઓળું લાન કરાવવાનું તેમણે બીડું ઝડપ્યું.

આ પ્રકારની સસ્તી ગેરવર્તણૂકનો ત્યાગ કરવા તેમનાં પત્નીએ તેમને વખતો વખત વિનંતિ કરી. ગુન્ડા વાળાં કૃત્યોને લીધે ઘણાંએ અમલદારો તથા તેમનાં નિર્દોષ કુટુંબીજનોના થયેલા વિનાશના તેમણે દાખલાઓ આપ્યા. પોતાનાં બાળકો તથા ઇશ્વરના સોગંદ ખાઈ મુમતાજેને પોતાના પતિને હવે પછી આવાં લાંગડશ્વતનાં નાણાં સ્વીકારી પોતાના હાથને તથા ઘરને કલંકિત નહિ કરે એવી ગંભીર પ્રતિજ્ઞા તેઓ કરે તે સાફ વિનંતિ કરી.

તેમના પતિએ ફક્ત એટલીજ દલીલ કરી કે આવી રોકડ રકના અને બીજી લેટ સોગાદો સ્વીકારવામાં કશું અજીગતું નથી. કચેરીના સમય બહાર લોકોનું કામ તેઓ અવિશેષ રમ્મ લઈને કરતા તેથીજ લોકો તેમને પૈસા આપતા હતા. આથી આ આવક તેમના અદ્ય પગારના જેટલીજ કાયદેસરની હતી. વધારામાં તેમણે તેમનાં પત્નીને એમ પણ કહ્યું, “તમે અને તમારાં બાળકોની સગવડ સાગવવા માટેજ હું આ બધો પ્રયત્ન કરું છું. ઉપરાંત તમે સ્ત્રી હોવાથી બહારની દુનિયાની બાબતો બાંધી થકો નહિ. તમારે તો ફક્ત બાળબચ્ચાં, ઘરગર અને રસોડામાંજ રમ્મ લેવો એ યોગ્ય છે.”

સુઘતાબેન અણુતા હતા કે શુભ ખજિયાતી કાર્યોના માર્ગમા હમેશા દેખીતી નિષ્ફળતાઓ અને જાત જાતના વિઘ્નો આડે આવે છે તેથી તેમણે પોતાના પતિ માથે વધારે અમરજારક રીતે કામ લેવાનું નક્કી કર્યું. આમ કરવામા કેટલુંક માહસ નથા વધારે નૈતિક હિમતની જરૂર હતી. એમણે નૈતિક જીવન પ્રત્યે અંપૂર્ણ અધ એવા પતિની આખ ઉઘાડવાનું કાર્ય પોતાની અર્વાશક્તિ માથે અમલમા મૂકવાનો નિશ્ચય કર્યો.

એ પ્રમાણે એક શુભ મવારે તેમણે તથા તેમના આજ્ઞાકિત બાળકોએ પોતાને ઘેર આવતી ભેટ મોગાદોનો વ્યક્તિગત ઉપયોગ ન કરવાનું તેમજ પોતાના પતિનો પગાર જે મગવડો ન આપી શકે તેવી મગવડો ન લોગવવાનું નક્કી કર્યું અને તેવી બધી મગવડો મોગવવાનો દંડતાપૂર્વક ઇન્કાર કર્યો. આના કેટલાક અણુગમતાં પરિણામો આવ્યા, તેમ છતાં પણ પોતાના પતિની પાપી પ્રવૃત્તિમા પોતે તથા પોતાના બાળકો ભાગ લેશે નહિ એમ મક્કમ પણે નિર્ધાર લાવેલું હતું.

મત્કાર્યમા, જરૂર પડે અડગ પણે નહન કરતી મહાન વ્યક્તિઓની માફક તેઓ પોતાના શુદ્ધ પ્રયત્નો કળદાયી નીવડશેજ એવી દૃઢ શ્રદ્ધાથી આ કમોદીમાથી ગોલારૂપદ રીતે પમાડ થયા.

ધીરજ અને યાંત્રપૂર્વક આદરેલું કોઈપણ મુકામ કદી નિષ્ફળ જતું નથી અને પરિણામે સુખતાળેનની આ માતુરીભરી વધ્ધતિએ આશ્ચર્યજનક કામ કર્યું. એમના નિશ્ચયે આ અઠંગ લાંચરૂસ્વતજોર અમલદારને પ્રમાણિક તથા કર્તવ્યનિષ્ઠ બનાવ્યો.

આપણા દેશમાં વધતા જતા આ લાંચરૂસ્વત રૂપી રોગચાળાનો સામનો કરવા આવી ઘણીબધી સુખતાઓની દેશને જરૂર છે. તેવી સ્ત્રીઓની મંજ્યા વેગે વધો.... એજ. અસ્તુ !

વધો નારી મંજ્યા સુખતાળેન ત્રરખી,
પતિત પતિને જે ઉદ્ધારે પાપમાંથી.

આપણું દુર્લક્ષિત દેવસ્થાનો.

ગામડાઓમા તેમજ ગહેરોના શિવમંદિરે ઘણાંજ વસ્તીથી દુઃ આવેલા હોય તે મૌનભટમા નાન બ્રાહ્મણ દરમિયાન હાલાક પ્રાતના ગામેલા એ ગામના ગાવા એક નદિના તટે એક ગરે મુનાન કરવાનું બન્યું.

એ પવિત્ર નદી નિગામ, આડ'ક નાને મજબૂત બાધણીવાળું હતું આગપામ કેટલાક છૂનાછવાયા, પડતું હાલતવાળા કુપડા, એક મુજબ ક્રોડ, ખાલી ગાપડી નાને ડાંડ નાના મુજબ બગીચાની પૂર્વમુનિ આપના અવશેષો હતા નદિના ગર્ભાગમના કચરાપૂત નાને દગતુ ગામનાંજ હતું દેખીતી રીતેજ એ આપણા દેશના ત્યજ્ત નાને દુર્લક્ષિત અગમ્ય નદિરોમાનું એક હતું.

શિયાળાની સતુને સીધે સરીરને ગરનામે આપવા મે નદિની ગરનામે કેટલાક લાગ આફ કરી નાન કપડા પાથણા પાથર્યા અને લાગ્યું તૂટ્યું બાણુ વામી નૂકું ગયો.

* જેવો હું બહારના ગણગણાટથી બચ્યો કે મેં ઉઘાડી બારીમાંથી બહાર જોયું. ચંદ્રની તે સમયની સ્થિતિ ઉપરથી મને લાગ્યું કે જે વાગ્યાનો સુમાર થયો હોવો જોઈએ. હું જિંદગી અને બહાર જોયું તો બાજુની પરસાળમાં છ માણસો સાદડી આંગુળાજી પાનાં રમતા બેઠા હતા. એક નાની પેટ્રોમેક્ષ બત્તીનો પ્રકાશ પડતો હતો. તેમનામાં થોડોક અંતરે જે સ્ત્રીઓ સ્ટવ ઉપર એક મોટી પેણીમાં કંઈક તળતી હતી. આજના નૈતિક શૂન્યતાના જમાનામાં જેનું અસ્તિત્વ એક નિત્યની બાબત છે તેવી એ એક જુગારી મંડળી હતી.

હું શાન્તિથી પાછો ફર્યો અને સૂઈ ગયો. થોડા સમય પછી બગતા સ્ટવનો ગણગણાટ થઈયો અને કપ-રકાબીઓનો ખણખણાટ શરૂ થયો. તેઓ આ નાસ્તો લેતાં લેતાં હોડ અંગ્રાંધમાં જામેલી તકરાર ઉપર વાગ્યુદ્ધ કરતાં હતાં. એનું પરિવર્તન એકદમ મુક્કા મુક્કીમાં અને શોરબકોરથી ગાળાગાળીમાં થયું. ગાળાગાળીના અપશબ્દો અત્રે લખી ન શકાય તેવા હલકા હતા. સ્ત્રીઓના સતત વચ્ચે પડવાથી આખરે તે ઠંડું પડ્યું. ત્યાર પછી તેઓ બધા જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા.

બરાબર તેજ સમયે અભરાઈ ઉપર મૂકેલું માંડું કાંડળ ઉદરડાઓએ નીચે ગળડાવ્યું. તેના નીચે પડવાના ખબડાટથી 'બહારનો એક જણ બોલી જાયો, " અંદર

કોઈક હોય એમ લાગે છે. ” “ચાલો આપણે જોઈએ, ”
 બીજા એકે કહ્યું. તેમાંના બે જણ ચુપડીદીથી મંદિરમાં
 આવ્યા. મેં આંખો મીંચી ઉઘમાં હોવાનો ટાંગ કર્યો.
 તેઓએ દિવાસળી સુગ્રાવી અને મને જોયો. બહાર જઈ
 પોતાના માર્ગીઓને કહ્યું, “કોઈ સાધુ ત્યાં સૂતેલો જણાય
 છે.” એક સ્ત્રી તરતજ આવેશમાં બોલી ઉઠી, “હાય
 હાય ! એને બીવડાવજો કે જેથી તે ફરીથી અહીં
 આવવાની ખો ભૂલી જાય. ” એ સૂગ્રાવને અમલમાં
 મૂકતાં તેઓએ બારીમાંથી પાણી અને બીનો કાઢવ નાખવા
 માંડ્યો, અને બધાં જંગલી પ્રાણીઓથી ભરેલા ગીચ
 જંગલમાં જે રીતે રસ્તા કાપતા વનવાસી લોકો અવાજ
 કાઢે છે તે પ્રમાણે ગભરાટ ઉત્પન્ન કરે. તેવા બૂમબરાડા
 અને ચીસો પાડવા માંડ્યાં. મને એમની આ યોજનાનો
 પૂર્વજ્ઞાણ નહોતો તો આ વિચિત્ર આમૂહિક અવાજથી
 હું પણ ગભરાઈ ગયો હોત. આ બધું ફક્ત સાત માંડ
 મીનીટ ચાલ્યું અને પછી બધા રસ્તે પડ્યા.

ત્યાર પછીથી મને એક કિસ્સો માંલર્યો. તે કિસ્સામાં
 તો આવા પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં એક સાધુને ડચ્છના
 એક ત્યજ્જએલા મંદિરમાં જુગારીઓના ટોળાએ ગળું
 દબાવીને જુગળાવીને સારી પેઠે મેથીપાક આપેલો. પેલી
 ડચ્છંદી ટોળીના હાથે આવા પ્રકારની વર્તણૂકમાંથી હું
 બચી ગયો તે સારૂ મેં નસ્ટ્રીબનો આભાર માન્યો.

પો' ફાટતાં નાણી પરવારીને મેં ગાત તરફ પ્રયાણ
 કર્યું. મંદિરથી પાંચ ફર્લાંગના અંતરે આવેલા બમ્ સ્ટેન્ડ
 તરફ જતા કેટલાક લોકો મને રસ્તામાં મળ્યા. તેમની
 પૂછપરછ ઉપરથી મેં દૂરના એક ગામેથી ગઈ રાતે આવી
 મંદિરમાં રાત વાસો કર્યાનું તેમને જણાવ્યું. સરસ્વાતમાં
 તો તેમણે ગારી વાત માની નહિ પરંતુ આગલી રાતે હું
 ગામમાં હતો નહિ. નજીકનું બીજું ગામ તેમના ગામથી
 બાર માઈલ દૂર હતું, અને મંદિરની આસપાસ મારી તે
 સવારમાંજ હાજરી હતી, આથી તેમને ખાતરી થઈ કે મેં
 મંદિરમાં રાત ગાળી હતી. તેઓએ મારા તરફ આશ્ચર્યથી
 બોલ્યું. ત્યાર પછી તેમાંના એકે મને કહ્યું કે ત્યાર પાંચ
 વાગ્યાંથી તે મંદિરમાં ભૂતપિશાચોનો વાસ હતો. તેઓ ત્યાં
 દહાડે સૂઈ રહેતાં અને રાત્રે નાચગાન કરી લગવાન
 શિવની આરાધના કરતાં. તેમણે કહ્યું કે પહેલાંની ઘણી
 કમકમાટીભરી ઘટનાઓ ન વિચારીએ તો પણ ત્રણ વાગ્યાં
 પહેલાં એ સ્થળે એક બ્રાહ્મણ યુવાન અને એક ભરવાડ
 પતિ પત્નીને ત્યાંથી તે પચાસ થતાં હતાં ત્યારે ભૂતોએ
 મૂંગાવાળીને મારી નાખ્યાં હોવાનું માનવામાં આવે છે.
 મને એમ પણ જણાવ્યું કે ત્યારથી દિવસે પણ કોઈ ત્યાં
 થઈ એકલા પચાસ થવાની હિમત કરતું નથી અને રાતથી
 સવાર સુધી તો સશસ્ત્ર ગ્રિપાઈ પણ ત્યાં જતાં ખંડકાય
 છે. તેમણે મને વધુમાં કહ્યું કે ગામલોકો કેટલીકવાર તે
 દિશામાંથી આવતા વિચિત્ર અવાજો સાંભળતા અને
 મંદિરની નજીક હોડી અને તેજસ્વી પ્રકાશ પણ જોતા.

લોકોને ભયમાં રાખવાની આ એક ચાતુરીભરી યોજના હતી. ત્યાર પછીથી આ લોકોએ એ ભયંકર સ્થાનનો મારો અનુભવ બાજીવાની ઇચ્છા કરી. મેં જે જે જોયું હતું તે તેમને કહ્યું અને વિગ્રેષમાં તેમને જણાવ્યું કે તેમની બીક તદ્દન કાલ્પનિક હતી, અને તેમના પોતાનાજ ગામના કેટલાક દુષ્કર્મીઓએ ભૂતો અને તેમનાં ભયંકર કાર્યોની અથવા પોતાનાં ગુન્હાહિત કાર્યો પર ઢાંકપીછોડો નાખવાજ દેલાવી હતી.

તરતજ ટોળામાંના એકે આગલી રાતે જુગાર રમતી ટોળીમાંના કોઈને હું ઓગળી ચક્રુ કે કેમ તે મને પૂછ્યું. એ કહેવાતાં ભૂતોને મેં ફક્ત એક ઉડતી નજરે જ જોયાં હતાં એટલે ફરીથી મને તો હું તેમને ઓગળી ચક્રુ તેમ નહોતું તેથી મેં નકારમાં જવાબ આપ્યો. બીજાઓના ટેકાથી તેમાંના એકે કહ્યું, “ મહારાજ, પૂર્વ-જન્મના પુણ્યોના પ્રતાપે જ તમે એ ભૂતોના પંતમાંથી બચ્યાં. આ જગ્યાનું નાનું સાંભળીને લલલલા બહાદુરો પણ ધ્રુજીને ડરી જાય છે.

તેઓ તેમને રસ્તે પડ્યા અને હું સાંઇલ દ્વર આવેલા ગામે પહોંચી ગયો. જુગારીઓ અને તેમની આસુરી રીતિઓએ તે ગામનાં એકેએકના મનમાં એવાં તો ઊંડાં મૂળ નાખ્યાં હતાં કે બંધારે મેં તેમને મારા મંદિરના અનુભવો કહ્યા ત્યારે તેમણે મને હસી કાઢ્યો. એ લોળી જનતાને કોણ ખાતરી કરાવે ?

ચોરા મમય પહેલાંજ માંગળીને મને આનંદ થયો કે એ મંદિર હાલમાં એક બે મારવાડીના હવાલે છે, અને તેમના મળત વમવાટને લીધે મંદિરમાં નવો પ્રાણ મંચર્યો છે.

યોગ્ય કાળજી અને વ્યવસ્થાને અલાવે આપણાં ઘણાંખરાં મંદિરો અયોગ્ય તત્વોના હાથે અધોગતિને પામ્યાં છે, કાળજી કે આવાં તત્વો તે સ્થાનોને ઉપયોગ પોતાની દુષ્ટ પ્રવૃત્તિઓને પોષવામાં કરે છે.

આપણાં યાત્રાનાં સ્થળોની બીજી એક સામાન્ય ગાળત એ છે કે આ પવિત્ર સ્થળોની મુલાકાત લેતા ઘણાંખરા મહેતાણીઓ-તેમાંએ ખામ કરીને મુશિક્ષિતો અને શ્રીમતો-ત્યાં દ્રક્ષા “રમી રમીશું અને ગંધીને જમીશું” (We shall play there rummy, cook and fill our Tummy) એ હેતુથી જાય છે. આવી સ્વચ્છંદી પ્રવૃત્તિઓ આવા પવિત્ર સ્થળોને ટીકાને પાત્ર બનાવે છે અને એ અપૂર્વ સ્થળોની આમંપાસનું વાતાવરણ બ્રષ્ટ કરે છે. આપણી ધાર્મિક અને સાંસ્કૃતિક મર્યાપરિતાના માર્ગમાં એ એક શરમજનક દ્રવ્ય છે.

વિધર્મીઓ ઘણાં મંદિરો બાંધતા નથી પણ જે મંદિરો અસ્તિત્વમાં છે તેનાં સ્થળોની માન અને સંભાળ પૂર્વક સાચવણી કરે છે. તેઓ બધાં પવિત્ર સ્થળોને છોકરવાદી આનંદ પ્રમોદના ઉપયોગમાંથી મુક્ત રાખી માન આપે છે. આપણે આ બોધપાઠ ક્યારે શીખીશું ?

પતાવી તેઓએ મારા લોજન મનચે હાજર નહિ રહી શકવા માટે માફી માગી. પોતાને ઘેર રસોઈ મારે મન ભાવતી થઈ હતી કે કેમ તે પણ પૂછ્યું. મેં તરતજ આ ઘટનામા થયેલી ભૂલની કલ્પના કરી લીધી મારે બદલે ખીન્ત માધુને જમાડવામાં આવ્યા હતા તે હું મમજી શક્યો એજ સમયે એમને કશું કહી મારે માટે ફરી રસોઈ તાત્કાલિક કરાવવી એ યોગ્ય નથી એમ મેં વિચાર્યું. આથી એમના પ્રશ્નનો ખીધો જવાબ આપવાને બદલે મેં તેમને કહ્યું કે તેમની અનિવાર્ય ગેરહાજરી માટે તેમણે માફ લગાડવાની જરૂર નથી. બધું ઠીક ઠીક થયું હતું. દરેક સમય પછી માળે ફરીથી મને મળવાનું વચન આપી તેઓ ઘેર પાછા ફર્યા. જરા જતાં કહેતા ગયા કે હું સાજરે જમતો નથી તેથી પહેલા દિવસ પ્રમાણે મારે માટે દૂધ મોકલશે.

જ્યારે હું નદીએ ગયો હતો ત્યારે પોતાના પિતાની સૂચના પ્રમાણે હર્ષદકુમાર મને બોલાવવા આવ્યા હતા. તેઓ મને ઓળખતા ન હતા અને વળી તેમણે એક મહારાજને બેઠેલા જોયા એટલે તેમણે તેમને જ પોતાના પિતાએ આમત્રણ આપેલા મહારાજ ધારી લીધા. તેમની પાસે જઈ હર્ષદકુમારે તેમને કહ્યું, “લોજન માફ પધારો, મહારાજ ! ”

ગામડાંઓમાં ઘણે ઘેર એવી પ્રથા હોય છે કે

જમતા પહેલા મદિરે જઈ પરમજીપાણુ અન્નદાતાના દર્શન
 કરવા અને ત્યાં કેઈ સાધુ મત પધારેલા હોય તો તેમને
 પોતાને ઘેર સાથે તેડી જઈ જમાડવા આ દૃષ્ટિથી પેલા
 મહારાજે પણ શાંતિપૂર્વક હર્ષદની સાથે જઈ ભોજન લઈ
 પાછા ફરવામા ડગુ નવાઈ પમાડે તેવું ન જોયું આ
 ધર્મના ચોડખી ગીતે “દાણે દાણે લખી મૂક્યું છે ખાનારાનું
 નામ” એ કહેવતના જેવીજ થઈ

સાજરે જમીનદાર પોતાના કેટલાક મિત્રો સાથે
 મારી પાને વાતો કરવા આવ્યા વિવિધ વિષયો ઉપર અમે
 વાતચીત કરી થોડીક વાર પડી હર્ષદકુમાર લોગે ભગીને
 દૂધ લાવ્યા, અને તે મારી પામે મૂકી જરા પાછળ ખસી
 પોતે એક ખુણામા બેઠા તેમના પિતાશ્રીએ તેમને ઘેર
 ભોજન વેળાએ મને જોઈતું કરતું પીન્યું હતું કે કેમ
 તેની હર્ષદકુમારને પૂછપછ કરી જગત ગુચવાયલા ચહેરે
 પણ ભાગ્યપૂર્વક પુત્રે જવાબ અપ્યો કે આ મહારાજ તો
 આપણે ત્યાં આવ્યાજ નહોતા લાગણીવશાત્ આશ્ચર્યથી
 જમીનદારે મારા તરફ જોયું અને હું તેમને ઘેર ભોજન
 મારે ગયો હતો કે નહિ તે પૂછ્યું આથી હું નહીંએ
 ગયો હતો ન્યારે જે જન્યું હતું તે મારે તેમને કહેવું
 પડ્યું તે માલખીને તેમણે કહ્યું, “ આપે ભૂલ કરી
 મહારાજ જ્યારે જપોરે હું આપને મળવા આવ્યો યારે
 આપે બધી હકીકત કેમ ન કહી ? અમે ગૃહસ્થી છીએ
 અમારા રસોડા હમેશા ખુલા હોય છે વળી આપ અને

આપના જેવાઓ મારે, મહારાજ, ઘરે અગવડનો પ્રશ્નજ ક્યાં આવે છે ? ” તેઓ દુઃખી જણાયા. “ મહારાજ, પંદર મીનીટમાં તમારે સારું ભોજન આવશે, ” એમ છેવટે કહી પોતાના પુત્રને દૂધનો લોટો પાછો લઈ જવા આજ્ઞા કરી. અર્ધા કલાકે તેમના બીજા મિત્રોએ પણ વિદાય લીધી.

જે અર્થે સ્હવારથી મેં કશું ખાધું નહોતું તે બાતર પૂર્ણ ભોજન આવતા પહેલાં આધારાર્થે દૂધ લેવાનું મને કહેવાનું જોઈતું હતું. પણ એ બાબત તમને સૂઝી નહિ. આપણી સ્થૂળ શરીરોની પ્રવૃત્તિમાં સ્થૂળ અને કાળ મુખ્ય ભાગ ભજવતા હોવાથી તેઓ દૈવી વહેંચણીમાં પણ પોતાનો ભાગ ભજવે છે. વળી કદાચ મારે મારે હજુ કશું ખાવા કરવાનો સમય પાક્યો ના પણ હોય.

હવે પિતા પુત્ર ગામની નજીક પહોંચ્યાં હશે તેવામાં તેઓને કોઈકે સમાચાર આપ્યા કે હર્ષદકુમારની એકની એક છ વર્ષની બહેન યશોદાને વીંછી કરડ્યો હતો અને તે તેની વેદનાથી દુસકાં ખાતી ચીસો પાડતી હતી. તેઓ ઢોડતા ઘેર ગયા અને તરતજ પોલીસ પટેલની સાથે નજીકના ગામમાં રહેતા એક ફકીર પાસે માંત્રિક સારવાર કરાવવા તેને મોકલવામાં આવી. તેઓ પોતે ચિંતાતુર બની પગે ચાલતા તેમની પાછળ ગયા. ફકીર ત્યાં હાજર હતો તેની મદદથી નાની છોકરી ટૂંક મુદતમાં સાજી થઈ ગઈ.

તેજ દિવસે ગામમાં કોઈ ધર્મિય મમાજી અને ન્યાતભોજન હતું જમીનદારે, નોતડ આબુ ત્યારે નવામ્માજી, કોઈક બહાને હાજરીમાંથી મુક્તિ મેળવી હતી તો પણ તેમને પોતાના કુટુંબીજનો માથે રોકાવું પડ્યું હતું તેમને માટે નિર્માણ થયેલું ખાલુ પીઠુ (ખોરાક પાણી), તેમણે અનાદર ડગ્વાનો પ્રયત્ન કર્યા છતાં વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિને લઈને તેમણે સ્વીકારવું પડ્યું ચોરછોર અને ભોજન પત્યા પછીથી મધરાતના અરમામાં તેઓ ઘેર પહોંચ્યા “દુઃસાન્તે સુચમ્” એ એક આનંદદાયક પન્વિર્તન છે અને તે આનંદીમુદ્રામાં તેઓ મને મપૂર્ણ પણે ભૂલી ગયા અને મૂર્ક જવાની તંયાગીમાં હતા.

હમેશા મુજબ સૂતા પહેલા હર્ષદના બા ન્સોડામાં જઈ બીજા દિવસ માટે વધેલા દૂધમાં મેળવતું નાખી દહીં બનાવવા ગયા અને જેવો તેમણે બહાર પગ મૂક્યો કે તગતજ તેમના પગની લાત ત્યાં મૂકેલા લોટાને વાગી લોટો ઢળી પડ્યો અને તેમણે બધું દૂધ જમીન પર ઢાળાઈ ગયું જે દૂધ નારે માટે મોડલવામાં આવ્યું હતું તેજ એ દૂધ હતું ફરીથી ઊંચું કરી ભોજન સાથે મોકલવા તે પાલુ લઈ જવાયું હતું ચગોદાને વીંછી કરડવાથી વચેવી ગરબડમાં હર્ષદકુમારે નિષ્કાળજીથી તે લોટો ન્સોડામાં મૂક્યો હતો તેણે કે તેના પિતાએ આ બાબતમાં કોઈને ફગી વાત કરી નહોતી શ્વાસાવિક રીતેજ હર્ષદની માએ એ દૂધ ત્યાં ક્યાથી આવ્યું તેની પૂછપરછ કરી તેમના

પુત્રે બધી વાતથી તેમને વાકેઠ કર્યા જમીનદાર મુવાગી રજઈ ઓઢી પથારીમા પડયા હતા તેમણે આ બધુ સાલજુ તરતજ તેઓ નક્કાળા ઊઠયા અને ઘરની સ્ત્રીઓને મારે માટે ભોજન તૈયાર કરવા જણાવી પોતે પણ ઉતાવળથી મદદ કરવા મડી પયા

રાત પડયા પછી લાખા મમય મુધી ભોજનની રાહ લેયા પછી મે તે રાતે ઈઈ પણ ખાવાનુ મળવાની શક્યતાનો વિચાર તત્ક્ષણ મનમાથી ઝડી નાખ્યો અને એવુ થવાનુજ હતુ તેવી લાવના કઠી મન વાજુ ઊઘ આવી નહિ એન્હો મે જપમાળાના મણકા દરવવાનુ શરૂ કર્યું કેટલાક કલાકો એમને એમ વીતી ગયા પછી મને વધુશકાએ જવાનુ થયુ તે મમયે મે કોઈકને જ્ઞાનમ સાથે મદિર તરફ આવતા લેયા હર્ષદ અને તેના પિતા તરતજ ભોજન માથે મારી આગળ ખડા થયા જમીનદાર ખાટયા, “ ખરેખર પરમેશ્વરની ગીતો કઈંજ જુદીજ હોય છે સવારથી આપે કશુજ લીધુ નથી માટે કૃપા કરી પહેલા અન્ન ગ્રહણ કરો, પછી આપણે વાતો કરીશુ ”

“મોહુ મોહુ પશુ ન આવવા કરતા આવવુ સારું” એ એક કહેવત છે મે તેમને વિલગ સળધમા કઈં પણ પૂછયા વગર લાખી રાહ લેવડાવી આવેલુ ભોજન ઉતાવળે ઉતાવળે આરોગ્યુ ત્યાર પછી જમીનદારે તે દિવસે મને મધરાત મુધી ઉપવાસ કરાવનારી વિચિત્ર ઘન્ટાઓની કડીબદ્ધ સાકળ કહી સલાખાવી

તે આપણે વિવેકી મન રાખી કાળજીપૂર્વક વિચારી
 લેઈએ તો આપણને ચોક્કસ ખાત્રી થશે કે અહીં આ
 જગતમાં તેમજ પરત્વે દરેક વસ્તુ ઇશ્વરનીજ છે અને
 એજ પોતે-ખીજું કોઈ નહિ-આપણને ઘણીજ આશ્ચર્ય-
 કારક રીતે પોષે છે. દરેકની આજીવિકા તે ચલાવે છે.

ઉપર જણાવેલી વટના નીચે જણાવેલ કહેવતનો
 આશય યથાર્થ રીતે વિસ્તૃત કરે છે.

“ દાણે દાણે લખી મૂક્યું છે ખાનારાનું નામ
 ખાનારાઓ (સેંકડો) અગણિત સંખ્યામાં છે જ્યારે
 ખવડાવનારો એકજ—રામ—છે.”

દાણે દાણે લખી મૂક્યું છે ખાનારાનું નામ ।
 અગણિત સંખ્યા ખાનારાની ખવડાવનારો રામ ॥

कणे कणे अन्नस्य हि भोक्तृलिखितं नाम ।
 भोक्तास्तु असंख्यानि भोजयित्वांस्तु राम ॥

ભોજનમાં ભંગ.

ગુજરાતના ખેડા જિલ્લાના એક ઝામામા માગ
નાતુર્મામના છેવટના દિવસોમા એક દિવસ ત્રણ
મહુડાઓ આગળથીજ પોતપોતાને ઘેર ભોજનનુ મને
આમ ત્રણ આપવા આવ્યા

તે ઝામાના હવે હું રમ્મ નવ દિવસ ગહેવાનો હતો
તેમાના માન દિવસો મોઢાઈ ગયા હતા માત્ર જે
દિવસો એક બુધવાર અને ગુરુવાર બાકી હતા આથી
બુધવાર એક શ્રીયુત્ અમગલાઈ અને ગુરુવાર શ્રી
લાનુભાઈને આપવામા આવ્યા ત્રીજા શ્રી ચીમનભાઈએ
ડોલની ગેઠડાજીના ખાલામા તડ ગડપવા સ્વીકાર્યું
તેમને ડાઈ દિવસ આપી શક્યો ન હતો

મે તે બધાને નક્કી કરેલ દિવસે મવા પરાણ
પોગા અગીઆર વાગે મને આશ્રમે તેડવા આવવા
જણાવ્યું હતું વિરોધમા એમ પછુ જણાવ્યું હતું કે જે
ડોલ વખતમર નહિ આવે તો માધુઓ નાટેના નિયમે
પ્રતાણે હું ઝામામા જઈ પાવ ઘરથી મધુડગી માગી
લાવીશ

તેમણે તે વાન ઘાહ્ય રાખી અને વિદાય લીધી. દિવસો પસાર થયા. બુધવાર આવ્યો. તે દિવસે મારે અમરલાઇને ત્યાં ભોજન લેવા આડું જવાનું હતું. પરંતુ તેઓ પોતાનો વારો ગુરુવારે છે તેમ માની મને તેડવા આવ્યા નહિ. ધ્રીયુત્ લાનુલાઇ પોતાનો ગુરુવાર ભૂલ્યા નહિ. ત્રીજા શ્રી ચીમનલાઇ જેમણે અનામત તક ઝડપવાનું કળૂંચુ હતું તેઓને ખાતરી હતી કે અમરલાઇના બદલામાં તેમને ચન્નમાનગીરીની તક મળવી મુશ્કેલ હતી; એટલે તેઓ ખરીદી કરવા નજીકના શહેરમાં ગયા હતા.

ચોળા અગીઆર વાગે અમરલાઇ કે ચીમનલાઇ બંનેમાંથી કોઇ જ્યારે આવ્યા નહિ ત્યારે પહેલાં નકકી કર્યા મુજબ હું કર્જામાં ગયો અને ફેટલેક ઘેરથી મધુકરી માગી આશ્રમે પાછો ફર્યો.

થોડાક સમય હંમેશ મુજબ આરામ કરી હું નાહ્યો અને પછી જમવા બેઠો. ગુજરાતીઓ શાકલાલ, કઢી દાળમાં સારા પ્રમાણમાં કોકમનો ઉપયોગ કરે છે. આથી જમવાનું શરૂ કરતા પહેલાં મને દાળમાં કોકમ જેવું લાગવાથી તેને બહાર કાઢવા અંદર હાથ નાખ્યો. જરાક ચીકણી વસ્તુ લાગી અને જ્યારે તે વસ્તુ સાથે મેં હાથ બહાર કાઢ્યો ત્યારે મારા હાથમાં મેં એક મરેલી દેડકી લેઇ. તરતજ લાણું ફેંકી દેવામાં આવ્યું.

આધારણતઃ ચારે ૧૧ થી ૩ મુધી મારે ત્યાં કેઇ મુલાકાતીઓ આવતા નથી. છતાં તે દિવસે આશરે પોપા બાર વાગે કોઈક કારણે આશ્રમની નજીક રહેતા સ્થાનિક સ્ટેશન માસ્તર કેઇ જરૂરી સલાહ મારે મારી પામે આવ્યા. પોતાનું કામકાજ જણાવતા પહેલાં તેમણે મારા ભોજન સંબંધી સહજ પૂછપરછ કરી. જ્યારે મેં તેમને કહ્યું કે તે દિવસે જે ગૃહસ્થનું આમંત્રણ હતું તે આવ્યા ન હતા, તેમની બદલીમાં જે લાઇ આવવાના હતા તે પણ નહોતા આવ્યા, અને ગામમાંથી લાવેલા ભોજનમાં પણ એક મરેલી દેડકી નીકળી હતી અને ભોજનકાર્યમાં ભંગ પડ્યો હતો ત્યારે લાગણીવશાત્ તેઓ પાછા ફર્યા અને કહેતા ગયા કે “આપને મારે અત્યારેજ ભોજન લાવું છું.”

જ્યારે તેઓ મને મળવા આવવા નીકળ્યા કે તરતજ તેમનાં પત્ની તથા બાળકો ગામમાં મિત્રોને મળવા નીકળી ગયાં હતાં. એટલે સ્ટેશન માસ્તર ઘેર પહોંચ્યા ત્યારે ઘેર કેઇ હતું નહિ. ઘેર કંઈ ખાવાનું વધેલું નહોતું. તેમને સંઘતાં આવડતું નહોતું. તેથી તેઓ પોતાના મદદનીશ સ્ટેશન માસ્તરને ઘેર ગયા. તેઓ ગાઢ નિદ્રામાં હતા ઘરમાં કોઇ સ્ત્રી વર્ગ હતો નહિ. જ્યારે તેઓ તેમના સ્ત્રોડામાં પેડા ત્યારે ત્યાંથી તેમને ડબ્બામાં મૂકેલી રોટલીઓ, શાક તથા દહીં મળી આવ્યું. મદદનીશને ન જમાડતાં તેઓ લાલું લઈ અત્યારેજ અને

મેં ભોજન કર્યું. પાછળથી બાળવામાં આવ્યું કે તે ભાણું
મદદનીશ સ્ટેશન માસ્તર સાહેબની પુત્રી માટે રાખી
મૂક્યું હતું.

શું આ જવલંત ઘટના, “ દાણે દાણે લખી મૂક્યું
છે ખાનારાનું નામ, ” એ એનેરી અત્ય નથી સૂચવતી ?

મેન દંડાયે

આપણા 'રાજ-મ-ગેજના' છવનના ડોડા ઝગન
 ખીન ડોડને છૂપી ગીતે ડનડતો હોય નુશાન કળાની
 યોજના ઝંતા હોય, ચોડી કળી મિત્ર તા ડારવા તામા
 તોડવા, ટેનર્પીડી કળી, સ્ત્રીઓના ચાપવા ડારવા,
 ડોડનો મામાન તકડાવી ગાડીમાથી ઉતરી આવુ, ખીનના
 નાન્તાનો ડબ્બો હડધ કળા, ડોડના ખૂનતી યોજના
 ધડવી, અડાયન, લૂન, અન્યાથી વર્તન નગર એના
 ખીન ઘણા મામાનિઝ અનિષ્ટો આજના હોય એવા
 નવચાળ ધ પ્રમગો જોવા મને માણના નળે છે

આવા પ્રમગોએ આપવા રાથી ધરાઅન, " ના-
 શુ ? " એવુ વલણ ગમી તે પ્રમગો તજ હુલ્લ મેવતા
 હોય છે આવુ વલણ શુ યોગ્ય ગણી મકાય ? જે આપણે
 પોતેજ આવા કેઈ તિજ્ઞારપાત્ર યોજનાનો ભોગ બનીએ
 અને તે પ્રમગે ખીનજો આ પ્રનાણે નકળથી વર્તે તા
 તે શુ આપણને મનગે ? આ મામાનિઝ છવનના શિખર
 હીન તરવોના અધમકૃત્યોના લોગ ડાનનારાઓને એતવણ
 તેમજ યોગ્ય અધિગ્રામીઓની પણ ડોડ પ્રકાશની ખીન

કૃપા વગર નજરે લાવવું, એ આપણી નૈતિક અને
મામાનિક દ્રશ્ય છે તેમ નહિ કરતા ગાતપણે આખ્યાસ
કાન કરવાથી તોફાનીઓને ઉત્તેજન આપી મુન્હાવૃદ્ધિ કરી
આપણા આત્માને તો ક્યુપિત કરીએ છીએ ઉપરાત
આપણા બેમાવધ બાધવો ઉપર પણ ઘણા દુષ્ટો લાવીએ
છીએ આ વસ્તુ જ્ઞાન ઉપર ન લઈએ તો પણ બે
ગાપણે પ્રત્યક્ષ જોયેલા બનાવો તરફ આખ મીંચાગણા
કરીશું તો ખીન્નઓના અપગધ માટે આપણે શિક્ષા પણ
ભોગવવી પડશે ।

આવા પ્રકારની મારીજ ભૂલથી મારે કેવું મહન
વધુ પડ્યું તેનો નીચેની ઘટના પૃથ્વી જ્યાંલ આવશે

એક મમયે રાજકોટ જવા નીકળ્યો હતો
અમદાવાદથી હું મોમનાથ મેવમા ચડ્યો ત્રીજા વર્ગના
બે કબજામા હું મુમાફરી કરતો હતો તેમા ઘણી ગિરદી
હતી થોડા ઘણાએ તો શૌચાલયની જગ્યાનો પણ ઊભા
નહેવા માટે ઉપયોગ કર્યો હતો ગમે તેમ મને બેમવા
પૂરતી જગ્યા મળી મારી ઉપરનું પાટીઉ મામાનથી
ખીચાખીચ લાગ્યું હતું અને એની મામેના પાટીઆ ઉપર
મુરેન્દ્રનગર જનાન એક સ્ટ્રૂક્ટર આડા પડ્યા હતા

ગાડી ઉપડી અને વેગ પકડવા લાગી થોડા મમય
પછી મામેના બાકડા ઉપર બેઠેલા એક મુમાફરે ઉડીને

ઉપરના પાટીઆ ઉપર આડા પડેલા ગૃહસ્થના માથા તરફની ખાલી જગ્યાએ એક ધાતુનો ખાલી લોટો મૂક્યો.

જ્યારે ગાડી લખતર નજીક જઈ ગઈ હતી ત્યારે પાટીઆ ઉપર સૂઈ ગયેલા મુસાફરે છાને છપને તે લોટો લીધો અને માથે ચાદર ઝોલી લીધી તેમનો હેતુ સ્પષ્ટ હતો. ખાનામા એટલી ગિરરી હતી કે કમળાને દગ્ગને છેડે આવેલા અને રોકાયેલા ગૌચાલયે પહોંચવું લગભગ અશક્ય હતું. આથી લઘુચકાની આગળ રોકવા અશક્તિમાન બનેલા પેલા મુસાફરે તે લોટાનો ઉપયોગ કરવાની આ ગુરુચોજના ઘડી કાઢી તેણે, લોટામા લઘુગદા કરી લોટો હતો તેમ પાછો મૂકી દીધો.

હું તેમને આમ કરતા જોતો હતો તે જ્યારે તેમના જ્યાલમા આવ્યું ત્યારે આખથી તેણે મને ચૂપ ગણેલા કહ્યું કઠંગી રિથિતિએ તેને આવું અધરિત પગલું ભગવા દગ્ગ પાડી હતી તે જોઈ મેં છાના ગણેવાનું પમંદ કયું.

મુરેન્દ્રનગર સ્ટેશને આ ગૃહસ્થ શાહજોગ પણે ઊતરી ગયા મેં ઉપરનું પાટીઉં કબજે કર્યું અને ઉપર ચઢતાજ પહેલું કામ પેલા પિશાળથી ગંધાતા લોટાને ઉપાડી સામેના પાટીએ મૂકવાનું કર્યું. લોટાના માલિકે મને તેમ કરતા જોયો પણ તેમણે વાધો લીધો નહિ.

લોટાના આ દુરુપયોગ વિષે કંઈ બાબત ન હોવાથી તેના માલિકે હવડે હાથે ગમે તેમ લોટો ઉપાડ્યો ત્યારે તેમાથી તેમના તથા નીચે બેઠેલા બીબાઓ ઉપર મુતર ઢાળાયું તેમણે મને લોટો ખમેડતા જોયો હતો એટલે મેં જ તેમા પિશાબ કર્યો હશે એમ ધારી લઈ પોતાના મજબૂત હાથે વડે ભેરથી નીચે ખેંચી પાડતા, “હરામખોર! શું મમજીને માગ લોટામા પિશાબ કર્યો?” એમ મિત્રજી શુભાવી ખૂમ પાડી મુસાફરોમાના એક બુદ્ધિશાળીએ તો એમ પણ સૂચવ્યું કે “એના મોઢામાજ એ મુતર ાવ્યો” હું ધબકાઈને નીચે પડ્યો અને મારી ડો, મચકોડાઈ અને જમણા હાથે પણ જરાક ઈન્દ્રિય થઈ

મેં નમ્રતાપૂર્વક તેમને જણાવ્યું કે આ બધું અડપલું પહેલા ઉપર પાટીએ પડી રહેલા અને પછી મુરેન્દ્રનગર મેંશને ઉતરી પડેલા પેલા મુસાફરનું હતું વળી મેં તેમને એમ પણ કહ્યું, “જરા વિચાર તો કરો, હું એ પાટીએ ચઢ્યો કે તરતજ મેં લોટો ત્યાંથી ખમેડ્યો તો પછી તેમા પિશાબ કરવાનો સમય મને ક્યાંથી મળી શકે ? ” માલિક તથા તેમના પત્નીએ મને માસો પ્રશ્ન કર્યો કે “તો પછી તમે અમને તેને તેજ વખતે કેમ ન કહ્યું ? ”

આ પ્રતિ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં હું તેમને કશું કહી શક્યો નહિ. મને લાગ્યું કે તેજ વખતે મેં તેમને આ બાબત તેમની નજરે લાવી આવથેત ન કર્યા તેં મારી નકકી ભૂલ કહેવાય.

જીવનના કેટલાક બોધપાઠ ઘણાજ કિમતી હોય છે. માત્ર ગુન્હાહિત કાર્યજ ગિજ્ઞાપાત્ર છે એમ નહિ પણ તેને શાંતપણે નિહાળવાનું પણ મુખત રીતે દંડને પાત્ર બને છે, એ બોધપાઠ શીખવા માટે નારે ભારે કિમત સૂઝવવી પડી.

ધરપકડ

જેમ વર્ધાનકતુમા વન્માદ જ્યાર પડ્યો તે જહી શકાતુ નથી તેમ આ ઝડપી જીવનમા ક્યારે જ્યાથી કેવા પ્રકારની મુશ્કેલીઓ આવી પડી આપણને હેગન કરો તે જહી શકાય નહિ હા, વરમાદની માફક મુશ્કેલીઓની પાળ જીવનમા આગ પ્રમાગમા '૪૩' છે

થોડાક વર્ષો ઉપર એ શનિવારે માજરે હુ મુબઈ પહોંચ્યો માગ ચજમાનને મે માગ આગમન બાબતમા પહેલેથી પત્ર લખી મમાચા પત્ર મોકલ્યા હતા પત્રુ તમને તે પત્ર મળ્યો નહિ અને તેથી ગ્રોડ રોશન પત્ર આજુ નહિ જ્યારે હુ તેમના મલબાઈ લીન ઉપરના બગચે પહોંચ્યો ત્યાર માગ બેરિંગ ચજમાન તેજ માજરે 'ડે ન કવીન' ગાડી માજરે લોનારવા જવાની તૈયારીમા હતા

માગ ચજમાને પોતાના કુટુંબ માથે પ્રવાસમા આવવા મને પણ જહુ પત્રુ માગે મુબઈ ખાતે ડેન્વા રોકાણો હોવાથી તેમને સાથ માપવા આભા

આથે ના ખાડી ઘણાં વર્ષોના અંગધના ઝગો તેઓ
મને એક કુટુંબીજન તરીકેજ માનતા હતા તેથી તેમણે
મને ત્યાં (ખંભલાનાં) જ રહેવા કહ્યું. માગ બોજનની
વ્યવસ્થા હોવામા રહેતા અનાન જાનેના એક નિત્રને
ત્યાં કરવામા આવી અને તાજું તથા ઘરની બધી
આવીજોનો જુદો આપી તેઓ વિનાય થયા.

તે નત્રે હું દુધ પી ડાઘી ગયાં બીજે દિવસે
પરોટીએ ગૌનકર્મ પતાવવા અને નાથે ચોકળી હવાનો
આનદ માનવાના બેવડા હેતુથી હું જ ગલાને તાજુ વામી
બહાર ગયો દરીઓ નહાવા દીલની તરફકર
હોવાથી હું તે તરફ ગયો અને ગૌનકર્મ પતાવી અને
તાજુ નદમદ વાયુની લહેરોનુ મેવન કરી હું બંગલે
પાછો ફર્યો.

તરતજ એક નિપાઈદાઘ ગાત્રી મામે આવી ઊભા
અને અધિકાન્પૂર્ણ માવાજથી હું શું કરવા ધાગ્તો
હતો તે પૂછ્યું. મેં કહ્યું, “હું આ જ ગલાનો મહેમાન
હું મારા ચજમાન તથા તેમનું કુટુંબ લોનાવલા ગયા
છે હું શો માર્ગે તથા તાજુ હવા મેવનાર્થે અમુક ડિનારે
ગયો હતો અને અન્યારે તાજું ઉઘાડવાનો પ્રયત્ન કરું છું.
પરંતુ જૂઠાનથી તાગાને લાગુ પડતી માવી હજુ મુખી
જરી શકી નથી.

સિપાઈદાદાએ મને તાળું ખોલતો અટકાવ્યો. ઘણા પ્રશ્નો પૂછી મારી પાંચેથી જવાબ કહાવ્યા. તેમનો છેવટનો પ્રશ્ન “અહીં તમને કોઈ યોગ્ય છે ?” એ હતો. મેં હા પાડી અને ‘ચોક્કીદાર મને યોગ્ય છે’ એમ કહી યોગાનને દૂર જૂંચે આવેલ તેની ચોરડી તરફ આંગળી કરી. સિપાઈદાદાએ તેમને ખૂમ પાડી અને તે ગંભીરતાથી અમારી નજીક આવ્યો.

ચોક્કીદારનો તદ્દન અપરિગિત ગહેરો બેતાં હું મલરાયો. તે પેલેજ ચોક્કીદાર હતો કે કેમ એમ મેં તેને પૂછતાં તેણે ઉધ્ધતાઈથી જવાબ આપ્યો, “ત્યારે શું તારો બાપ ચોક્કીદાર છે અહીં ?” હવે બન્યું હતું એમ કે આગલે વિસે સૂર્યાસ્ત પહેલાંજ મેં દૂધ તૈયાર કર્યું” તેથી રાત્રે દીવા બત્તીની મારે જરૂર પડી નહિ અને તે કારણે રાત્રે બંગલામાં મારી હાજરી હોવાથી ચોક્કીદારને બબર પડી નહિ. તેમાં વળી બારણામાં અંતર્ગત તાળું હોવાથી અને તેનોજ વખતોવખત ઉપયોગ થતો હોવાથી બહારના બારણે તાળાના અભાવ તરફ ચોક્કીદારનું ખાસ ધ્યાન દોરાયું નહિ હોય. ઉપરાંત જતા પહેલાં ઘરનાં કોઈ માણસોએ ચોક્કીદારને મારા આવ્યાની બબર આપી નહિ હોય. પરિણામે ત્યારે સિપાઈએ ચોક્કીદારને પૂછ્યું કે હું તેના મીલિકનો મહેમાન છું કે કેમ ત્યારે સ્વાભાવિક રીતેજ તેણે તે વાતનો ઇન્કાર કર્યો અને વિશેષમાં ખુલાસો કર્યો કે તેના મીલિકને ત્યાં મહેમાન તરીકે કદાપિ સ્થાયી આવનાર નહિ.

આ બધી હમીડતે વિખાડના શકમા વધારે કર્યો અને તેણે મારી પાનેથી નાવીઓનો જુડો લઈ વીધો અને ચોડીદારને પાછળ આવવા કહી અને ચોડીમ-ધારે લઈ ગયે ત્યાં તેણે ફરજ ઉપર હાજર જોડેલા જનાદાર માહેળને બધું નિરેન્ન કર્યું અને કશું પણ પૂછ્યા વગર અથવા કંઈપણ કહેવાની રવાનગી આપ્યા વગર તેણે અને નિર્દયપણે નમ્રમાનસના વેળ માથે ડેટલાડ તનત મતા તમાચા ચોદા દીધા એ દર્શનિયાન બહાન જાન કરવા ગયેલા જર ઉપરના દોજદાર માહેળ નાવી મોહાચ્યા આ પરી દંદ નબળના પોલીસ પ્રાન કાળે એક જાગ્રિરના બગલાનુ તાગુ જોવવા પ્રયત્ન કરતા ટેવી રીતે અને પડકરો હતો તેનું નિવેદન કર્યું નિવેદનમા એ પણ જણાવ્યું કે જે ચોડીદારને હું ઓગળતો હતો એમ મેં જણાવ્યું હતું તેજ ચોડીદાર નાગી ઓગળાણનો મીથોજ ઇન્કાર કર્યો હતો, અને વધારામા જણાવ્યું હતું કે તેના શેઠ આવા માધુઓને માથેરો આપના નથી

“ નારે માહેળ, જગ નારું કહેવું તો મહેરબાનીથી માળખો, ” એમ જ્યારે મેં શરૂઆત કરી ત્યારે તે ભીમડાય અમલદાર માહેળ નાગી નજીક આ યા અને જે મના પોલીસ દફતર વડે અને માર મારી અને દાદી નીચે ગોધો મારી દાઢને ભીથી કરી અને અને જોલવા દીધો નહિ આગેથી તરીકે પોલીસ રમત અઘડાવાળો

મારો આ પહેલોજ પ્રસંગ હતો. પીળી પોલીસવાળા
 દંડધારીઓ આવ્યા નિર્દય પ્રાણીઓ હશે એ આ પહેલાં
 હું જાણતો નહોતો. વળી સુશિક્ષિત અમલદારો પણ
 આટલા ઘાતકી અને કડક મિત્રજવાળા હૃદયહીન હોઈ
 શકે છે એ વિષે તો તેથી પણ જોછો ખ્યાલ હતો.

વિચાર વમળમાં પડતાં હું એવા નિર્ણય ઉપર
 આવ્યો કે આવાં સમાજ વિરોધી તત્ત્વો અને સાધારણ
 રીતે અસહ્ય અને અસ્મૃતિ હીન સમાજમાંથી ઉપર
 આવેલા પોલીસોના સતત સંપર્કને કારણે સુશિક્ષિત
 અમલદારો પણ માથાભારે અને તુંડમિત્રજી બને છે. આ
 એટલી હદ સુધી બને છે કે ગુજરાતી શોધમાં
 આરોપ ખોટા મૂકાયા હોય કે ખરા પણ તેની
 પૂછપરછ કરવામાં પણ તેઓ હંમેશાં દમનકારી દંડુકા-
 શાહી અને જંગલી તોછડાપણાનોજ ઉપયોગ કરે છે.

તેમની બધી સફળતાઓ તેમની બુદ્ધિની ગમક કરતાં
 મૌખિક તોછડાઈ વાળી વર્તણૂકને જ આભારી છે. આજ
 કારણે પોલીસ ખાતું સમાજના પ્રેમ અને વિશ્વાસથી
 વંચિત છે. ક્યારે આપણે આપણા પોલીસ મથકમાં બુદ્ધિ,
 દ્નેહ, માર્દવ, વિચાર શીલતા અને નિષ્કલંક પણું જોઈશું
 તે તો ઈશ્વર જાણે.

પોલીસ લોકોના જનતા તરફના અમાનુષી વર્તનને
 કારણે ન્યાયતંત્ર તરફથી તેપોલીસ તંત્રની જે કડક
 ટીકાઓ થાય છે ની સંખ્યા ઘટી જાય નથી.
 હાઈકોર્ટના લોકપ્રિય ગણાતા ન્યાયમૂર્તિઓમાંથી

એકે હમણાજ પોલીમના કૃત્યની જે રીતે આજણી ગદા છે તે આ પહેલા થયેલી દીકાઓ કરતા ઘણીજ ટડઠ છે આ દીકાઓ પ્રજાની પોલીમ પ્રત્યેની નિરન્દગ્યવૃત્તિને ઉશ્કેરી છે એટલુજ નહિ પણ પોલીમને પણ મરોચ્છ અફાલતના તે આમે હાથ્યા-પ ગીને વિરોધ કરે પડ્યો છે, -જે કે તેમના આ પ્રયત્નના રૂઝ તેમને નફાના મગી નથી આ ઉપરાત દિ-હીના કેન્વાડ લોકાચિ હાકરોને મસૂગીમા પોલીમે જે અમાતુલી ગીત કંજાયા તે બનાવ પણ હજુ પ્રજાના માનન આગળ તન્વર છે

માગી જીખાની ન લેતા મને પડડના મિપાડ અને ચોડીદાગના જવાબો નોધવામા આવ્યા, અને ઝેન્ડિટગના બગલાને મહોડ કરવા હુડમ કરવામા આવ્યો ત્યારબાદ બીજા ફેજદાર માહેબ આવ્યા અને ગતપાગીવાગ ઝાજફા માહેબ પાસેથી ડામનો હવાવો માલગી વીધો મારો ભય વધ્યો મને લાગ્યું કે તેઓશ્રી પણ મને માગી પેકે મેથીપાક જમાડી પોતાના હાથની હથેલી જન્મ ઠગશે પરમકૃપાળુ પરમેશ્વરે માગી પ્રાર્થના ચાલગી અને આ અમલદાર માહેબ માગી માથે મહાનુબૂતિ પૂર્વક વર્ત્યા માગી વિનનિ ઉપજી તેમણે કોવાબામા નહેતા મારા મિત્રને શ્રવણુચત્ર માગફતે મારી ધરપકડના સમાચાર જણાવ્યા અને મારા તરફથી મને જામીન ઉપ છોડાવવા માટે આવવા જણાવ્યું

મારા મિત્ર વહેનાગી હતા તે એ કલાકમા

આવ્યા અને મારે વિષે અને યજ્ઞમાન સાથેની એમની અને મારી વર્ષો જુની મિત્રાચારીથી એમણે અમલદાર સાહેબને વાકેફ કર્યા. એક પોલીસ સાથે મને જેમની ફરજ દરમ્યાન પકડવામાં આવ્યો હતો તે રાતપાળીવાળા પોલીસ અમલદારને ઘેર મોકલવામાં આવ્યો. ત્યારે મારા મિત્રે એમને પણ મારા યજ્ઞમાનના મારી સાથેના મારા સંબંધો વિષે અને એ ઉપરાંત શહેરના બીજા પણ કેટલાક ઉચ્ચ હોદ્દાદારો સાથેના મારા સંબંધો વિષે વાકેફ કર્યા ત્યારે પેલા અમલદારે જરાક મુઝરી અનુભવી, અને મારી સાથે કરેલી જંગલી વર્તણૂક માટે અપરેક્ષ રીતે માફી માગી. પાછળથી તેઓ પોલીસ મથકે આવ્યા અને મને મારા યજ્ઞમાન લોણાવણાથી આવે ત્યાં સુધી રોકડ જામીનગીરી પર છોડાવ્યો.

બીજે દિવસે સવારે અમે ‘ ડેક્કન કવીન ’ ગાડીથી આવતા મારા યજ્ઞમાનને લેવા ભોરીગંદર સ્ટેશને ગયા. પણ તેઓ આવ્યા નહિ. કદાચ તેમણે મોટર મારફત મુંબઈ આવવાનું વિચાર્યું હોય એમ અનુમાન થયું. તે અનુમાન ખરું પણ પડ્યું. મારા યજ્ઞમાન રસ્તામાં જ ઉતરી પડી કોઈને મળવા ગયા. બીજાઓ ત્યારે ઘેર પહોંચ્યા ત્યારે ઘર બંધ અને ચોકીદાર પણ ગેરહાજર. તાળાને પોલીસની મહોર મારેલી હતી પણ તે કંઈ તેમની ધ્યાનમાં આવ્યું નહિ અને તાળાને ચીકણી પટ્ટી ચોપડી ઉપરથી લાખની શ્રીલ મેંજ કરી હશે એમ ધારી લીધું. હું ક્યારે પાછો ફરીશ તે ન જાણતાં પોલીસ

મહોર લગાવેલું તાગું તોડ્યું.

થોડા સમય પછી માણ મિત્ર સાથે હું બંગલે પહોંચી ગયો માણ યજમાન પણ આવ્યા. તેમને બધું જણાવવામાં આવ્યું. તેઓ પોલીસ મથકે ગયા. પોતાનો જવાબ લખાવ્યો અને કુંચીઓનો જૂડો પાછો લાવ્યા.

આ પ્રકારનું ગુન્હેગાર સાથેનું વર્તન અનિચ્છનીય હોવા છતાં ઘડાઈ ગયેલા ગુન્હેગારોને સીધા કરવા માટે લલે વખતે જરૂરી જણાય. પરંતુ તેનો અમલતો ઘડીઆળની માફક યોગ્ય રીતે વિચાર પૂર્વકજ થયો નોંધાયે. ત્યારે સમાજના મોટા ભાગ સાથે કામ લેવાનો પ્રયત્ન આવે ત્યારે પોલીસે તેવાઓ સાથે સહયતાથી અને સહાનુભૂતિ ભર્યા પ્રેમથી કામ લેવાનો નિશ્ચય કરવો નોંધાયે. આ દિશામાં સાડું પરિણામ લાવી શકાય તે સાડું સરકારે નીચલા દરજ્જાના નોકરીઆતને જે રીતે સહયતા ભર્યું વર્તન કેળવી શકાય તેવું શિક્ષણ આપવાનો પ્રયત્ન કરવો નોંધાયે. સાથે સાથે સુશિક્ષિત જનતાને આ તંત્રમાં ભેગવાની ઇચ્છા થાય તે સાડું પ્રોત્સાહન અને પ્રેરણા મળે તેનું પણ થવું નોંધાયે. આ રીતેજ આ ભયંકર લાગતું પોલીસ તંત્ર પ્રશ્નનો પ્રેમ અને વિશ્વાસ સંપાદન કરી શકશે, અને પોતાની ઉચ્ચ પ્રકારની શક્તિ, સુક્તિ, નાજુકતા વિચાર અને નિષ્કલંક આરિચ્ચ માટે જાણીતા એવા બ્રિટીશ પોલીસની માફક પ્રશંસાપાત્ર સ્થાન પ્રાપ્ત કરી શકશે.

અદ્ભુત સ્વપ્ન (દશ્ય ૧)

સ્વપ્ન એ એવો ૭ તુલ્ય છે કે જેમાં સ્થુલ શરીર મુક્ત સ્થિતિમાં હોય ત્યારે આપણાં સૂક્ષ્મ માનસિક શરીરો પૂર્ણપણે કામ કરતાં હોય છે.

આપણી સ્થુલ બદ્ધત સ્થિતિની માફક આપણું સ્વપ્ન હવન પણ સૂક્ષ્મ માનસિક શરીરે આદરેલી આપણી પ્રવૃત્તિઓના ઉપર આધાર રાખનારું સુખદુઃખનું મિશ્રણ હોય છે.

નિદ્રા દરમિયાન થતી આંતર્મનની ક્રિયાઓનું સમન્વયનું કંઠણ છે. આપણે જે કાંઈ સાંભળીએ અથવા વ્યક્તિગત અનુભવ મેળવીએ તેના આધારે સ્વપ્નોનું પાંચ જુદા ભાગોમાં વર્ગીકરણ કરી શકાય. [૧] મૃતસ્વપ્નો, [૨] આગાહી સૂચક સ્વપ્નો, [૩] અલાહ સ્વપ્નો, [૪] સંદેશાત્મક સ્વપ્નો; [૫] અદ્ભુત સ્વપ્નો.

ભૂતકાળમાં જનેલી ઘટનાઓનું દશ્ય જતાવનારાં સ્વપ્નોને મૃતસ્વપ્નો ગાયે સંબંધ છે. તેઓ ઘણાં

આપણા સ્મૃતિપટ ઉપર અવ્યવસ્થિત મિશ્ર દશામાં દેખાય છે. આ પ્રકાર તદ્દન સામાન્ય કોટીના સ્વપ્નેનો છે.

આગામી ઘટનાઓનું ઘણી ચોખ્ખી રીતે મૂચન કરનારાં સ્વપ્ને આગાહી સૂચક સ્વપ્ને કહેવાય. આ અને સલાહસૂચક સ્વપ્ને ઉત્તમરીતે ચિન્તાયુક્ત માનસિક ધરડવાળાઓને આવે છે, પણ કંઈક હૃદયી લોકોને આવાં સ્વપ્ને આવતાં નથી.

જાગૃત અવસ્થામાં આપણા મગજની કઠી કરી નાખનારા આપણા મૂંચવણ ભર્યા ફૂટપ્રશ્નોનો ઉકેલ સલાહસ્વપ્ને રજૂ છે.

આંતર સંદેશાત્મક સ્વપ્નેની કક્ષામાં નીચે પ્રમાણેનાં સ્વપ્ને ગણાવી શકાય.

આ દુનિયાના એક બીજા મનુષ્યો વચ્ચે, અથવા પરલોકના અદૃશ્ય પ્રદેશોમાં મૃતમાનવો-ચક્ષુકિન્નર, ભૂત પિશાચ વગેરે વચ્ચે ભિંધ હરમ્યાન આંતર સંબંધ ધરાવતાં અને એકજ મુખે કોઈ એક અથવા ઘણા માણસોના ગમૂહના કોઈ બનાવનો સામાન્ય પરિચય કરાવતાં સ્વપ્ને.

અદ્ભુત સ્વપ્ને આપણા મનઃચક્ષુ આગળ તરતના બનનારા બનાવોનું દૃશ્ય રજૂ કરે છે. જ્યારે અને જેમ

તે ઘડનાઓ ઘડાવી જાય ત્યારે તેજ પ્રમાણે આપણે માટે નજરે જોવાનું આ સ્વપ્ન શક્ય બનાવે છે. આંતર સંદેશાત્મક સ્વપ્નોની માફક આવી જાતનાં સ્વપ્નો માત્ર પવિત્ર માણસોનેજ આવે છે.

આવા એક અદ્ભુત સ્વપ્નની સત્યતા સિદ્ધ કરતો બનાવ નીચે આપ્યો છે.

સને ૧૯૫૨ની સાલમાં મેં મુંબઈમાં એક ન્યાયાધીશ સાહેબ સાથે તેમના રહેઠાણમાં મુકામ કર્યો હતો. નાના મોટા ન્યાય ખાતાના અમલદારો વંધક દૃષ્ટિવાળાં મન ધરાવે છે. આથી તેઓ ગૂઢસ્વભાવના હોય છે. મારા યજ્ઞમાન એક વિચારક અને નોંધપાત્ર લેખક હોવાથી હાડોહાડ ધાર્મિક વૃત્તિવાળા છે; તેથી તેમના સંપર્કમાં આવેલા સંતો તેમને ‘ધર્મરાજ’ ઠહીને યોલાવે છે.

શ્રીયુત્ ધર્મરાજ તે સમયે પોતાની પત્ની તથા મહાવિદ્યાલયમાં ભણતા પોતાના સૌથી નાના પુત્ર અનિરુદ્ધ સાથે રહેતા હતા. યથા નામ ગુણવાળો અનિરુદ્ધ સ્વેચ્છાચારી અને અનિયંત્રિત હતો.

જ્યારે જ્યારે હું શ્રીયુત્ ધર્મરાજનો મહેમાન બનતો ત્યારે તેઓ મને પોતાના જંગલોને બીજે માળે

આવેલાં પોતાના ધ્યાન ખંડમાં હુમેશાં ઉતારે આપના અને રાત્રે તે પણ મારી સાથેજ તે શુક્રમાં સૂતા.

હુમેશા મુજબ મારા ત્યાંના સુકામની ત્રીજી રાતે અમે બંને જણ વહેલા સૂતા અને નિદ્રાવશ થયા. તે રાત્રે ધર્મરાજે મને ધીમેથી યાખડીને જગાડ્યો. જ્યારે હું જાગ્યો ત્યારે તેમણે મને કહ્યું કે તેમણે પોતાના પુત્ર અનિરુદ્ધને સ્વપ્નામાં પોતાની માતાની પધારીએ જતો જોયો. અને તેના ઓશિકા નીચેથી ચાવીઓ લઈ કળાટ ઉઘાડી તેમાંથી બધા પૈસા અને મુશ્યવાન વસ્તુઓ લેતો જોયો. ત્યાર પછી તેમણે કહ્યું કે અનિરુદ્ધે ખોટી મૂછો લગાડી અને ફેઝટોપી પહેરી મુસલમાન દેખાવા વેશ પડેલો કર્યો. આ પછી તે ચામડાની કપડાંની પેટી સાથે બોરીખંદર સ્ટેશને ગયો. ત્યાં, સ્ટેશન ઉપરના ઉચ્ચ વર્ગના મુસાફરો માટેના પ્રતીક્ષાલયમાં તેમણે અનિરુદ્ધને એક છોકરી, જેને તેમણે ગંચલા તરીકે ઓળખાવી તેની સાથે બેઠેલો જોયો. અને ત્યાંજ તેમના સ્વપ્નાનો અંત આવ્યો, એમ તેમણે કહ્યું.

અમે નીચે ગયા અને પહેલાં કળાટવાળા ઓરડામાં ગયા. કળાટ ખરેખર ખાલીખમ હતું. ત્યાર પછી અમે તળ મળેલે ગયા. અનિરુદ્ધ પોતાના ખંડમાં નહોતો. ત્યાંની ઘડિયાળના ત્રણ ટકોરાએ અમને સત્રિના ત્રણ વાગ્યા હોવાનું લાન કરાવ્યું.

ત્યાજ્ઞાદ ધર્મરાજે તેમનાં પત્ની જ્યાબેનને જગાડ્યાં અને બધી બાબતનું નિવેદન કર્યું.

તેમનો મોટર ફાઈવર શહેરમાં રહેતો હોવાથી તથા તેમને પોતાને મોટર ચલાવતાં આવડતું ન હોવાથી જ્યાબેન મોટર હાંકી અમને બોરીબંદર સ્ટેશને લઈ ગયાં, અને મોટરગાડીને નિયતસ્થળે રાખી ઉપલે માળે ઉચ્ચવર્ગનો પ્રતીક્ષાલયમાં ગયા.

પ્રતીક્ષાલયમાં માથે ફેઝ ટોપી પહેરી બનાવટી મૂછો પહેરેલો અનિરુદ્ધ મુસલમાની પહેરવેશમાં હાજર હતો. તેની સાથે મળમલી ખુરખામાં એક બીબી હતી. સ્વપ્નામાં શ્રી ધર્મરાજે અનિરુદ્ધને મુસ્લીમ લેખાશમાં લેશે નહોત તે અનિરુદ્ધને ઓળખી કાઢવાતું તેમને માટે કે બીજાઓ માટે પણ અશક્ય જેવુંજ હોત.

અમે જ્યારે પ્રતીક્ષાલયમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારે ત્યાં આગળ ફક્ત બેજ મુસાફરોને સૂતેલા જોયા. અનિરુદ્ધે અમને ખંડમાં દાખલ થતાં જોયાં પણ પોતાના નાટ્યપૂર્ણ વેશાન્તરની ખાતરીમાં તે તથા ખુરખાવાળી બાલિકા, પોતાની બતને એક તરુણ બોબા યુગલ તરીકેજ ઓળખાશે એવી આશાએ મક્કમ રીતે બેસી રહ્યાં—બાણે કર્યો સંબંધજ ન હોય પણ તે નિષ્ફળ નીવડ્યું; કારણ શ્રીયુત્ ધર્મરાજ સીધાજ અનિરુદ્ધ પાસે ગયા અને

તેમને બનેને નામથી મળેથી જોડ્યા, “ તમારું પગલું
 હાપણ બચુ” નથી. આમ કરી તમે તમારા માતા
 પિતાના નામની પ્રતિષ્ઠા અને આગરને ધૂળલેગી કરી
 હોત. ” બન્ને જણ તરતજ ઊભા થઈ ગયા, અને
 પશ્ચાત્તાપના ભાવમાં એક બીજાથી દૂર ઊભા રહ્યા. અમે
 તેમને ઘેર લઈ ગયાં પેલા બનાવટી ખુદખામા જેવી
 યુવતી કુમારી અચલા અનિરુદ્ધની પ્રેમિકા હતી. તેની
 પેટીમાંથી પંદર હજાર રૂપીઆ અને કેટલુંક અંગત મળી
 આવ્યું. આ તેણે પોતાના ઘરમાંથી ચોર્યું હતું.

પાછળથી ધર્મરાજે અચલાના ઉગ્રોગપતિ પિતાને
 તેડાવ્યા અને દરેક બાબત, ગઈ શુદ્ધરી તરીકે ભૂલી
 જવાની ભાવનામાં જતી કરવામાં આવી.

આમ ધર્મરાજના આ અદ્ભુત સ્વપ્ને ઉગતાં
 પ્રેમીઓના કલ્લંક લગાડનાર પલાયનને સરખાવવાજ
 અટકાવ્યું અને તેમને ફરીથી પોતાના અપૂર્ણ કાલેજ
 અભ્યાસ પૂરો કરવા તરફ વાળ્યાં.

સને ૧૯૫૬ની સાલમાં સમગ્ર માતા પિતાઓએ
 તેમનાં લગ્ન માટે મંમતિ આપી, અનિરુદ્ધ તથા અંચલા
 ને લગ્ન ગ્રંથિથી બેડ્યાં. આજે અનિરુદ્ધ એક પ્રગતિશીલ
 માનનીય તત્ત્વો ધરાવતા વેપારનો સચાલક છે અને તેની
 ધર્મશીલ સહચારિણી અંચલાને પણ એક પ્રેમાળ અને
 સક્રિય સામાજિક કાર્યકર્તા છે.

સિદ્ધ સ્વપ્ન (દરય બીજું)

શિહોર શહેરથી દોઢેક માઈલ દૂર એક નાની ટેકરી ઉપર આવેલું ગૌતમેશ્વર મહાદેવ તરીકે બાણીતું સુંદર શિવાલય છે.

ચોમાસા શિવાયની ઋતુઓમાં અને ખાસ કરીને ત્રાર તહેવારે અને રવિવારે સુશિક્ષિતો અને શ્રીમંતો ઉન્નતી માફ આ સ્થળની મુલાકાતે આવે છે.

સને ૧૯૫૪ની સાલમાં આવો એક સંઘ ભાવનગરથી શિહોર આવ્યો એ મઘમાં એક પતિ-પત્ની, તેમનાં આઠ બાળકો અને ત્રણ બીજી સ્ત્રીઓ હતાં. સૌથી મોટા ૧૪ વર્ષના બાળક નિવાયનાં બીજાં બધાં દશ વર્ષ નીચેનાં હતાં.

તેઓએ પોતાની સાથે તૈયાર રસોઈ આણી હતી અને તેથી જેવાં તેઓ ત્યાં પહોંચ્યાં કે તરતજ બાળકોને રમતગમત ને અડપલાં કરવા છૂટાં મૂકી મોટેસંખ્યે બ્રીજની ખાત્રાં રમત માટે ગોડવાઈ ગયાં.

ખપોરે તેઓ લોજન પતા ૧ વામકુક્ષીમાં પડ્યાં. ત્યાં પછી તેમની રમત જારી રાખી. રમત પુરબહારનાં જમી હતી ત્યારે બીજે સૌથી નાનો ત્રણ વર્ષનો પંકજ તોફાને ચઢ્યો. તેની માતાએ ગળામાંથી પાંચ તોલા સોનાની જવાહીર મહેત્રી બોર્ડરવાળી સાંકળી કાઢી પંકજના ગળામાં પહેરાવી તેને છતો રાખ્યો.

આશરે ચાર વાગે મંડળીએ પોતાની ચીજ વસ્તુઓ બાંધી અને રોડેશને આવ્યાં અને શિલોરથી સાંજે સાડા પાંચે ઉપડતી ગાડીમાં ભાવનગર પહોંચ્યાં.

રાતના વાગુ પછી તેઓ પથારી ભેગાં થવાની તૈયારીમાં હતાં તેજ વખતે પંકજની માતાને પોતાની સોના સાંકળી બોલાયાનું માલૂમ પડ્યું. તેણે પંકજના ગળા તરફ જોયું. ત્યાં સાંકળી નહોતી. જ્યારે તેણે પંકજને પૂછ્યું ત્યારે તે નાના છોકરાએ હાથ હલાવ્યા અને પોતે કશું જાણતો નથી એમ કાણું કાણું બોલ્યો. આથી તેને ગુસ્સો આવ્યો અને પુત્રને આડા જવળા લાફા માર્યા. ત્યાર પછી તેણે બીજાં બાળકોને અને પોતાના પતિને પૂછ્યું. તે વિષે કોઈપણ માણસને ખબર નહોતી.

પંકજને હાથે ચેન કયાં પડી ગઈ હશે અથવા કયાં મૂકાઈ ગઈ હશે તેની શક્યતાઓની રીક્ષા તેઓ કદપનાજ કરી શક્યા. શક્યતાવાળા ક્ષેત્રે વિપુલ હતાં. શોધ કઠણ જણાઈ અને પરિણામ પણ લગભગ નિરાશા જનક જણાયું.

તેમ છતાં પંકજના પિતા પેલી કીમતી ચીજની શોધ કરવા રાત્રે બેની ગાડીમાં શિહોર ઉપડ્યા. તેઓ ગૌતમેશ્વર મહાદેવના મંદિરે કીમતી ચેનની શોધ કરી શકશે. કારણ કે ઘણુખડું પંકજે એજ સ્થળે તે જોઈ હોવી ભેધએ એમ તેમને લાગ્યું.

એક કલાકમાં તેઓ શિહોર પહોંચ્યા. ગૌતમેશ્વર મહાદેવની આબુખાબુ ઘણું સ્થળે ભૂત પિશાચોના વસવાટ વાળાં હોવાની જોટી માન્યતાને લીધે રાત્રે ત્યાં જવું ભેખમકારક હતું એમ મનાતું. આથી પંકજના પિતાએ રોશને રાતવાએ કરી પરોઢિએ ત્યાં જવા નક્કી કર્યું.

શિહોર શહેરની બહાર પ્રગટેશ્વર મહાદેવનું મંદિર આવેલું છે. ત્યાંના મંદિરના પૂજારીજી પુશમિજનમાં હોય તો પ્રવાસી સાધુઓને, તેમને માટેજ બાંધી રાખેલી કેટલીક ઓરડીઓ, ઉપયોગ કરવા સાડું આપનાં નહિ તો પછી બિનનકરારી સાધુઓ પ્રગટેશ્વર મહાદેવની પાછળના ભાગમાં આવેલાં કેટલાંક ઉઘાડાં શિવાલયમાં પોતાનો મુકામ કરતા.

અત્રે વણપેલી ઘટનાના સમયે હું બીજા એક સ્વામી શ્રી પૂર્ણાનંદજી સાથે આવા એક શિવાલયમાં રહેતો હતો. મારી માફક તેઓ પણ શિહોરમાં દૂંક સમયના મુલાકાતી હતા. તેઓ પોતાની મધ્યરાત્રીની ધ્યાન-ધાગણા ગ્રાડ

દરરોજ રાત્રે ૬ વાગે ગૌતમેશ્વર મહાદેવે જતા અને સવારે વહેલા પાછા ફરી આઠ દશ મુધી ભંધના તે મંદિરના અંગાલકોએ સ્વામીજીના ઉપયોગ માટે મંદિરની હદમાં આવેલી એક નાની ઓરડી આપી હતી અને તેઓ તેને તાજું વાત્રી રાખતા.

આ ઘટના જનવાની રાત્રે પણ સ્વામીજી ગૌતમેશ્વર મહાદેવને મંદિરે ગયા હતા અને ત્યાં પોતાના કાર્યમાં રોકાયા હતા. હંમેશ મુજબ મંદિર છોડતા પહેલાં જ્યારે તેઓ ઓરડી વાગી આફ કરતા હતા ત્યારે તેમને જવાહીર મહેલી લોકેટવાળી સોનાની સાંકળી જડી આવી.

જ્યારે તેઓ પાછા ફર્યા ત્યારે સ્વામીજીએ પોતાને મળેલી વસ્તુ વિશે મને વાત કરી. મેં ચેન તપાસી. જવાહીર મહેલા લોકેટ ઉપર અંગ્રેજી અક્ષરમાં 'સરોજ' એવું નામ લખેલું મેં વાંચ્યું. મેં સ્વામીજીને કહ્યું કે સરોજ નામની કોઈ વ્યક્તિની માલિકીની તે ચેન હશે અથવા કોઈ સરોજ તરફથી ખીજા કોઈને તે ભેટ તરીકે ગળી હશે. એ ચેન તંરતજ પોલીસને સોંપવા જાણતમાં હું તેમની આથે અંમત થયો.

સ્વામીજી પોલીસ યાણે ગયા અને પોલીસને ચેન હાથોહાથ સોંપી પાવતી લઈ પાછા આવ્યા.

હવે જન્મ્યું એમ કે તે જ વહેલી, સવારે જ્યારે

સ્વામીજી ગૌતમેશ્વર મહાદેવમાંની પોતાની ચોરડી વાળતા હતા ત્યારે પંકજની પવિત્ર દાદીમાએ સ્વપ્નામાં સ્વામીજીને સોનાની ચેન ઊંચકતા, વારંવાર તેને નિહાળી જોઈ ખિસ્સામાં મૂકતા જોયા, અને ત્યાં તો સ્વપ્ન પૂરું થયું. હવે આ પહેલાં તેઓ ઘણાં વર્ષો શિહોર રહ્યાં હોવાથી તે સુરુપપ્ત સ્વપ્નામાં એવું સ્પષ્ટ જણાયું કે જે મંદિરમાં સ્વામીજીએ પ્રવેશ કર્યો તે મંદિર પ્રગટેશ્વર મહાદેવની બરાબર પાછળ આવેલું હતું.

સ્વપ્નામાં તદ્દન તાજ જોવા જનાવની વિગતોની સ્મૃતિથી તેઓ જાગી ગયાં, અને શિહોર પહોંચવા તૈયારી કરી. મોંટરમાં સ્ત્રીમાં અમારી પાસે આવી પહોંચ્યાં. પહેલાં તેમણે સાંકળી ખોલાયોની બધી વિગત અમને કહી અને પછી પોતાના અદ્ભુત સ્વપ્નાની વાત કરી. સ્વપ્નામાં પોતે જોયેલાં દ્રશ્યોના બરાબરની સાબિતી આપતાં તેમણે અમારી આગળ અમારા આશ્ચર્ય વચ્ચે સ્વામીજી ઉપર તરતની થયેલી પ્રતિક્રિયાઓ વગેરે સ્મૃત કરી અને સ્વામીજીએ જેન મંત્રી આવ્યા પછી કયા ખિસ્સામાં મૂકી તે પણ બતાવી આપ્યું.

તેમણે જે કહ્યું તે ઉપરથી અમે સહેલાઈથી અનુમાન કરી શક્યા કે નાના પંકજે તાણું વાસેલી ચોરડીની બહાર પડેલી પાટલી ઉપર ચઢી ચોરડીના નીચા ઉપાડા જાળીઆમાંથી જેન અંદર નાખી હોવી જોઈએ.

સવારે પંકજના પિતા ગૌતમેશ્વર મહાદેવ ગયા અને એ કીમતી દાગીનાની જરે શોધ કરી પણ વ્યર્થ. મંદિર છોડતા પહેલાં તેમણે ‘ગૌતમેશ્વર ભગવાનને પોતાની પત્નીનું ખોવાયેલું આભુષણ પાછું પ્રાપ્ત કરી આપવા પ્રાર્થના કરી અને સાથે એવી જાધા રાખી કે ઘરેલું મળશે તો તેઓ ત્યાં આગળ રુદ્રી કરશે.

સ્થાનીય પેલાં વૃદ્ધાને પોલીસ થાણે લઈ ગયા. પંકજના પિતા-તે વૃદ્ધાના પુત્ર-પોલીસમાં ફરીયાદ નોંધાવવા થાણે ગયા હતા તે પણ ત્યાંજ હતા. એન તેમને સોંપવામાં આવી. તે લઈ તેઓ ભાવનગર ઉપડ્યા.

હવે પંકજના પિતા તેમની જાધા મુજબ રુદ્રાભિષેકની તૈયારી કરી રહ્યા હતા ત્યારે કહેવાય છે કે શિવજીના દિવ્ય દૂતે સ્વપ્નામાં આવી તેમને એમ કહેલું કે તે અને તેમના જેવા બીજાઓ મંદિરો અને યાત્રાસ્થાનેનું પવિત્ર વાતાવરણ પોનાના અસ્તા મોજશોખથી દૂષિત કરતાં અટકે તો તે જ શંકર ભગવાનને માટે હજાર ગણી ઉત્તમ પૂજા જેવું નીવડશે.

પ્રમાણિક લિખારી

થોડાંક વર્ષો પૂર્વે દિલ્હી પ્રવાસ દરમિયાન ગાડીમાં આ ઘટના બની. આગગાડીનું ખાતું મુસાફરોથી ગીચગીચ ભરેલું હતું. ચાલવા માટે રાખેલી જગ્યામાં એક ચિથરેહાલ અપંગ લિખારી બેઠો હતો.

સવારમાં જ્યારે ગાડી રતલામની નજીક જઈ રહી હતી ત્યારે હું શૌચકૂપે ગયો; પરંતુ અંદર કોઈક હોવાથી હું રાહ બેતો થોભ્યો. એજ સમયે બાજુના પ્લાનામાંથી એક ટિકિટ તપાસનીશ આવ્યો. જ્યારે મારી ટિકિટ તપાસાતી હતી ત્યારે પેલા લિખારીએ ટિકિટ તપાસાહેબને એક પૈસા-પાકીટ આપી કહ્યું, “સાહેબ મને આ મારી પથારી ઉપરથી જડ્યું છે અને એમાં પુષ્કળ પૈસા છે. આપ એના માલિકને ખોળી કાઢી અને એ પાકીટ સોંપી દેજો. ”

તે એક મોટો કદનું લીલા રંગનું પાકીટ હતું, અને તેના ઉપર નર્તન કરતા શિવનું આકર્ષક ચિત્ર હતું.

ટી. ટી. સાહેબ ઘેલીનું વજન આંકતા હોય તેમ પૈસાનું પાકીટ જગ ઉછાળી બેથું અને પોતાની હાથ-ઘેલીમાં મૂકી દીધું. તેમણે લિખારીને કહ્યું, “હું એના સાતિકને આપી દઈશ.” ત્યાર પછી તેઓ ખાનામાં તપાસણી કર્યા વગર ચાલ્યા ગયા.

ત્યારે હું મારી બેઠકે પાછો ફર્યો ત્યારે મારી આંબુખાંબુ બેઠકાઓને કોઈની પૈસા-ઘેલી ગુમ થઈ છે કે કેમ તે બાબતમાં મેં પૂછી બેથું. એક બાંકડેથી ખીત બાંકડે એમ આખા ખાનામાં વાત ફેલાઈ ગઈ; પરંતુ કોઈએ કશું ગુમાવ્યાની ફરિયાદ ન થઈ.

એટલામાં ગાડી રતલામ પહોંચી અને પેલો લિખારી કોઈ મહાન કાર્ય કર્યાનો સ્હેજ પણ ભાવ દેખાડ્યા વગર ગાડીમાંથી નીચે ઊતરી ગિરદીમાં ગાયબ થઈ ગયો.

કલાકેક પછી ગાડી ત્યારે નાગદા પહોંચી ત્યારે મારી બેઠકની સામેના સામાન મૂકવાના પાટિયા ઉપર મૂતેલા ગદગદસ્થ નીચે ઊતર્યા અને ઉતાવળે ઉતાવળે ગલરાપેલી મુખાકૃતિથી પોતાની પથારી તથા સામાનની બારીકાઈથી શોધ કરતા જણાયા. તેમણે કંઈક ગુમાવ્યું હતું એ સ્પષ્ટ હતું. પૂછપરછ કરતાં તેમણે જણાવ્યું કે પાકીટમાં રૂ. ૮૬૦ હતો અને કેટલાક મહત્વના દસ્તાવેજો પણ હતા. વધુમાં તેમણે કહ્યું કે પાકીટ આજી લીલા રંગનું

ચામડાનું હતું અને એના ઉપર ' નટરાજ ' નું ગિત્ર હતું વહેલી સવારે ગોધરાથી ગાડીનાં ચઢતાં પાકીટ પડી ગયું હોવાનો સંભવ હતો એમ તેમણે જણાવ્યું.

એ તેમને તેમની પૈસાચેલી ટી. ટી. ના હાથમાં કેવી રીતે ગઈ છે તે જણાવ્યું અને તેમને સાથે રાખી સ્ટેશનના પ્લેટફોર્મ ઉપર એક છેડેથી બીજે છેડે તેમજ ગાડીમાં અને કાર્યાલયમાં એ ટી. ટી. મહાશયની શોધમાં હું કર્યો. પરંતુ બધાજ નવા ગહેરા નેણાયા. હંમેશા મુજબ પેલી ટિકિટ તપાસનારી ટુકડી સતલામ બદલાઈ ગઈ હતી.

જો કે સતલામ નાગદાથી પચીસેક માઈલ હતું છતાં ત્યાં આગળ બીજી કોઈ ગાડી મારફતે અથવા મોટર બસ મારફતે તરતજ પહોંચી જવાની શક્યતા ઓછી હતી. વળી એ બાબત બાબુએ રાખીએ તો પણ ટી. ટી. મહાશય પાસેથી અમને પૈસા પાછા મળ્યા હોત કે કેમ તે શંકા જ છે. તેઓએ પૈસાનું પાકીટ બાણી ભેંધનેજ અપ્રમાણિક વૃત્તિથી ખિસ્સામાં સરકાવ્યું હતું.

કોટાઈ જનારા તે સફરહસ્થે પ્રથમ તેમને જે લાગણીઓ ઉત્પન્ન થઈ હતી તે બધી દબાવી દઈ નુકસાન સહન કરી મારી પાસેથી પેલા અપંગ છતાં સુસંસ્કૃત લિખારીની ઓળખાણ કરાવતી વિગતો નોંધી લીધી

માટે મદલાએ તેમણે મને માન્ય કરી નહિ
બધા ઉનાડ્યોએ એકે અવાજે પેલા મૃદુસ્થને, નજીક
આવતા ન્તલામ એકને મને પોલીમને મોખવા જણાવ્ય

માન માનાન માથે મને ન્તલામ એકને પોલીમ
મથકે લઈ જવામા આવ્યા જે માં ઉનાડ્યા તને
પોલીમ મથકે લઈ ગયા તેમા એક પૈમા ખોના મૃદુસ્થ
તથા ખીન મારી જડતી જેમણે વીધી હતી તે હતા

દાર્થ મથકે ઉના હાજર જેલા પોલીમ અમલમાં
ક્રિયાનીની હકીકત જાનિથી માલમી અને ત્યાં બા
માયુ જિયું કરી મને મલ્યનાથી આ જાળનમા પૂજ્યુ
મારી મુદ્રા, જુળાની અને મે જુ જેલા મશ્યકીન
એકાખપત્રો ઉપથી માન નિર્દોષપણની તેમને ખાતરી
થઈ, પરંતુ મજબૂત આતુષાગિ પુગવા મામે તે કરી
કરી ગઈયા નહિ એવટે તેમણે ક્રિયાનીને મુદ્દમો આગળ
અલાવવાની ઈચ્છા છે કે કેન તે પૂજ્યુ તમણે 'હા'
પાડતા પોલીમ અમલદાર ક્રિયાનીને પોતાના માથીએ
માથે તે એકને મુગામી ખડિન કરવા અને જવાણે
માથે રીતમગની ક્રિયાદ નોધાવવા જણાવ્યુ તેમણે એન
પણ જુ કે મારી પાનેથી નીડળેવી ૧૪ રુપિયાની રકમ
તેઓ અદાલતના કામ નલાવવા મુગામાલ તરીકે રજૂ
કરવા પોતાની પામે રાખશે

તે ઝૂકસ્થે તેમને જણાવ્યું કે તે પોતે ધંધાએ જરૂરી કામે તે જ ગાડીમાં જ ગળ જવા માગે છે અને તેમની ખાસે બીજા પૈસા ન હોવાથી પોતાના તાત્કાલિક ઉપયોગ માટે તે રકમની પણ તેમણે માગણી કરી.

લાંબા સમય સુધી ચાલુ રહેતી પોલીસ તપાસની મુશ્કેલીમાંથી બચવા પેલા પોલીસ અમલદારે મને ચૌદ રૂપિયા જતા કરવાની સલાહ આપી અને મને પણ તે હદાપટુ ભરેલું લાગવાથી મેં ફરિયાદીને રકમ આપી દીધી અને પ્રવાસ ચાલુ રાખ્યો.

રૂઝનામાં ઘણા ઉતાડ્યોએ, શરમજનક અંતેણ માથે, અને નિંદા, હાસ્ય તથા અજયુક્ત ગોળો દેવામાં ફરિયાદીને માથ આપ્યો.

મથુરા પહોંચતાં મેં આગ્રા જવા માટે ગાડી બદલી. ફરિયાદીએ પણ તેમજ કયું. તે આગ્રા શહેર સ્ટેશને ઉતર્યા અને હું આગ્રા છાવણીએ જિતરી મને લેવા આવેલા ગારા યજમાન માથે મોટરમાં ઘેર ગયો.

આ ફરિયાદી ગારા યજમાનના મિત્ર થતા હતા તેની મને પહેલાં ખબર નહોતી. બીજે દિવસે તેઓ ગારા યજમાનને ત્યાં મહજ મળવા આવ્યા. તેમની વાતો દરમિયાન ગારા યજમાને “આપણે ત્યાં એક સંન્યાસી

મહેમાન આગ્યા છે. તેમને મળતાં તમને આનંદ થશે. ” એમ તેમને કહ્યું. તીવ્ર અનુગ્રહ માથે તે ગૃહસ્થે પ્રવાસમાં પોતાને થએલા ખરાબ અનુભવનું નિવંદન કર્યું. વધુનાં તેમણે કહ્યું કે તેમને કેટલું આધુને મળવામાં રસ નથી. આથી મારા યજમાને કહ્યું, “ મિત્ર, જરા જુઓ. એકાદ સાધુ ખરાબ જણાયે એટલે એવા ઉપરચારિયા કારણે બધાજ સાધુઓને ખરાબ મળવા એ હહાપણ તરીકે દ્રષ્ટિ નથી. ત્રાસો મારી માથે, તમે પોતે નજરે ભેગો કે આ સ્વામીજી આદરણીય અને પૂજ્ય વર્ગના છે. ” મને-કમને તે ગૃહસ્થે આવવાની હા પાડી.

એ સમયે હું એક ચોરડામાં કેટલાક લક્ષ્મી માથે વાતચીત કરતો હતો. ખારણે ટંકાર વાગી અને તરતજ મેં ખારણું ખોલ્યું, તો ઉંખરામાંજ મારા યજમાન અને ફરિયાદી ઉભેલા દેખાયા. ફરિયાદી મને બેનાં વાર જ યજમાન તરફ ફર્યા અને તિરસ્કારથી મોઢે ચવાળે “ આજ તે બદમાશ ” એમ બોલી જિડ્યા. આ ઉતાવળી ટીકાએ બધાંને મૂંઝવણમાં નાંખ્યા, અને સ્વાભાવિક રીતે જ જેમને ખોટું લાગ્યું હતું એવા મારા યજમાને શી હકીકત બની છે તે મને પૂછ્યું. મને ખોટી રીતે ચોરાદવામાં આવેલી ચોરી સિવાય ગાડીમાં બનેલી વિગિન ઘટના તદ્દન ખરી છે એમ મેં જણાવ્યું. દરેક જણ છૂટા પડ્યા પછી હું મારા યજમાન સાથે ભોજન માટે ગયો.

આ બનાવની ખરી હકીકત જે પાછળથી જાણવા
ચાગી તે એવી હતી કે એ દુરિયાદી ગૃહસ્થે ગાડી મુંઝવેથી
છૂટતા પહેલાંજ પોતાનો પાયજામો ગાડીમાંજ બદલ્યો
હતો, પરંતુ તેમ કરતી વખતે તેના ખિસ્સામાં રહેલા
ચૌદ રૂપિયા કાઢવાનું ભૂલી ગયા. આમ છતાં તેમણે મનામન
એમ માની લીધેલું કે ખિસ્સામાંની રકમ તેમણે બહાર
કાઢી નવા પહેરેલા પાયજામોમાં મૂકી હતી.

તેથી જ સવારમાં જ્યારે તેમણે ખિસ્સામાં હાથ
નાખ્યો અને પૈસા ન મળ્યા ત્યારે તેમણે પોતાનો
ગામ્તાન...જે એક નાનો ખિસ્સોજ હતો...તે ફેંદી જોયો.
આ વખતે તેમણે અંદર મૂકી લીધેલા પાયજામાનાં ખિસ્સાં
ફેંદી તપાસ્યાં નહિ. તેમને ખાતરી હતી કે પાયજામો
બદલ્યો ત્યારે તેમાંથી તેમણે પૈસા કાઢી લીધા હતા.

દુરિયાદીને મારા પ્રતિ કરી અહેબાઈ કે દુસ્મનાવટ
નહોતી છતાં મારી દેખીતી શંકાસ્પદ હિલચાલને લીધે
તેમણે મારી ઉપર આરોપ મૂક્યો. આ બધામાં સૌથી વધુ
આશ્ચર્યકારક બાબત તો એ હતી કે જે પાંચ પાંચની
અને ચાર એક એકની નોટો જોવાઈ એમ તેઓ એકાએક
જોતી ગયા. અને તેવીજ અને તેટલીજ રકમ મારી
પાસેથી નીકળી. જ્યારે ખરી હકીકત એ હતી કે તેમની
પાસે પાયજામામાં જે રકમ હતી તે પાંચ પાંચની
જે નોટો અને જે નોટો બબ્બે રૂપિયાની હતી.

' ઘેર ગયા ' પછી તેમણે મેલાં કપડાં ધોવા માટે મોકલ્યાં. સામાન્ય રીતે ધોળી પાણીમાં કપડાં ઝબોળતાં પહેલાં ખિસ્માં તપાસી ખાનરી કરે છે કે એમાં કશું છે તો નહિને ! જો બટન, બકલ, ટાંકણી, કાંચડી રૂમાલ કે એવી કોઈ નજીવી વસ્તુ નીકળે તો પ્રમાણિક પણે તે એપ વખતે માલિકને પહોંચાડે છે પરંતુ જો પૈમા અગર કોઈ કીમતી વસ્તુ નીકળે તો ચોરી છૂપીથી વગે કરે છે. આ ધોળીલોકોની વિખ્યાત પ્રમાણિકતા છે !

મારે સફલાએ હો કે કઢાય તે દરિયાકાંઠે બોધવાઈ મળે તે કારણે હો પણ જો પાયબમામાં પૈસા હતા તે પાયબમા ધોળીએ ખિસ્માં તપાસ્યા વગર કોઈ નાંખ્યો. આ પછી ઈસી કરી ત્રીજે દિવસે માલિકને પહોંચતો કર્યો.

જ્યારે પૈસા સફગૃહસ્થે તે પાયબમા પહોંચ્યા ત્યારે તેમને ખિસ્માં કાઢી નાંખ્યા. ટુકડા જણાતાં તેને ખિસ્માંથી બહાર કાઢી લેયું તો બે પાંચની તથા બે બખ્ખે રૂપિયાની નોટોના અવશેષો, ધોવાઈ જઈ ઈસી : થયેલા જણાયા. આ જ નોટો તેમણે ચોરાઈ ગયેલી એમ માનેયું. તરત જ સંપૂર્ણ સત્ય તેમની નજરે તરી આવ્યું.

તાત્કાલિક તેઓએ મારા યજમાનનો સંપર્ક સાધ્યો. તેમને બધી વાત જણાવી અને મારી પાસે આવીને

પોતાની ઉતાવળી અને અવિચારી વર્તણૂક માટે માફી આપવા મને વિનંતી કરી.

કેટલીક વખત આપણામાંના, લલલલા પણ ઉતાવળે વતીને પાછળથી જિંતા અને નુકસાની સોમવે છે, આ બનાવમાં મને આનંદ આપનારી બાબત તેા ફરિયાદીની સ્તુત્ય ન્યાયપ્રિયતા અને નૈતિક ધૈર્ય હતાં. કારણ કે તેમણે મારા યજમાન અને બીજાઓની કડવી ટીકાને ભોગે પણ પશ્ચાત્તાપપૂર્વક પોતાની ભૂલને ખુલ્લેખુલ્લી રીતે કબૂલ કરી હતી.

નારી સિંહણ બની !

“ શ્રમ યત્ન ” નિહાળવાના નિમિત્તે મૌર્યાધ્વના ઝાલાવાડ જિલ્લામાં મહેસૂલી અધિકારીઓ માથે જવાનો પ્રમંગ પડ્યો હતો. આવા એક પ્રમંગે ત્યારે અમે એક ગામડામાં ગયા હતા ત્યારે ત્યાના લોકોએ અમને કહ્યું કે ત્યાં એક માતાજી રહે છે અને તેઓ કલાજોના કલાકો સુધી શક્તિના આવિર્ભાવ હેટળ ગહે છે એટલું જ નહિ પણ અનેક દેવદેવીઓ તેમનામાં પ્રગટ થાય છે તેમના ચમત્કારો વિશે પણ અમને ઘણું ઘણું કહેવામાં આવ્યું. એક વખતે બાલી એક મહુ લાખીમાં માતાજીએ માત ગામના માણુનોને જમાડ્યા હતા એમ પણ અમને કહેવામાં આવ્યું.

પોતાના સુગીર દવલાવ અને પ્રમાણિકતાથી લોકપ્રિય બનેલા કે કલેક્ટર માહેળ જમારી માથે હતા એમના કહેવાથી અમે માતાજીના દર્શને ગયા માતાજી એમની ‘મઠી’ માં એક લાંબા આમને બેઠા હતા, જાડી જતરી ગયેલી આખો અને બેઠી ગયેલા ગાલને લીધે તેમનું દૂબળું પરી-કંઈક વધારે કૃશ દેખાતું હતું

એમની ઉંચર આશરે વીશેક વર્ષની લાગતી હતી. કિમતી લપકાદાર વસ્ત્રો તેમણે પહેર્યાં હતાં અને તેમની આસપાસ એકઠી થયેલ વ્યક્તિઓમાંથી એક યુવાન તેમને પવન નાખતો હતો. નમસ્કાર વિધિ પતાવી અમે તેમની પામે બેઠા. અમારી સાથેના ડે કલેક્ટર સાહેબનો તેમને પરિચય કરાવવામાં આવ્યો અને તેમણે મારી ઓળખાણ એક વિગરતા સાધુ તરીકે આપી. ત્યારબાદ ચા દૂધ લઈ અમે ત્યાંથી વિદાય લીધી.

પાછા વળતાં ડે. કલેક્ટર સાહેબે રસ્તામાં માતાજી મમક્ષ મારા મૌન બદલ મને મીઠો ઠપકો આપતાં કહ્યું કે હું તેમની સાથે વાર્તાલાપ કરીશ તેવી અપેક્ષાથી તેઓ સૌ ત્યાં ગયેલા અને મારી હાજરીમાં તેમની સાથે વાત કરવાનો પ્રારંભ કરવાનું અનુચિત લાગેલું.

માતાજીને મળ્યા બાદ ગમે તે કોઈ અણુબાણુ કારણે મને એમજ લાગવા માંડ્યું હતું કે દૈવી અવતારો, આવિલયો, અને ચમત્કારિક શક્તિઓની જોડી વાતો દેહાપીને ધર્મને નામે ચરી ખાનાર લેલાગુઓનો ભોગ બનતી દુર્ભાગી સ્ત્રીઓમાંની એક આ માતાજી પણ હોઈ શકે. ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ, મેવાડ, મારવાડ વગેરેમાં જે પ્રકારની ભોળી ધાર્મિક શ્રદ્ધા પ્રવર્તે છે તેથી આવા લોકોની પ્રવૃત્તિઓ સહેલી અને સરળ બને છે, અને પોવાય છે. જેમ અન્યત્ર છે તેમ આપણે ત્યાં પણ સંસારી

વિષયો અને નાગવંત ભોજોની પાછળ ' ૧ ડેલાઓનું પ્રમાણ વધારે છે અને તેઓ જ આવાં અજ્ઞાન અને અંધ-શ્રદ્ધાને પોષે છે. તથા આવાં કાલ્પનિક તેમજ આનુષંગિક અનુભવો માતાજીઓ વિષે વહેતાં મૂકીને તેમની પોકળ આધ્યાત્મિક પ્રતિષ્ઠામાં વધારો કરે છે.

અમે ઘણાં ગામડાંઓ ફર્યા અને વળતાં માતાજીના ગામમાંથી પસાર થવાનું બન્યું. આ વખતે અગાઉથી નક્કી કરવામાં આવ્યું કે જો આ વખતે માતાજીને મળવાનું બને તો મારે તેમની સાથે વાત કરવી અને તેમને દૈનિક કાર્યક્રમ તથા આધ્યાત્મિક અનુભવો અંગે માહિતી મેળવવી.

અમારા ગામમાં પહોંચવાના સમાચાર માતાજીને મળી ગયા હશે એટલે માતાજીનાં એક ભક્ત અમારી પાસે આવ્યો અને માતાજી કે. કલેક્ટરને મળવા માગે છે એમ જણાવ્યું. અમારી સાથેના અમલદાર સાહેબે 'જોઈતું હતું અને વેદે કીધું' એ ન્યાયે આ સંદેશને વધાવી લીધો. અમે પુનઃ માતાજી પાસે ગયા. એ વખતે બાજુના ગામના મુખી પણ ત્યાં હતા. માતાજીના કાકા માતાજીની જમીન પચાવી પાડવા પ્રયત્નો કરે છે તેવી ફરીયાદ માતાજી વતી આ મુખીએ કરી અને કહ્યું કે આ હકીકત પ્રત્યે કે. કલેક્ટર સાહેબનું લક્ષ દોરવા માટે તેમને બોલાવ્યા છે. કે. કલેક્ટર સાહેબે યોગ્ય તપાસ કરી ઘટતું કરવાની સૂચના અમલદાર સાહેબને કરી.

ત્યારબાદ મામલતદારશ્રીએ માતાજીને કહ્યું કે પૂજ્ય સ્વામીશ્રી આપને થોડાક પ્રશ્નો પૂછવા ઇચ્છે છે. પ્રગટ જિજ્ઞાસાપૂર્વક મને પ્રશ્નો પૂછવાની સંમતિ આપી. સમાધી તથા તેમનાથી વારંવાર અનુભવાતા આવિર્ભાવો વિષે કંઈક કહેવાની મેં તેમને વિનંતિ કરી. અગમ્ય આધ્યાત્મિક વિષયોનું જ્ઞાન તથા અનુભવ હોવાનો જેમનો દાવો છે તેમની પાસેથી કંઈક જાણવાની સહજ ઇચ્છાથી પ્રેરાઈને જ મેં તેમને આ પ્રશ્ન કરેલો. પરાક્રોટીતા કેટલાક આધ્યાત્મિક અનુભવો અવર્ણનીય છે અને એ દિશાની પ્રગતિ અને સિદ્ધિ જ્યાં ત્યાં અને જેની તેની પાસે પ્રગટ કરવાની નથી હોતી તે હું જાણું છું. તેથી સરળતાથી મારા પ્રશ્નોનો જવાબ આપવાની તેઓ ના પાડી શક્યાં હોત. પરંતુ એમ ન કરતાં તેઓ તો મારા પ્રશ્ન સાંભળી છંછેડાઈ ગયાં પરંતુ ક્રોધને દબાવવાનો પ્રયત્ન કરી કંઈક દ્વેષયુક્ત વાણીમાં બોલી બિઠ્યાં, “તમે શું સમજો છો? આવા પ્રશ્નો તે પૂછાતા હશે?” પાસે બેઠેલાં એક ટાંચીમાએ પણ તેમાં ટાપશી પૂરી, “આ તો સાક્ષાત્ જગદંબા છે, એમની પાસે તો મૂંઝા બેસવાથી જ બધું મળી જાય છે આવા પ્રશ્નો પૂછી તેમને પજવનાં નહિ જોઈએ. છેલ્લાં ચારસો પાંચસો વર્ષમાં આપણે ત્યાં અવતાર ધયાનું બાણ્યું સાંભળ્યું નથી. આ તો શુભવતી-જગતી જગજ્જની છે.” આ ઉત્તર સાંભળી વિદાય લેવા સિવાય અન્ય કોઈ વિકલ્પ અમારા માટે ન રહ્યો.

માતાજીના ગામથી નીકળી અમે સૌ બાજુના ગામમાં પહોંચ્યા. રાતોરાત એ સીને 'દેવી' તરીકે કઈ રીતે ઠાકી બેસાડવામાં આવી છે તેની આશ્ચર્યજનક વિગતો અમને ત્યાંથી આધારભૂત આધનો દ્વારા મળી. માતાજી બારેટ કુટુંબનાં છે. રાજકોટના શ્રી ગણપત સાથે એમનું વેવિશાળ થયું હતું. શ્રી ગણપતના શિક્ષણ નિભાવ, મકાનનું સમારકામ વગેરે માટે જુદા જુદા પ્રસંગોએ શ્રી ...નાં માળાપે સામાવાળા પાસેથી આશરે રૂ. ૪૦૦૦૦ ની લોન લીધેલી. આ બાબતમાં પાછળથી એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું કે આ રકમને તગ્નની ભેટ તરીકે ગણવી અને કોઈ સંયોગોમાં લગ્ન ન થાય તો સામાન્ય વ્યાજનું ધીરાણ ગણવું. થોડાં વર્ષ બાદ શ્રી ગણપતનો અસ્થાત્ર પૂરો થયો અને તેનાં માળાપે વિવાહિત કન્યા સાથે તગ્ન કરી નાખવાનું નક્કી કર્યું. સામા પક્ષની સંમતિથી લગ્નની નિધિ નક્કી કરવામાં આવી અને તે માટેની આવશ્યક તૈયારીમાં તેઓ પડ્યાં.

હવે એવું બનેલું કે શ્રી ગણપત એક બીજી યુવતીના પ્રેમમાં પડેલા, પરંતુ માળાપની પસંદગીની કન્યા સાથે લગ્ન માંડી વાળવાની તેની ઈચ્છા ન હતી કારણ કે તેથી તેનાં માતાપિતાને આર્થિક એવું આર્થિક નુકસાન સહન કરવું પડે તેમ હતું. વિવાહિત કન્યા સાથે લગ્ન ન કરે તો તેના માળાપને રૂ. ૪૦૦૦ ની કરજની રકમ ભરવી પડે તેમ હતું. તેઓ તેમ કરવાની સ્થિતિમાં ન હતા. એક તરફ કુટુંબની આબરૂ અને બીજી તરફ જીવનનો એક અતિનાબુક

પ્રશ્ન-આ બે વિંદાધી વંદોળે તેમને દ્વિધામાં નાખી દીધા. તે તેની પ્રેમિકાને મળ્યો અને તેને બધી વાત કરી. ખંનેએ મિત્રના સહકારથી એક તરફીબ રચી. આ પાશવી યોજનાનુસાર શ્રી....એ વિવાહિત કન્યા સાથે લગ્ન કર્યા અને તેને લઈ રાજકોટ આવ્યા. યોજનાનું પહેલું ચરણ આ રીતે પૂરું થયું. લગ્નની પ્રથમ રાત્રિએ જ યોજનાનો બાકીનો ભાગ અમલમાં મૂકવાનો હતો. રાત પડી પરિણીત દંપતિ શયનખંડમાં પ્રવેશ્યાં. થોડો સમય થયો એટલે એકાએક શ્રી....કંઈક ગલરાએલા તથા વિસ્મિત ચહેરે બહાર આવ્યા અને તેનાં માતાપિતા તથા સગાંઓને કહ્યું કે ‘વહુ સિંહણ થઈને ખાટલા પર પડી છે.’ આ સાંભળી તેમને સૌને પણ ખૂબજ નવાઈ લાગી. તેઓ સૌ શયન-ખંડમાં ગયાં. ત્યાં તેમણે કોઈને જોયું નહિ. ‘વહુ’ તો ખાટલાના ખૂણે બેઠી હતી. આ સૌને જોઈ તે શરમાઈ ગઈ અને જાણી થઈ ગઈ અને લાજ કાઢી ખૂણામાં ચાલી ગઈ. શ્રી ગણપતે આ ઘટનાને તેની ઇચ્છા પ્રમાણે જુદાં જુદાં સ્વરૂપ ધારણ કરવાની શક્તિ તરીકે વર્ણવી. પોતે જાણે ખૂબજ અક્રિત થઈ ગયો હોય તેવો દેખાવ કરી હિંદુ શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલ જગન્નનીના દિવ્ય વાહન સિંહની સ્વયંચિત શીઘ્ર છંદોમય સ્તુતિ ગાવાનું તેણે શરૂ કરી દીધું. તેણે ધૂપ, દીપ, કંકુ, પુષ્પો વગેરે મંગાવ્યાં. વહુ પર કંકુના છાંટા નાખ્યા. કપાળે કંકુની પિચ્છ કરી અને તેની પર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. ધૂપ કર્યો અને દીપ સજગાવી તેની આસતી પણ ઉતારી. ત્યાર પછી તેને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા

અને તેના દિવ્ય મહિમાથી અજ્ઞાત હોઈ જીવમાત્રની
સ્તુતિને પાત્ર તેમને ગૃહિણી તરીકે લઈ આવવા નાંદે
ક્ષમા માગી.

શરૂઆતમા તો એ અજ્ઞાન યુવતીએ માન્યુ કે આ
ખંધી લગ્નજાદની કઈક વિધિ હશે પરંતુ જ્યારે તેના
પતિએ તેને ફડવત પ્રજ્ઞામ કર્યા ત્યારે તો તેના ડોડલર્યા
યુવાન મનને પતિના આ આચરણમા ગાડપણ જણાયુ
અધૂનમા પૂરૂ ત્યા એકત્ર થયેલા સગા મળધીઓએ
'અબ્બે માતકી જય' ની ઘોષણા સાથે તેના ચરણોમા
પ્રજ્ઞામ કરી તેની મૂઝવણ અને ગલરાજમા વધારે જ
કર્યો તે રડવા લાગી આસુથી તેના વસ્ત્રો લીનઈ ગયા
પતિ તથા શ્વશુર પક્ષ તરફથી તેનો ત્યાગ કરાશે એવુ
ભાન થતા તે બેભાન થઈ ઢગી પડી આ મૂર્છિત અવસ્થાને
ભાવાવેશ ગણવામા આવ્યો અને રોદનને વિરહ અને દિવ્ય
ઉન્નાદના સ્વરૂપ તરીકે વર્ણવવામા આવ્યા

વાત વાતમા દેવીના અવતાર ના અમાન્યાર
આમૃણાશુ પ્રસરી ગયા લક્ષ્મી એકઠા થવા લાગ્યા આખી
રાત તેઓએ માતાજીના લજન, ધૂન અને ગરબા ગાયા
પોતાના પ્રત્યેનો લોકોનો પૂજ્યભાવ નિહાળીને આ સ્ત્રીને
પણ આ ઘટનામા કઈક તથ્યાસ લાગ્યુ અને પોતે પણ
આશ્રેમાય સ્તુતિ કરવા લાગી

બીજે દિવસે જૂન ધામધૂમથી તે બાઈને તેના પિતાને ગામ લઈ જવામાં આવ્યાં. માર્ગમાં તેમના દર્શન માટે લોકોનાં ટોળાં ઊભટી પડ્યાં. પાછળથી ફંડફાળા ઉધરાવી. માતાજી માટે મઠ બાંધવામાં આવ્યો. માતાજીએ એ મઠમાં રહેવાનું શરૂ કર્યું. લોળી ગ્રામ જનતા તેને ઇષ્ટ તરીકે માની પૂજવા લાગી.

પરંતુ જીજ્ઞાસુઓ દેવુજાનું પોકળ બહાર પડ્યા બાદ આ ‘માતાજી’ તથા તેમના જેવાં બીજાઓનાં માન, પ્રતિષ્ઠા અને પ્રભુત્વ ઘટી ગયાં છે-એમ હમણાં હમણાં મારા જાણવામાં આવ્યું છે. મને એ પણ જાણવા મળ્યું છે કે જેની સાથે પરણવા માટે મૂળ વિવાહિત કન્યા પર ખોટા બ્રમણાત્મક દેવી મહિમાનું આરોપણ કરવામાં આવ્યું હતું તે પ્રેમિકાએ કૃત્રિમ ચિંહણના વિધાતા શ્રી.....નો ત્યાગ કર્યો છે. આ શ્રી....માં ગાંડપણનાં ચિહ્નો દેખાવા લાગ્યાં છે.

કુદરતનો એ અનૂદ્ધ નિયમ છે કે કુષ્ઠકૃતિ હુઃખમાં જ પરિણમે છે.

એક નિર્દોષ નારીના જીવનને ધૂળમાં મેળવનાર શ્રી ..પણ આ નિયમનો ભંગ કરવાની સજામાંથી છટકી શક્યા નથી.

ધર્મ, ત્યાગ, સાક્ષાત્કાર, અવતાર, ચમત્કાર આશીર્વાદ.
 વગેરે અગેની બ્રામક માન્યતાઓને કરણે જે જૂઠી શ્રદ્ધા
 તથા ધર્માધતા જન્મે છે તેને દહતાપૂર્વક નિર્મૂળ કરવાની
 હવે ખૂબ જ જરૂર છે. અવિશ્રાન્ત ધ્યેયનિષ્ઠ સત્યગ્રોધકો
 માટે વિશ્વવિખ્યાત આપણા દેશ તેમજ આપણુ સર્વ માટે
 આ કાર્ય જેટલું વહેલું અને ઝડપથી આપણે કરીએ
 તેટલું વધારે સારું છે.

હોળીમાં હાહાકાર

અમન્ન ભાગતમા વમતોક્સવ હોળી ઉજવાય છે
હોળી વિશે જુની જુની આખ્યાયિકાઓ પ્રચલિત છે હોળી
આથે ભાગશક્ત પ્રહલાદનુ નામ પણ મહાગાઓયુ છે

એની ગાન્યતા કે કે દાનવપાનિ હિરણ્યકશિપુને
હોલિકા નાનની બેન હતી તેના તપથી પ્રમન્ન થઈ દેવોએ
તેની મનક્ષ ઉપશ્ચિત વધ વરદાન માગવાનુ કહ્યુ ત્યારે
હોલિકાએ પોતે દાહમુગ્ધ વવાની ઇચ્છા પ્રગટ કરી, એમ
કહેવાય છે દેવોએ તે ઇચ્છા પ્રનાણેનુ વરદાન આપ્યુ
પણ એવુ જણાવ્યુ કે જો તે કોઈને પોતાના ખોગામા
મેમાડે તો તેની દાહમુક્તપણાની શક્તિ મપૂર્ણ રીતે ખોગામા
ગેડેની વ્યગિના પ્રવેશ કર્યે ઇશ્વર માન્નિધ્ય હોવાથી
અને પોતાની તપમિદિથી તે એવી તો આનંદમા આવી
ગઈ કે તેણે આ વિશે ગત માલગી નહિ

એમ કહેવાય છે કે એક નમયે નામ્તિક ગજ
હિરણ્યકશિપુએ પોતાના પુત્ર પ્રહલાદને પોતાની બેનના
ખોગામા બેમાડી તેને આગ પાવવાનો હુકમ કર્યો તેને

આજ્ઞાતાન્નક પણ પવિત્ર પુત્ર અગ્નિજ્વાળાઓમાં ખાખ
થઈ જાય તેવો તેનો હેતુ હતો.

પ્રહલાદ લક્તોના આનંદ અને રાગના અતિદુઃખ
વચ્ચે એ રાક્ષસી યોજના નિષ્ફળ ગઈ. જેવી હોલિકા
પ્રહલાદને પોતાના ખોળામાં બેસાડી એ અપ્રગટ ગિતામાં
બેઠી કે તરત જ તેની ઢાહમુક્તતા શક્તિ પ્રહલાદમાં જનરી
ગઈ અને જ્યારે ગિતા ગ્રજગી ત્યારે તેની ધગધગતી
જ્વાળાઓએ તેને તરત જ ભરખી લીધી. પ્રહલાદ ગાંભીર
સમો ઇન્તરહિત બહાર આવ્યો.

પવિત્ર પ્રહલાદનો તે અદ્ભુત છૂટકારો તેના લક્તોએ
ત્યાર પછી એકળીજા ઉપર અખીલ ગુલાલ છાંટી અને
હોલિકાની પ્રતિમાઓ બાળી ઊજળ્યો. તેમજ ખીજા કેટલાક
વિનોદાત્મક આનંદ અને હંફામસ્કરીથી સદ્ગુણોનો દુર્ગુણો
ઉપરનો વિજય સમારંભ કર્યો. ત્યારથી આ ઉત્સવ ગ્રામ્ય
દેશમાં દર વર્ષે ફાગણ માસની પૂર્ણિમાએ ઊજવવાનું
શરૂ થયું.

આમ છતાં છેલ્લા સૈકાથી એ પવિત્ર અને મૂગક
તહેવારની ઉજવણીની પ્રશંસનીય પ્રધાને ત્યજવામાં આવી છે.
તેને બદલે ગંદી નિંદાજનક રીતિઓ દાખલ થઈ આજકાલ
થોડાંધણાં સુસંસ્કૃત કુટુંબો સિવાય ઘણા ખરા હિન્દુઓ
હોળીનો તહેવાર નીચે જણાવેલી કઢંગી રીતે ઊજવે છે

અને પરિણામે એ તહેવાર નીચા સ્તરના શૂદ્રોના તહેવાર તરીકે મનાય છે.

ગામડાં તથા શહેરોમાં જુદા જુદા લક્ષણોમાં જુદા જુદા લોકો આમુદાયિક રીતે હોલિકાની હાસ્યજનક રાક્ષસી કદની પ્રતિમાઓ બિભી કરે છે અને તેને, ચોરી લાવેલાં હાલતાં ખારણાં, લાકડાના કટક, છાણાં, કાગળ વગેરે વડે મળગાવી મૂકે છે, લોકોનાં ટોળાં બીજનાં ઘરોમાં ઘૂમી જઈ ત્યાંના માણસો ઉપર રંગ છાંટી ભીંજવે છે; ગંદા ચીકણા રંગ અને કાદવથી તેમના ચહેરા ચીતરે છે; માર્ગજનિક સ્થળોએ સીપુરુપો છૂટથી એકબીજા સાથે ગાગાગાળી કરે છે. આ બધી આમાન્ય બાબત બની ગઈ છે. છૂટી છવાઈ મોટર ગાડીઓને આગ ચાંપવાનું દૃશ્ય આધારણ બનાવ ગણાય છે. હોળીનો ભોગ બનેલાઓને ગંદી ગટરોમાં ફેંકી દેનારા લોક પણ હોય છે. માણસોને કચ્છકચાવીને બાંધીને દૂરના ઝાડની ડાળીઓ ઉપર ટાંગવાના કામલા પણ એછા નથી. ઊંઘના માણસોને તેમના ખાટલાઓ સાથે જકડી બાંધી દૂરના રસ્તાઓ ઉપર મૂકી વાહન વ્યવહારને અટકાવવાના બનાવો પણ હોળીના દિવસોમાં બને છે. ઘાસની ગંજીઓ તથા અનાજનાં ખેનરો મળગાવ્યાનુ પણ આંભળવા મળે છે.

બીજાના ભોગે વગર પૈસે આનંદ માણવા માટે ગાવી અને આવા પ્રકારની ઘણી વેર વાગવાની વૃત્તિઓ

તથા મૂર્ખાઈ ભરેલી મોજમજ હોળીના દિવસે દરમ્યાન
જોવામાં આવે છે.

મૌરાપૂરમાં આવેલા જામનગરમાં વીસેક ગ્રાહ્ય તથા
જેન કોલેજનોએ આ વર્ષે એક વિગ્રહ રીતે હોળીને
તહેવાર ઊજવ્યાની આ રીતે એક સત્ય ઘટના.

મોતી નિવાસ અને કૃષ્ણભુવન પાસે આવેલી બીડ
સંજનની ખડકીનો એ લત્તો હતો. સને ૧૯૬૩ ની છઠ્ઠી
માર્ચથી ખારમી માર્ચ મુધી મારો મુકામ જામનગરમાં
શેઠશ્રી પુષ્કરભાઈ નાગોરીને ત્યાં હતો. બીડસંજનની
ખડકીમાં થઈ બેડીખંદર તરફ દરરોજ સવારે ફરવા જવાનો
મારો કાર્યક્રમ હતો.

૧૦ મી માર્ચની સવારે હું મારી ટેવ મુજબ ફરવા
ગયો હતો. જ્યારે બીડસંજનની ખડકી પાસે આવ્યો ત્યારે
મેં પાંચ ફૂટ પહોળી અને ગાર ફૂટ ઊંચી હોળી પાસે
વીસેક જુવાનીઓને જોયા. ગ્રમ્ય સવારે આડા પાંચનો
હતો. કેટલાક કંઈક ગરમ પીણું પીતા હતા. કેટલાક દાતાગુ
કરતા હતા અને તેમાંના કેટલાક ઊંચી ગઢતી જવાળાઓ
અને ઊડતા તણુઓને નિહાળતા હતા. એ મંડળીમાં
એક છોકરો પોતાના હાથમાં એક નાનું કુરકુરિયુ લઈ
આમતેમ ફરતો હતો. એકાએક તે આગ તરફ ધસ્યો અને
જેરથી તેણે કૂતરાના તે બચ્ચાને આગમાં ફેંક્યું. આ ક્રિયા
તેણે એટલી ઝડપથી કરી કે કોઈ તેને રોકી શક્યું નહિ.

વચ્ચે મોટી બખોલવાળી ચારે તરફ ઊંચી જવાળાઓથી લકડતી એ હોળીમાં એ હોમાયેલું કુરકુરિયું તરત જ ઉકળાટ પામ્યું હતું. લકડા એટલા બધા ઊંચા હતા કે તે ન તો બહાર નીકળી શક્યું કે ન તે કોઈ આછા અવાજ પણ કરી શક્યું. ચારે તરફ બગતા માંસની ગંદી વાસ આવવા માંડી. થોડી ઘણુ પછી એક ફટાક કરતો અવાજ સંભળાયો, “જુઓ, તેની ઓપરી ફાટી,” એવી ફૂર ધુવાનીઆઓએ ગર્જના કરી.

એક નાનો છોકરો આ દૃશ્ય નહિ જોઈ શકાયાથી રડી પડ્યો. તે સિવાયના બીજા બધા, જેમ હજારો મરુડો અને માંકડોને કોઈપણ જાતના દુઃખની સહેજ પણ લાગણી વગર આપણે મારી નાખીએ છીએ તેમ, આ કૃત્ય તરફ દુર્લક્ષ દાખવી રહ્યા.

સરકાર તરફથી પ્રતિવાદ એતવણી મળ્યા છતાં હિન્દુઓ હોળીની ઉજવણીથી લોકોને તથા માણસ મિલકતને ધણું જ નુકસાન કરે છે.

ધાર્મિક પ્રથાઓ તથા રીતરિવાજોને નામે જ્યારે લોકો નુકસાનકારક અને તિરસ્કૃત કાર્યોમાં આનંદ માને છે ત્યારે આપણી ઉચ્ચ સંસ્કૃતિ પરત્વે અન્ય પંથના અને પરરાષ્ટ્રનાં લોકોને અલાવ જ પેદા થાય ને !

સાચી કૃતજ્ઞતા

ખરી જરૂર વખતે મળેલી મદદનું લાગણીયુક્ત સ્મરણ છેલ્લા શ્વાસ સુધી ટકાવી રાખનારાઓને જ મહાપુરુષો કૃતજ્ઞી તરીકે વર્ણવે છે.

સાચી કૃતજ્ઞતાની લાગણી ફક્ત ભૌખિક કે શાબ્દિક પ્રદર્શનથી તેમજ પ્રાપ્ત થયેલી મદદ માટે ઔપચારિક આભારવિધિથી અટકતી નથી પરંતુ તેથી આગળ વધીને શક્ય હોય ત્યાં સુધી કોઈપણ પ્રકારના દંભ અથવા પૂર્વે મળેલી મદદની ગણતરી કર્યા સિવાય ઉદારતાથી સહજપણે તેનો બદલો વાગે છે.

સાચા કદરદાનીઓ, મળેલી મદદનું મૂલ્ય, કરજની જેમ પાછું વાળી તે મદદને ભૂલી જતા નથી, પરંતુ સમયસરની મદદ આપી જિંદગી સુધી સંપૂર્ણ રીતે પાછી વાળી શકાતી નથી એવી સાચી માન્યતાથી પોતાના મદદકર્તાઓ કરેલા ઉપકારને અત્યંત યાદ રાખે છે અને નૈતિક દ્રવ્ય સમજીને તેમની સેવા કરે છે.

એક અમૃત શ્લોક ॥ નારિયેળના ઉદાહરણ દ્વારા
ઉચ્ચ પ્રકારની આભાર વૃત્તિનો સુદૃઢ ખ્યાલ આપવાના
આવ્યો છે

પ્રથમ વયસિ પાતં તોયમન્વં સ્મરત
ગિરસિ નિહિતમારા નારિકેલા નરાણામ્ ।
દદતિ જલમન્વં સ્વાદુવજ્જામનાતમ્
નહિ કૃતમુપકાર સાધવો વિસ્મરતિ ॥

આ શ્લોક જણાવે છે કે નારિયેળનું આ પોતાના
મૃગિયા વાટે માનવો પામેથી મહુણ કરેલા થોડા જળના
ખદવામાં મદદની આભાર અમૃતિ ગળીને પોતાને શિરે
ભારે વજનદાર નારિયેળનો બોલો ધારણ કરે છે અને
માનવ જાતને વિપુલ મીઠું પાણી તથા કોપરુ આપે છે
તેજ પ્રમાણે મજાનો પણ મળેથી મદદને જીવનાન્ત
મુધી ભૂલના નથી

જીવનાન્ત મુધી માની કૃતજ્ઞતાની આભિતી આપતી
એક વ્યક્તિની સત્ય ધર્મના આ ગુહી

અરવિંદકુમાર કલકત્તામાં મેટ્રિકમાં અભ્યાસ કરતો
હતો ત્યારે અઢાર વર્ષની ઉંમરે અનાથ થયો પોતાના
માગી સ્થિતિવાળા માનપિતાનો તે એકલવાયો અકુળ હતો
પરંતુ રોગ, દવાદાર અને ડૉક્ટરોએ તેમની બધી
મિલકતને માર્ગ કઠી આપ્યો અને તેઓ બને એક પછી

એક હૃદય અને દેહમાં રોગે હરિશરણ થયાં. તેમના આ રીતના અગ્નિચક્ર અનુસારે તથા બીજી કોઈ મદદને અભાવે, આર્થિક અસહાયતાને લીધે અરવિંદ નિરાશ્રીન અને અહલીન બન્યો.

તેની શાળાના આચાર્યશ્રીએ તેને સારે શાળામાં આવડાની પરવાનગી આપી હતી. ખોટી બાદ્ય આડંબરી વૃત્તિથી દૂર રહેનાર અરવિંદ સ્વામ્યની કિંમત બાલ્યેથી હતો. તેથી જ કોઈ અંધારાઓના બારણાં ઠોકવા અથવા શ્રીમંતો પાસે ગિપ્સવૃત્તિ અથવા ઇતર આર્થિક સહાય માગવા તેને જબું પડ્યું નહિ. પૈસા કમાઈ શિક્ષણ પૂરું કરવા તેની ઇચ્છા હતી. આથી શાળા સમય બાદ કેટલાંક છૂટક કામો કરતો અને બદલામાં એ ટંક ભોજન અને છ રૂપિયા મેળવતો.

વિશેષ યોગ્યતા નાથે તેણે શાળાની પરીક્ષા પસાર કરી અને શીખ લઘુ લેખન, ટૂંક લેખન, નામું અને હિસાબી કામ શીખવા વાણિજ્ય મહાવિદ્યાલયમાં દાખલ થયો.

આ અમય દરમિયાન એક દિવસ તે હુગલી નદીમાં સ્નાન કરતો હતો ત્યારે પગ લપસી જવાથી તે ઝડપી જગા પ્રવાહમાં તણાયો. ત્યાં બીજા ઘણા સ્નાન કરતા હતા. તેમાંના એક દવાની દુકાનના માલિક શ્રી સુનીલબાબુએ તરવાની કળાથી અજ્ઞાન અરવિંદને જાગૃત ગાળ્યો. દીનદુઃખિયાંના

સહાયાર્થી અને કીર્તિની એવણા સિવાય મદદ અને સેવા કરનારા ઉમદા માનવીઓની માફક સુનીલબાબુ, અરવિંદ હોશમાં આવવાની ખાતરી થયા પછી, તે સ્થાન છોડીને જતા રહ્યા.

સંસ્કારી અને કુળવાન અરવિંદકુમારે જ્ઞાનમાં આવ્યો કે તરતજ તપાસ આદરી, અને પોતાના જીવનદાતાનું સરનામું મેળવી આભાર માનવા માટે તેમને ઘેર ગયો. શ્રી સુનીલબાબુ ઘેર જ હતા. તે અરવિંદને મળ્યા અને તેને કહ્યું, “ફક્ત ઇશ્વરજી બધાંને પાળી પોપી બચાવે છે; ફક્ત તેનો જ આભાર માનવાની જરૂર છે.”

શ્રી. સુનીલજીને અરવિંદ કોણ, ક્યાંનો હતો તે જાણવાની જરૂર જણાઈ નહિ. ભગવત્ શક્તિથી કોઈને મદદરૂપ થવાના પ્રાપ્ત થયેલા અવતરણે, તેમજ તે કર્મને, વિશ્વના દિવ્ય સંચાલકોને સમર્પણ કરી તે સમર્પણની ભાવનાને પણ સાચા કર્મયોગીઓની જેમ, તેઓ આ આખી ઘટના સાથે ભૂત્રી જવા ઇચ્છતા હતા.

૧૬ વર્ષમાં અરવિંદકુમાર વેપારી વિવયોમાં પારંગત થયો અને ત્રણ પેઢીઓમાં તેણે અર્ધ સમય મુદ્રાલેખન અને કારકુનની નોકરી મેળવી આ રીતે ત્રણ વર્ષ સુધી કામ કરી તેણે જરૂરી અનુભવ મેળવ્યો. પછી તે એક આગળ પડતી વેપારી સંસ્થામાં સ્ટેનોગ્રાફર તથા

હિસાબનીસ તરીકે નોકરીએ રહ્યો. તેની ખુદ્દિમત્તા, કૌશલ્ય અને ખંતથી તેના માલિકો પ્રમુખ થયા અને પાંચ વર્ષની એવા પછી તેને જવાબદારી હાર્યા સ્થાને બઠતી આપવામાં આવી. તેનો પગાર માસિક રૂ. ૩૫૦નો કરી આપ્યો. એ હોદ્દા ઉપર તે પાંચ વર્ષ રહ્યો.

અરવિંદબાબુએ કડબુ દિવસે જોયેલા હોવાથી તેઓ દ્રવ્યની કિંમત સારી રીતે જાણતા હતા. આથી તેઓ દર મહિને બેઠો રૂપિયા સલામતી હાર્યા સારી આવક આપતા શેરોમાં રોકતા. જ્યારે લાગ્યદેવી પોતાના માનીતાઓ ઉપર કૃપા-વર્ષા કરે છે ત્યારે ત્યારે બાબુએથી તેમને ઢગલાબંધ લાભ આપે છે. આમ શ્રી અરવિંદબાબુને પાંચ આંકડાની ડબ્બીની લોટરી પાકી, રૂપિયા સાત હજારનો વારસો મળ્યો અને શાળાજીવન દરમિયાન બજાવેલી વિશેષ એવાઓના બદલામાં તેમના તે સમયના માલિક તરફથી એક ઘર મળ્યું. તેમનાં જુદાં જુદાં રોકાણો પણ તેમને સારું વળતર આપતાં. આથી હવે તેમને નોકરીની જરૂર ન લાગતાં તેમણે નોકરી છોડી દીધી અને શેરના ધંધામાં પડ્યા. તેઓ અરજી વિદ્યાર્થીઓને કર્મચારીઓ તરીકે નોકરીએ રાખી તેમનું શિક્ષણ આગળ વાંટુ રાખવામાં મદદ કરતા.

ડબ્બી લોટરી પાકી કે તરત જ તેની અડધી રકમ તેમણે અનામી રીતે સુનીલબાબુને મોકલી દીધી.

શ્રી. સુનીલબાળુને આ ગુપ્ત ભેટ એક આનંદી આશ્ચર્યરૂપ લાગી. આવી રીતે મદદ કરનારાનો તેમને પત્તો લાગ્યો નહિ.

પેલા જીવન જયાવના બનાવ પછી શ્રી સુનીલબાળુ અને અરવિંદ ફરી મળ્યા ન હતા. વળી સુનીલબાળુ બાર વર્ષ પહેલાં કોઈની જિંદગી જયાવવાની ઘટના તદ્દન ભૂલી જ ગયા હતા. હૃદય અને ફેફસાંની આનુવંશિક નબળાઈએ અરવિંદબાળુના શરીરમાં મૂળ નાખવાની શરૂઆત કરી હોવાથી તબીબોએ તેમને અવિવાહિત જીવન વ્યતીત કરવા સલાહ આપી હોવાથી તેઓ કુવારાજ રહ્યા હતા.

આ દુનિયામાં આપણે જીવન પ્રવૃત્તિઓનાં બધાં પાસાંઓમાં એક પછી એક આવના વિધવિધ ફેરફારો પ્રવર્તતાં જોઈએ છીએ. ખરેખર આમ એક કહેવતનું પુનરાવર્તન થાય છે કે, “જીનવાલી જીવનક્રમ નાવિન્ય નાટે માર્ગ મોકળો કરે છે.” આમ સૂઝિતના આ કાયદા પ્રમાણે શ્રી સુનીલબાળુના સુખીજીવન પ્રકાશરૂપી સૂર્યનો અસ્તાચલનાં પ્રવેશ થતો હતો. ચંકટોની પરપરાએ તેમને ઘેરવા માંડ્યા. વેપારમાં નંદી આવી. માંદગીએ દરેક જણની એક પછી એક ખબર લીધી. સૌથી મોટા પુત્રને એક પ્રગતિના સ્થાનેથી બકારો આપવામાં આવ્યો. એક પુત્રી વિધવા થઈ. દેવાના કુંગર થયા. લહેણદારોએ દેવાની પતાવટ માફ દબાણ કરવાં શરૂ કર્યાં, અને

ત્યારે મનાલતનાવી તેમની ગિન્ડા ઉપર જતીને
હુકમ આપ્યો ત્યારે અતિમ રોડો હતો તેમની ગિન્ડા
ઘણીજ ચાલતી હતી પણ

ત્રીયુત્ત મરવિંદળાણુએ પોતાના હવનદાતા
મુરખીની ઘેરી આર્થિક અડચણો વિશે માલમુજબ હવનને
લેખમમા મૂકી પોતાને જવારના મુનીલળાણુને આ
મદદોમાધી તાજવા તેમનાવી બને તમ્બુ ડગી, આવે
પ્રમથે મદદે જવાનો હવન તેમનો વાગે આપ્યો હતો
મરવિંદળાણુને મુનીલળાણુની પરિસ્થિતિની તાજ વધ
તેજ ગત્રીએ પોતાની માથે કે પચીસ હજાર વીધા અને
ગમે તેમ ડગી મુનીલળાણુના ઘરમા નજરે પડે એવા
અંચે તે જકમ મૂકી, પોતે નજરે પડ્યા વગર બહાર
નીકળી ગયા

બીજે દિવસે ત્યારે મુનીલળાણુ વાઘ્યા અને
પોતાની અમર્યાઓનો વિચાર કરતા હતા ત્યારે તેમની
નજર અચાનક ગુલાબના ફૂલોથી ઢાંઢેલા એક નાના
પાકીય ઉપર પડી ઉઘાડીને જોયું તો એના મો મો
રૂપિયાની મડી ૨૨ નોટો હતી અને સાથે વગી એક પિટ્ટી
હતી તે પિટ્ટીના વાજ્યુ હતું કે, “આપને આ મોપવા
નારે અને ઇશ્વરી નાદેશ થયો છે કેડાપણુ પ્રકારના
તર્કવિતર્ક કર્યા વગર કૃપા કરી સ્વીકાર કરજો
વિ ‘મેવ’ ”

સુનીલજીએ પોતાની પત્નીને બોલાવી એ નનામી નિહી તથા રોકડ રકમ બતાવી. તેઓ બંને ત્યાં આગળ ઘૂંટણીએ પડ્યાં અને દીન દુઃખિયાંના સંકટહર્તાને પોતાની હૃદયપૂર્વકની આભારની લાગણીથી પ્રાર્થના કરી. આ મદદને દુઃખી દિવસો રૂપી રણમાં આવેલ રણક્રીપ માની સુનીલજીએ જપ્તી હુકમ પાછો ફેરવાવ્યો, પોતાનું દેવું પનાવ્યું અને પોતાના દહેણદારોની ગુભેચ્છા પાછી પ્રાપ્ત કરી. તેઓ જ્યારે નવીન દિશામાં ધંધો શરૂ કરવાની તૈયારીમાં હતા તે સમયમાંજ અચાનક સખત માંદગીમાં સપડાયા અને મગજઅંધીના રોગથી અવસાન પામ્યા.

સુનીલબાણુની માંદગી દરમ્યાન અરવિંદબાણુ ગુપ્ત રીતે પોતાનાથી બનતી સેવા તેમને આપતા હતા. સુનીલજી મૃત્યુ પામશે તેમ તેમને લાગ્યું નહોતું. તેમની ઉત્તરક્રિયામાં પણ તેમણે ભાગ લીધો અને જિંડા શોકમાં રૂખી ગયા.

શ્રાદ્ધ વગેરે ધાર્મિક ક્રિયાઓ પતી ગયા પછી શ્રી. અરવિંદકુમારે શ્રી. સુનીલજીનાં પત્ની તથા મોટાપુત્ર સમક્ષ હાજર થઈ કહ્યું કે પોતે શ્રી. સુનીલજીના રૂ. ૩૦,૦૦૦ના દેવાદાર છે અને તે રકમ હપ્તાબંધીથી પૂરી કરશે. ત્યાર પછી તેમણે તેમને પૈસા આપ્યા તથા તેમના કુટુંબની બાબતોમાં પ્રેમાળપણે રસ લઈને

કે સુનીલબાબુના કુટુંબને સુખી રાખ્યું. વખત જતાં પોતે રોચ્છપૂર્વક લાડી લીધેલા દેવાની પતાવટથી સુનીલબાબુની જે પુત્રીઓનાં તથા એક પુત્રનાં લગ્ન થઈ ગઈયાં. અરવિંદકુનારે સુનીલબાબુના મોટા પુત્રને શેરના ધંધામાં લગાડી દીધા.

શ્રી અરવિંદજીએ સુનીલ-કુટુંબની એકનિષ્કપણે સેવા કરી અને બેતાક્ષીય વર્ગની વચે રહેતાના કેન્દ્રમંથી, આ જગતમાં ગદ્ગદેતુપૂર્વક જીવી તેમજ મકિય એવા આર્પી, મરા, પામ્યા.

પોતાના છેવટના વર્તિતનામામાં શ્રી. અરવિંદજીએ સુનીલ-કુટુંબની બધી બ્યક્તિઓનાં નામો પોતાના સુખખી મહાયકર્તાઓ તરીકે લખ્યા.

આ હાસ્ય શોક ભરી દુનિયામાં દુંદુલિનાદ વગર ઘણા મહાન આત્માઓ પધારે છે અને પોતે મકિય એવા બજાવી અણનણ દશામાંજ વિદાય લે છે. નિઃશંકપણે શ્રી અરવિંદજી એક એવા જ આત્મા હતા.

મહિલા — પુકાર

છેલ્લાં હજાર વર્ષના ગાળામાં હિન્દુ સમાજમાં
 બીચો તરફ જે (ગમે તેવું) વર્તન જનાવાયું હોય તે
 બાજુએ રાખીએ તો પણ મોગલ રાજ્યના સાસનકાગથી
 તો તેમના તરફ મમાજે ઘણુંજ કઠોર વર્તન રાખ્યું છે
 અને ખામ કરીને તો તેઓ બહુ વિષય તૃપ્તિનું સાધન
 માત્ર હોય તે રીતેજ તેમને સત્કારવામાં આવે છે.

ૐ ડવેના આગમન મારે શ્રી ગિરણીની દિગામા મ્નુત્ય
પ્રગતિ મધ્યમ સ્ત્રી છે

પુત્ર જન્મ પ્રમતે મીઠા વહેલી વધારા પ્રવાય
છે, જ્યાં જન્મનો જન્મ થાય છે ત્યાં નિઃસ્વાર્થી મો
મનઠોડાય છે શ્રીઓ તરફ આલુ અન્યાયી વલણ
તેમના જન્મ માથે જ રાડ થાય છે

પુત્ર જન્મનો વિગિજ્જાનો હક મિદ્ધ વરવા
પુત્રોએ પોતાને માટે રૂઝાવાળા અને શ્રીઓ માટે
હક અદ્વૈતો મૃદાના વળા નિયમો ધડયા છે

શ્રીઓ તરફ નિઃસ્વાર્થ અને શકાની નજરે
જોવામા આવે છે તેમને માન મારવાના આવે છે તેમની
પામેથી મખત હાથે ડામ લેવાય છે તેમનો અભિપ્રાય
તેમના પતિના અવાજને મપૂર્ણ રીતે મળતો હોયો
જોઈએ એમ મનાય છે તેમના પતિના ગર્વમા જ તેમનો
આનંદ મનાયો જોઈએ વિગતી ગૂંડાઓ શિડાઈ
જનમઓની માફક આ શ્રીઓની પાછળ લનના
ગહે છે એકાતવાગ એ તો શ્રીઓનું મતલ હાયમ્ધાન
મનાય છે શ્રીની એક વગર વિચારી ભૂલ અથવા તેની
પવિત્રતા ઉપર મુકયેલો એક જોડો આશ્રય તેના સમાર,
આગદા અને મુખને ધૂળ લેવા કમ્પા પૂરતો છે,
હટકોથીજ છવાયલુ તેમનું હવન નિસહાય છે અને
મા બધી મુશ્કેલીઓમાથી પગ આ પૃથ્વી અને પૃથ્વી

પાના છોડે વધુ સુંદર અને ચેતનવંત જનાવનારી સરળ,
અને ઉમદા માતાઓ કુદરતની કૃપાથી વિજયવંત
બની પોતાનો માર્ગ કરી લે છે.

પોતાની પવિત્રતા માટે અગ્નિશુદ્ધિને વરેલી
મહાન સ્ત્રીતાનો નિર્દય રીતે ત્યાગ કરનાર રામનો
દાખલો સ્ત્રીઓ ભલે અંગત જનાવ તરીકે જતો કરે
અને લલ્લ ઉપર ન લાવે; પણ સમજુ સ્ત્રીઓ આદ્ય
શંકરાચાર્ય, રામકૃષ્ણ પરમહંસ, તુલસીદાસ, કબીર અને
એવા બીજા જે મહાન પુરુષોએ પોતાની સાહિત્ય
કૃતિઓમાં સ્ત્રી માત્રને નરક અને બંધનના કારણ તરીકે
વર્ણવી હલકી પાડી છે, તેમના તરફ તેટલા પૂરતો
આંતરિક અભાવ સેવશે, કારણ તેમને આ કંઈક અન્યાય
જનક અને વેદનાકારક લાગે છે. સ્ત્રીઓને આ રીતે
દુષ્ટવૃત્તિવાળી વર્ણવી કલંકિત કરવાને બદલે જે વૃત્તિને
તેઓ તિરસ્કારે છે તે વાસનાવૃત્તિને તેમણે નિંદી હોત
અને તે માટે 'સ્ત્રી' ને બદલે 'વામના' શબ્દનો ઉપયોગ
કર્યો હોત તો યોગ્ય થાત એમ લાગે છે. એ વિચાર
વાસનાથીજ ખરી રીતે તો દૂર રહેવા જેવું છે.

સ્ત્રી આપણા સર્વની જન્મદાત્રી છે, અને તેથી
આપણા રોજબરોજના સાંસારિક તેમજ આધ્યાત્મિક
જીવનમાં તેઓ અસરકારક અને પુરક ભાગ ભજવે છે તે
હકીકત આપણે વિના દલીલ કબૂલ કરવી જ પડશે. ઉપર
નિર્દેશિત મહાન સંતોએ પોતાની માતા અથવા પત્ની

અનુભવથી માણુન શીખે છે કે મનાગત દુખની લાગણીઓને જો ઈષ્ટવ્યક્તિઓ પાને ખુદી કગવામા આવે તો હૃદયનો સાર હળવો થાય છે બીજી રીતે કહીએ તો મહાનુભૂતિ દર્શાવનારને જો કટાણાનક માનમિડ દુખની વિગત કહેવામા આવે તો તે દુખ થણી વાય છે આ મનોવૈજ્ઞાનિક સત્યને જાણે આકાશ ડરી ગાળિન કન્ટી હોય તેમ તે દેખાતી સિખાગણ મારી પાને આવી અને મારી નિકટ જમીન ઉપર બેઠી, દુખથી કૃસેલી પોતાની ગાખમા આગુ લાવી, સમાજે તેના ઉપર લાદેલા દુખની કથની કહેવાનુ તેણે શરૂ કર્યું

તેણે કહ્યું, “નાની મરખી દુગન ધગવતા ચોડ પ્રાણલુ પિતાની હું એકની એક લીકરી છું માનુ નામ ધર્મિષ્ઠા છે વર્યો પહેલા મારૂ લગ્ન ઈમાન્ટી લાકડના એક ધીકતા ધધાવાળા વેપારીના એક મુપુત્ર માથે કરવામા આવ્યું હતું માડ સામારિડ જીવન મુખસગવડ વાળું હતું થોડા વર્ષ એ રીતે વીતી ગયા એ કુટુંબની એક વ્યક્તિની દુષ્ટ ઈચ્છાને તાબે નહિ થતા તેની ગરી ચોજનાથી મારી બાજી બિધી વળી ગઈ તેણે મારા ઉપર આરિચ્છહીનતાનો આક્ષેપ મૂક્યો અને તે બનાવટી વાત મારા પતિને કહી ગમે તે કારણે મારા પતિ ઉપર એની ખાત્રીદાયી અસર થઈ અને તે મારા પર ગુસ્સે થયા ત્યારથી તે મારા તરફ તિરસ્કાર અને શકાની નજરે જોવા લાગ્યા આ વાત મારા માતા પિતાને જણાવવામા આવી

મારા પૂજ્ય પિતાએ જમાઈને આવી લોકવાયકા ઉપર
આધાર ન રાખતા મારી વર્તણૂક માટે વ્યક્તિગત તપાસ
કરવા હજી ત્યાં પછી થોડે દિવસે મારા માતાપિતા મારી
પાને આબ્યા અને મીઠે મીઠુ મારે વિરે માલજેઠી
હકીકત વિષે પૂછ્યું મેં અચ્ચાઈપૂર્વક મારા પતિના
આરોપને નકારી કાઢ્યો મારા પતિના જ નિકટના મગાની
ગરી મુનાદો બાબત ડર કહેવું ચોખ્ખું ન લાગવાથી મેં
હજી હજી નહિ, મને લાગ્યું કે આ વાત વખતે મારા
લવિષ્યના આમાગિક મુખની આડે આવશે મારા માતા-
પિતાએ મને ધીમે ઠપકો આપ્યો અને શકામુક્ત વર્તન
કરવા હજી થોડા અડવાડિયા પછીથી એક દિવસે મારા
પતિએ મારા ઉપર ચોખ્ખી રીતે ખુલ્લો આરોપ મૂક્યો
કે હું ચારિત્ર્યબ્રષ્ટ છું તેમણે મને અવિચારી તેમજ
અન્યાયી રીતે ઘર બહાર કાઢી મૂકી મારા ચારિત્ર્ય
અબધમા સપૂર્ણ તપાસ કરવાની માગી બધી વિનંતિ
પૂર્વકની માગણીને ઠોકરે મારવામા આવી અને મારા
પતિ સપૂર્ણ રીતે લાગણીશૂન્ય બની અક્કડ રહ્યા જો મને
ફક્ત બકારો જ આપ્યો હોત તો હું ત્યાંને ત્યાં રહી હોત,
પણ મને ઘર બહાર હડસેવી મૂકી મને બહાર કાઢી
મુકાલી જોવા માટે ઘણા પાડોગીઓ ભેગા થયા તેમની
ઝલ તેમના મોઢામા સિવાઈ રહી તેઓ પ્રખ્યાત
કુલકર્ણની માફક તટસ્થ રહ્યા ફરક એટલો જ કે ગમ-
નવણના યુદ્ધમા કુલકર્ણ લઢાઈના અગ્રથી દૂર ઘોડા
નિદ્રાના પડી ગયો ત્યારે આ પાડોગીઓ બધું નાનું

નજદીકમાં રહીને નિકાળી રહ્યા હતા. કદાચ મારા પતિની દૃષ્ટિથી હું કલાંકિત હતી તેમની તેમને મારો પક્ષ લેવાનું વાંધાભર્યું લાગ્યું હોય. અધઃપાતની દુઃખદાયક ભાવનાથી મેં એ ભરતક લત્તો છોડ્યો. લીધે જેવા મહાન વિદ્વાનોની બનેલી કૌરવસલા નિઃસહાય, નિર્દોષ દ્રૌપદી ઉપર ગુજરેલો જુલમ મૌન સેવી ભેઈ રહી હતી. આ મૂંગાં ટોળાં મને એ મૂંગી સલા જેવાં લાગ્યાં.

પૂરતું અંધારું યઈ ગયું હતું અને મારા રાત્રી વાસાનો કોઈપણ જાતનો વિચાર કર્યા સિવાય હું આગળ વધે જતી હતી. હું લગભગ એ માઈલ ચાલી હોઈશ. પછી આરામ લેવાની ઈચ્છાથી તેમ જ હવે શું કરવું તેનો વિચાર કરવા રસ્તે આવેલી એક પાટલી ઉપર બેઠી. મારા સાસરા અને પિયરના ગામ વચ્ચે અંતર તો બહુ ન હતું પણ મારે માથે દ્વેષપૂર્વક લાદેલા કલાંકને લઈને હું મારાં માતાપિતા પાસે જવા મારા મનને મનાવી ન શકી. આખરે થોડોક સમય ભરતમૂંઝણ અને મીઠાણ શીખવનાર કંચનદેવીને ત્યાં જવાનો મેં નિર્ણય કર્યો. હું સ્ટેશને ગઈ. અર્ધા કલાકમાં એક ગાડી આવવાની હતી. તેમને ત્યાં જવા મારી પાસેના પૈસામાંથી મેં ટિકિટ ખરીદી. ગાડી આવી. હું ગાડીમાં બેઠી અને કંચનદેવીને ગામે ત્રીજે સ્ટેશને ઉતરી પડી. કંચનદેવીનું ઘર મારું ભેયેતું હતું, ત્યાં પહોંચતાં બહુ સમય ન લાગ્યો. આપેક વયનાં કંચનદેવીએ આનંદ અને આશ્ચર્ય-

યુક્ત દેખાવથી મને આવકાર આપ્યો. પતિના ઘરમાંથી દેવી રીતે મને બકારો મળ્યો તે બધું મેં તેમને કહ્યું અને મને તેમને ઘેર આસરો આપવા વિનંતિ કરી. તેમણે મને પંખાળી અને દિલાસો આપ્યો. તે દિવસે તેમને ત્યાં મધ્યમ ઉંમરનાં મુંબઈનાં એક બહેન પદોષ્ટા તરીકે આવ્યાં હતાં. તેમનું નામ કામિનીદેવી હતું. થોડા દિવસ પછી કંચનદેવીએ મને કામિનીદેવી સાથે મુંબઈ જઈ તેમને ત્યાં ચાલતા સીવલુ વર્ગોમાં તેમની નોકરીમાં રહી મદદ કરવા મલાહ આપી. હું કપૂર થઈ અને અમે બન્ને જીવડયાં. કંચનદેવીએ મને ટિકીટ કઢાવી આપી અને રોકડ રૂપિયા પચાસ આપી અમને વિદાય કર્યાં. મેં માનસિક રીતે મારી ભવિષ્યની કમાણીમાંથી તેના પૈસા પાછા આપવાનો સંકલ્પ કર્યો. અમે મુંબઈ પહોંચ્યાં.

કામિનીદેવીનું ઘર સુધડ હતું અને તે એકલાં રહેતાં હોય તેમ લાગ્યું. મારા માનસિક ભારને હળવો કરવા તે મને શહેરનાં કેટલાંક જોવા લાયક સ્થળો બતાવવા લઈ ગયાં. એક શુક્રવારે સાંજરે ત્રણ સુવતીઓ કામિનીદેવીને મળવા આવી. તેઓ કોલેજમાં બી. એ. માં ભણતી બહેનો હતી એ રીતે મારી સાથે તેમનો પરિચય કરાવ્યો અને પછી સ્થળ ફેર કરવા સાડુ થોડાક દિવસ તે કન્યાઓ સાથે રહેવા જવાનું મને કહ્યું. મેં હા પાડી. કામિનીદેવીએ મને કેટલાંક નવાં કપડાંની આપેલી જોડ

સાથે લઈ તે ઊંઝરીઓ સાથે ટેકમીમાં બેસી તેમને ઘેર
 રહેવા ગઈ. ત્યાં આગળ બીજી બે વીસ વર્ષની અંદરની
 યુવતીઓ અને એક વૃદ્ધા હતાં. ઘરનો દરેક ચોરડો બે
 બિછાનાથી મુસલજ દતો. પરદેશી આકૃતિવાળાં શૃંગારિક
 મુદ્રાઓવાળાં નગ્ન ચિત્રોથી બધીજ દિવાલો શણગારેલી
 હતી. આ બેઠકને હું ચમકી. ચોપડીઓના ઘોડાઓ જુદી
 જુદી લાપામાં લખાયલાં કામશાસ્ત્રનાં પુસ્તકોથી ભરેલા
 હતા. એ પણ એક અજાણી લાગી કે તે ઘરમાં રસોડું
 નહોતું. ઘરનું સમગ્ર વાતાવરણ ગમગીન અને છળકપટ
 યુક્ત હતું. મારો અહેસોસ લયથી પડવા માંડ્યો. એટલામાં
 બે સ્ત્રીઓ મારી પાસે આવી અને મારા વાળ થાબડી
 કહેવા માંડી કે માડું સદ્ગુણ્ય છે કે શહેરના ઉત્તમોત્તમ
 વેશ્યાગૃહમાં મને પ્રવેશ મળ્યો છે. આથી મારે ખુશ થવું
 જોઈએ. તેઓએ મને એમ પણ કહ્યું કે પહેલાં તો મારી
 માફક તેમને પણ આ સ્થળ નહોતું ગમતું પણ થોડાક
 સમયમાં તેમની માફક હું પણ આ બધાથી ટેવાઈ
 જઈશ. તેમની આ બધી વાતો મને કંઈ સમજાઈ
 નહિ. મોંડી સાંજરે પેટી યુવતીઓ પેટી વૃદ્ધ બાઈ પાસે
 મને મૂકીને જતી રહી. ઘણા પુરૂષ મુલાકાતીઓ તે ઘેર
 આવતા પણ બધા એકલાજ આવતા અને થોડાક સમય
 રોકાઈને જલદીથી પાછા ફરતા. દરેક વસ્તુ મને
 અસાધારણ લાગી. થોડાક સમય પછી મુસલમાન જેવો
 દેખાતો એક માણસ અડધા ડઝન જેટલાં વાસણોમાં
 ખાવાનાં ભાણું લાવ્યો. મેં જમવાની ના પાડી, પરંતુ

તે માણસ આપણા જેવો ગ્રાહણ જ છે એમ પેલી વૃદ્ધ સ્ત્રીએ કહી મારી શંકાનું નિવારણ કર્યું. અમે બધાં જમ્યાં અને પેલી વૃદ્ધ સ્ત્રી સાથે હું સૂવા ગઈ.

મારી બેચેનીની લાવના છૂપાવીને બીજે દિવસે સવારે મેં પેલી વૃદ્ધ બાઈ અને બીજાંઓને મને કાગિની દેવીને ઘર પાછી લઈ જવા વિનંતિ કરી. તેમણે મને જણાવ્યું કે કાગિનીદેવી તો ઊટી ગયાં છે અને બીજા છ મારા મુધી તેમના પાછા ફરવાની શક્યતા નહોતી. આ સમાચારે મારી કેડા લાંબી નાખી અને મારી ખીકમાં વધારો કર્યો. આ સ્થિતિમાં તેઓ કોણ છે શું ધંધો કરે છે અને મને શું કરવા માગે છે તેની ચોખવટ કરવા મેં તેમને જણાવ્યું. પેલી વૃદ્ધ સ્ત્રીએ ક્રમ્પટ જવાબ આપ્યો કે પેલાં બધાંએ મને પાંત્રીસ રોડ રૂપિયામાં ખરીદી હુતી અને તેઓ શ્રીમંત પુરુષોને આંતરે આંતરે મારી પાસે મોકલી તે દારા ધન કમાયે. મને ઉચ્ચ પ્રકારનું જીવન અને સારા વેતન માટેનું વચન આપવામાં આવ્યું. આ વાતથી મારા મન અને હૃદય ઉપર કેવે! આઘાત લાગ્યો હશે તે તો હું આપની કલ્પના પરજ છોડું છું. મારા ધમપછાડા અને વિરોધની તેમના પર કશી અસર ન થઈ. મારા જેવી અનિચ્છા દર્શાવતી સ્ત્રીઓને ઠેકાણે લાવવામાં તેઓ ઘણી કુશળ હોય તેમ જણાતું હતું. બધી છોકરીઓએ એવા ભેરથી મને પકડી રાખી કે મારા છૂટકારાના બધા પ્રયત્નો નિષ્ફળ નીવડ્યા.

મુખમાં પહોંચી જવા પ્રયત્ન કર્યો. તરતજ ઉલટીઓ શરૂ થઈ અને તેના ઉપર ઉતારનું ઓગડ આપવામાં આવ્યું. આ રીતે મારો પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયો. થોડાક બીજા દિવસ કર્યો પણ ખતાવ બન્યા વગર પસાર થયા. માત્ર મનમાં જે એક વિચાર આગળ પડતો આવ્યા કરતો હતો તે એ હતો કે ખતલી ત્વરાએ આ જૂંગવણ લારેલી એંહિક શુષ્કિમાંથી મૃત્યુ ઠારા અલોપ થઈ જવું. જ્યારે લોકો છુવવા માટે પ્રયાત્ન કરતા હોય છે ત્યારે હું ઇરાદાપૂર્વક મારણ માટે નરક્કીઆ મારતી હતી. એક દિવસ ખાટલા નજીકના ટેંગલ ઉપર ઊંઘની ત્રેવીસ ટીકડીઓ લારેલી ખાટલી ભેવામાં આવી. એક સામટી જ હું તે પધી ગોળીઓ ગળી ગઈ. તે વખતે પણ મને તરત જ ઉલટીઓ થવા લાગી અને એ ઘરના માણસોએ તરત જ નજદિકના એક ચિકિત્સકને બોલાવ્યા. તેમણે મને ઝેરની અમર નાણુદ કરતાં અગરકારક ઇજક્ષનો આપ્યાં. હું કલાકો સુધી અર્ધ મૂર્છિત અવસ્થામાં રહી અને ફરી પાછી માણ થઈ. મને સખત નશિયત કરવામાં આવી અને એ જ ધંધામાં કામ કરતાં બીજાં કોઈ જંગલી માણસોને વેચી દેવામાં આવશે એવી મને તીવ્ર ધમકી આપવામાં આવી.

આ દુઃખપૂર્ણ દુનિયાનો ત્યાગ કરવાનો મારો ત્રીજો પ્રયત્ન પણ નિષ્ફળ જતાં મને મનમાં એમ લાગવા માંડ્યું કે આપણે આ જગતમાં પૂર્વજન્મનાં ત્રણે અંક કરવા અને પૂર્વ લહેણાં વસુલ કરવા માટે આવીએ છીએ

અને તેમાંથી છૂટી શકાય તેમ નથી. તે ઉપરાંત મને એમ પણ લાગ્યું કે આ અમૂલ્ય જીવનનો એક વિશિષ્ટ હેતુ છે અને તેથી તેને વચમાંથી જ કાપી નાંખવું એ ઘણું જ પાપમય ગણાશે.

દિવસ જતાં મારા ઉપર જે હલકું કાર્ય કુશળતા-પૂર્વક લાદવામાં આવ્યું તેને હું વશ થઈ અને એ રીતે પેલા બદનામી ઘરમાં મેં ચાર માસ ગાળ્યા. જીવનના વિવિધ વ્યવસાયમાં કામ કરતા સંખ્યાબંધ પુરુષો મારી પાસે આવતા અને ધનને ખાતર તેમની બીજી વાસના સંતોષાવી પડતી. મારા શરીર સૌંદર્યનો ઉપલોગ કરવા આવનારાઓમાં એક સ્ત્રીની ગૃહસ્થ હતા. તે મારામાં વિશેષ રસ લેવા લાગ્યો. અમે બન્ને વધારે નીકટ સંબંધમાં આવ્યાં અને એક શુભ દિવસે તે મને બહાર લઈ ગયો અને અમે કલકત્તા નાસી ગયાં. પહેલાં એણે મને એક વિધવાશ્રમમાં દાખલ કરાવી આપવાનું વચન આપ્યું હતું. એ હરામખોરે મને કાંચનદેવીની માફક બેવડી રમત રમી જે હજાર રૂપિયામાં એક ચીની વેશ્યાગૃહમાં વેચી. એક માસ સુધી મારા ઉપર વેશ્યાવૃત્તિ લદાવેલી રહી. ઇશ્વરકૃપાથી મેં એ શરમભર્યા સદનનો ત્યાગ કરવાની વ્યવસ્થા કરી અને મારા પાપમય ભૂતકાળમાંથી મારા દેહને અને મનને ગંગાસ્નાન અને ભગવદ્ભક્તિ દ્વારા પવિત્ર કરવા હું બનારસ ગઈ.

ત્યાર પછીથી આશ્રય અને નોકરીની શોધમાં હું
ગામેગામ ફરી. મારે મારે ઘણાં દ્વાર સંજીવનીથી ખુલી
જતાં, પરંતુ તે દેશના મારા આકર્ષક રૂપને કારણે. વિધવિધ
સાધનોવાળા વૃદ્ધો અને યુવકો મને મદદ કરી આશરો
આપવા આગળ આવ્યા પરંતુ તેમની માગણીઓ પણ
વિષય વામનાની ઇચ્છાઓથી સંકુચિત નહોતી. હું જ્યાં જ્યાં
જતી ત્યાં ત્યાં આતુર નયનોનો હું શિકાર બનતી.
કેઈપણ સ્થળે મને ગામનિથી મૂવા કે બેસવા દેવામાં
આવતી નહિ. ઘણી વખત તો મારે ગુંડાઓના અસહ્ય
આક્રમણોને દૂર રાખવા પોલીસની મદદ લેવી પડતી.
મારી કારમી પીડા તો એ હતી કે ઘણા ખરા મીયાનદારો
અને નાના અધિકારીઓ મારી મદદે આવતા તે પણ
દેશ દુષ્ટ ઉપર ડાંગ દેતા પ્રશ્નો પૂછવા અને તેમની
કલકિત માગણીઓ વડે મને કૂંચે રૂટીઓ ખાણવા

હું જ્યાં જ્યાં ગઈ ત્યાં ત્યાં આવી ધૃષ્ટાસ્પદ
વર્તણૂકનો ભોગ બન્યા છતાં મને હંમેશાં એમ લાગ્યું
છે અને લાગે છે કે આ ઇશ્વર નિર્મિત જગત હજી પણ
મહામારી લોકોથી પૂર્ણપણે વંચિત બન્યું નથી. પરંતુ
તેમને જોખી કાઢી તેમની છત્રછાયા નીચે એવાવૃત્તિથી
આપણી પવિત્રતામાં વૃદ્ધિ કરવી તે મારા નશીબમાં નહિ
હોય તેમ લાગ્યા ક્યું છે. પરિણામે હજી સુધી મને
તેમની સાથે રહી એવું કરવા અને મારા હૃદયને પવિત્ર
રૂપની તક મળી નથી

આખરે હું ગુજરાતના એક શહેરમાં પહોંચી અને ત્યાં અજાત ક્ષેત્રોમાં કીર્તિ અને માનને વરેલી એક મહિલા કસ્યાણુ સંસ્થામાં મને ચહેલાઈથી પ્રવેશ મળ્યો. સંસ્થાના લડાઈમાં વધારો કરવા અને પોતાને આડૂ આનંદી જીવન ગાળવા માટે સંસ્થાની સંચાલિકા અનીતિના ધંધામાં સ્ત્રીઓ પૂરી પાડવાના કામમાં લાગીદાર હવી એમ મારા જોવામાં આવ્યું. અસંદર્ભીપાત્ર શ્રીમંતોની કામચલાઉ શૈયા લોગિની બનવા સંસ્થાની ઘણી અન્તેવાસી સ્ત્રીઓને લલચાવવામાં આવતી અથવા તેમના પર બળજબરી કરવામાં આવતી. એ બ્રહ્મ સ્ત્રીની ગુપ્ત સેવા બજાવતી કેટલીક સ્ત્રી ચિકિત્સકો પણ હતી. તે સ્ત્રીઓ સ્ત્રીઓની સુવાવડ ટાળવાના તથા ગર્ભપાતના કાર્યોમાં તેને મદદ કરતી. આ સ્ત્રીની મુલાહની અવગણના કરતી અન્તેવાસી-નીઓ તરફ કડક વર્તન રાખવામાં આવતું તેમજ યુક્તિપૂર્વક તેમને સંસ્થામાંથી બહાર કાઢવામાં આવતાં એમ મને જણાયું. તેઓ નચાવે તેમ નાચવા મેં ના પાડયાથી મને સારી સંભાળમાંથી બાકાત રાખવામાં આવી અને યોજનાપૂર્વક હડસેલી મૂકવામાં આવી.” તે દુષ્ટ સ્ત્રીની પ્રવૃત્તિઓ મને કેરલના એક કવિની યાદ દેવડાવે છે. તે કવિએ સાર્વજનિક હિતકર્તાઓની કલંકિત વર્તણૂક સંબંધમાં નીચેનો દોહરો લખ્યો છે :-

“ વાડ પોતે ખાઈ નાંખે ખેતરનું જો ધાન,

તો ઢોર બળાની આજુબાજુ લટકે શું વળી કામ ? ”

તેણે પોતાની વિતક કથા ચાલુ રાખી. “ પહેલાંની માફક

હું, ખુલા આકાશ નીચે ચોખ્ખી ગવીઓના આવી પડી
 માગ ગતદુષ્ટો પરાકાષ્ટાએ પહોંચ્યા હતા નાન ગડ
 ભર્યા સ્વાનુભવોની મમૃદ્ધિ ઉપર નજ નાખતા નને
 ન્પટપણે જણાય કે આત્મગમ્યમની પ્રાથનિક ભાવનાથી
 પણ પં એવા ભોળી પુરુષ ગમાજમા માન મુદ્
 ગરીર ગૌંડવ માથે વ્યક્તિગત પાવિત્ર્યનો માર્ગ
 અપનાવવો એ તદ્દન અગત્ય હતું આથી મે વગ
 વિચારે ગમે તેમ માગ નાહતું દેગુ અન્ત્રા વટે ડાળી
 નાખ્યું અને નાન ગાલ, ભાલ અને હડપથી ઉપ
 ઘણા ઊંડા ડાપા મૂક્યા ત્યાં પછી કાન્યા તન્યા ગદા
 મ્નાગમા હું બહુ કદુખી જણાવા લાગી અપગ
 મિવાયના ખીજા બધા મારી હાજરી અને દેખાવથી દૂ
 નહેવા લાગ્યા મારે માટે આ મનગમતું અને આગમ
 દાયક બન્યું ગદી ક્વરાપેટીઓમાથી, મ્નાની
 બાજુએથી અને આનગાડીના રેલ માર્ગેમા હું ખાવાની
 વસ્તુઓ ખેળતી નને જોઈને ગદામા ગદા ડોઢીઆઓ
 પણ મારે તિબ્કાન કરતા ગરબાત ભે કે કંઈ હતી
 પગ હું અને ખતથી મે તેમ કંઈ નાહું રાખ્યું અને
 હવે તો નિત્યની રોગરૂપ ભૂખને ભાગવા આમતેમ કરવા
 હું શક્તિમાન થઈ છું છેલા બે વર્ષોથી હું, મ પૂર્ણ
 ગીતે ભયમુક્ત છું ગરીસૂર્ય, હવાપાણી ને ધર્મીગાતાની
 મદ્ય મ ભાગ હેળા હું હવે મૃગિનાતાની કૃપાથી
 સહિસલામત બની છું, અને માનસિક ગીતે પગમકૃપાળુ
 પગમાત્માનુ ભજન કરે છું

ત્રણેક વર્ષ ઉપર મેં સાંભળ્યું કે મારા પિતા પરલોકવાસી થયા છે. કેટલાક ધંધાદારી ધર્મ ગુરુઓએ પાછળથી મારાં વિધવા માતાની ધાર્મિક વૃત્તિનો લાલ ઉઠાવી, મારા પરલોકવાસી પિતાએ પોતાની પાછળ મૂકેલી મૂડીમાંથી દસ હજાર રૂપિયા જેટલી મોટી રકમની અકરાતકરી કરી છે. સાંભળ્યું છે તે પ્રમાણે હાલમાં મારી પવિત્ર માતા, પોતાના નાના ઘરમાં એક નાની સરખી કરિયાણા મરીમત્રાલા અથાણાં તથા પાપડ પાપડી જેવી તૈયાર ચીજોની દુકાન ચલાવી પોતાનું ગુજરાન નભાવે છે.

મારી માફક શેરીઓમાં રજાગતી મૂકાયેલી વિવિધ સુનાજ શ્રેણીની સેંકડો તરણ સ્ત્રીઓ સાથે મારે, મારા આ મરણઆત રખડપટ્ટીના દિવસોમાં, ભેટો થયે હોતો. તે બધી જ સ્ત્રીઓ પાસેથી બહુવા મળેલું કે દુરાચારી પુરુષોની અર્થોપરી સત્તા નીચે રાચવાનો દેખાવ કરતી તેઓ અસહ્ય માનસિક વ્યથાથી પીડાતી હતી. ” પોતાની મૃત્યુ કથાનો ઉપસંહાર કરતાં તેણે કહ્યું, કે “આધુનિક સમાજમાં સુમેળ, સાધક લગ્નજીવન અને પવિત્ર જાતીય ધોરણના બધા નીતિ નિયમો હવે ભૂતકાલિન હકીકત બની ગઈ લાગે છે. સેંકડો મુરતીઓના લગ્ન સમયે પવિત્ર અગ્નિદેવ અથવા મોલવીઓ અથવા પાદરીઓ સમક્ષ હૃદયપૂર્વકની જે આદર્શ પ્રતિજ્ઞાઓ કરવાનો ઢાંગ કરે છે તે તરત જ સ્વપ્નવત્ બની જાય છે અને તેઓ

પવિત્ર અને ખર્ચાળ લગ્ન વિધિને હંમેશનું હાસ્યપ્રદ પ્રદર્શન જ બતાવે છે.”

હું એવા મતનો તું કે જે જ્ઞાતિઓમાં પૈડાગુની પ્રથા પ્રચલિત છે અને તેને ઉત્તેજન મળે છે ત્યાં સ્ત્રીઓને હંમેશાં કનગડ કરવામાં આવે છે, મારી નંખાય છે, અથવા કાઢી મૂકવામાં આવે છે અને આ રીતે સ્ત્રી આત્મહત્યાને આવા સમાજમાં ચાડકતરી રીતે પ્રેરણા અપાય છે.

જ્યાં ગળાફંધ પૈડાગુ વ્યવસ્થા છે અને લગ્ન સંબંધના બધા જ નિયમોને જ્યાં કોરે મૂકાય છે તેવા મહાગુજરાતમાં દર વર્ષે ઘણી જ સાવચેતિપૂર્વક લખીએ તો પણ ઓછામાં ઓછી આત્મો ગૃહિણીઓ આત્મહત્યા કરે છે.

કેટલાક સમય ઉપર ગુજરાત સમાજ કસ્ટોમ્સ મંડળના પ્રમુખ શ્રીમતી પુષ્પાબહેન રાહેતાએ સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યું હતું કે ગુજરાતના ગિત્તેર ટકા આત્મહત્યાના બતાવે તો આચી રીતે યોજનાપૂર્વકનાં ખૂન જ હોય છે.

સામાન્ય રીતે હિન્દુ સ્ત્રીઓની આવી દુઃખભરી સ્થિતિ હોવાથી જો સ્ત્રીઓને-અને ખાસ કરીને તો ગુજરાતી સ્ત્રીઓને-પોતાના પુનર્જન્મની પસંદગી રાટે છૂટ આપવામાં આવે તો તે બધી જ સ્ત્રીઓ-અપવાદ ત્રિવાય-પુરુષ જન્મ માટે જ પોતાનો નત બતાવશે,

છતા ઇશ્વરી મહેત મુજબ જો પુનર્જન્મમા તેમને માટે
સ્ત્રીનું જ ખોજીયું લખાયું હોય તો તેઓ હિન્દુમમાજ
સિવાયના કોઈ અન્ય મમાજમા જન્મ આપવા પ્રભુને
પ્રાર્થના કરશે

તેની હૃદયદ્રાવક હઝિકત પૂરી થઈ અને હું જોઈ
ગકચો કે તેનો માનસિક ભાગ હળવો થયો હતો તેની
માતા વ્રદ્ધ હોવાથી તેમને કોઈ લાવનાશીલ મદદગારની
જરૂર તો જો એ અર્થ તેને પોતાની માતા પાને જઈ
ઉપયોગી થઈ પડવાની જરૂરીયાત સ્પષ્ટ થઈ એ તેને
પૂછી જોયું પોતાની માતા તેનો સ્વીકાર નહિ કરે
એ વિચારે ધર્મિણીદેવી એ સૂચના સાથે મહામત ન
થઈ વિકૃત્ત તરીકે તેને એ જીવનમા નૈતિક મૂલ્યોને
મહત્તા આપવા એક મહાદુષ્ટમા જો તેની મરજી હોય
તો જોવા જવા મલાહ આપી, અને એ કુટુંબની
દેખભાગ હેઠળ હું જાતે જ તેને મૂકી આવીશ એમ એ
તેને જણાવે એવી પણ ખાત્રી આપી કે તેઓ તેના
તરફ માયાળુ વર્તન રાખશે કે જેથી તે ત્યાં મુજેથી
જીવે પોતાની પ્રગતિ સાધી શકશે મારી આ મનનીય
મૂચનાનું તે માપ કાઢતી હોય તેમ થોડાક અમય શાન્ત
રહી અને આખરે ધડકતે હૃદયે તેણે માગી સૂચના
સ્વીકારી

આ ઓશનથી નજદિકના એક બીજા ઓશને, લાખા
અમયથી મારા પરિચિત એવા એક મુસ્લમાની દાતાર

વૃત્તિવાળા ચહેરી અમલદારને ત્યાં હું તેને લઈ ગયો
 અમલદાર મહાગયે તેને ખુશીથી આશરે આપી બહે ।
 ગળી રાખવા હા પાડી તેને ત્યાં ગળી હું ગાયો ગયો
 એક અડવાડીઆ પછીથી માટે તે ગહે આગળથી પગા
 થવાનું હતું આથી તે સ્થળે ભોજન વ્યવસ્થા માડ અને
 ધર્મિષ્ઠાદેવીનું કેમ જાણે છે તે જોવા હું તે ગહેગા
 અડક્યા જેવો હું તેના આશ્રયના ભાઈને ત્યાં પહોંચ્યો
 કે તન્ત જ મેં મારા આશ્રય વચ્ચે ધર્મિષ્ઠાદેવીને
 ગૃહસ્થાગ ઠગવાની તૈયારીમા જોઈ જ્યારે તેણે મને જોયો
 કે તન્ત જ પોતાનું નાથુ નીચું નમાવી મને હાથ જોડી
 નમસ્કાર કર્યા માગ પૂછતા પહેલા જ તેણે કહ્યું કે તેના
 તે ઘરમા આવ્યાને બીજે જ દિવસે, અમલદાર મહાગયે
 પોતાની જિમા પત્નીને તેમને પિયર મોકલવા પડ્યા
 ત્યાંપછી તેણે મને સૂચક અર્થમા જણાવ્યું કે અમલદાર
 માહેણે આગલી ગતે, પોતાની પાશવી વસ્તિ ઉપર પચા
 રાખવાની અશક્યતાને લીધે પોતાની માથે ગયન કરવા
 જણાવ્યું મદ્દલાગ્યે તેમની મોતી ઉમરની પુત્રીની ઘ
 આગળની હાજરીને જાણે તે બધી ગઈ મેં જ્યારે તે
 ભાઈને તે વિષે અપ્પિટકરણ કરવા જણાવ્યું ત્યારે તેઓ
 દ્રક્ષા મુગા રહ્યા, તેમનો ચહેરો પડી ગયો અને ગળનથી
 લેવાડ ગયો થોડા સમય બાદ તેમને માના દિલનો
 પદ્માતાપ થયો અને ધર્મિષ્ઠાદેવીને પગે પડી તેમની
 માફી માગી

ધર્મિષ્ઠા દેવીને કિસ્સો મને એક સંસ્કૃત સુલાષિતની
યાદ તાજી કરાવે છે.

સ્વલ્પાદો દિવસેશ્વરસ્ય ફિરણઃ સંતાપિતો મસ્તકે
ચાન્દ્રન્દેશ મનાતપં વિધિવદાત્ તાલસ્ય મૂર્લં ગતઃ ।
તત્રાન્યસ્ય મહાફલેન પતતા મનં સગધ્રં ગિરઃ
પ્રાયો ગચ્છતિ યત્ર માય રહિતસ્ત્રગપદાં ભજનમ્ ॥

તે શ્લોકમાં એવું જણાયું છે કે તાલવાળો એક
આદમી સૂર્યની સખ્ત ગરમીથી બચવા નારિયેળના ઝાડ
નીચે આશરો લેવા ગયો; પરંતુ દેવયોગે ત્યાં પણ
ઉપરથી નાળિયેર તેના તાલવાળા માથા ઉપર પડ્યું.
અઠર્થાં બ્યાં બ્યાં બાય ત્યાં દુઃખ પણ તેની પાછળ
પાછળ બાય છે.

આખરે મેં તેને તેની માતાને ત્યાં જવા કબૂલ થવા
સમજાવી. અચકાતાં અચકાતાં તેણે તે માન્યું. અમે
ગાડીમાં ચઢ્યા. જ્યારે અમે ગાડીમાં તેની માતાના ગામ
જઈ રહ્યાં હતાં ત્યારે તેણે પોતાના વિચારો જણાવતાં
કહ્યું કે જો ફરી વાર ઇશ્વરની યોજના તેને માનવ જન્મ
આપવાની હોય તો પુરુષ બલિમાં જન્મ આપે અને
માથોસાથ સ્ત્રીની સર્વોચ્ચ ઉન્નતિ માટે અસરકારક રીતે કામ
કરવા પૂરતાં સાધનો પણ આપે એવી એની પ્રાર્થના હતી.

અમે તેની માતા કલ્યાણીદેવીને ગામે આવી પહોંચ્યા.
યોજના પ્રમાણે મેં ધર્મિષ્ઠાદેવીને પહેલાં સ્ટેશને જ રાખી

અને હું એકલો તેની વૃદ્ધ માતાને ત્યાં ગયો. ઘર બંધ હતું. તેની માતા મહાદેવના મંદિરથી પાછાં ફરે ત્યાં મુઘી મારે થોભવું પડ્યું. થોડીવારે જેમના અહેસાસ પર પવિત્રતા પ્રકાશી રહી હતી તે વૃદ્ધ કલ્યાણીદેવી મંદિરથી પાછાં ફર્યા અને મને માનપૂર્વક આવકાર આપી ઘરમાં આવવા વિનંતિ કરી. સંસારિક માધનોની દૃષ્ટિએ જોતાં ઘર ગરીબ જણાયું પણ તે શાન્ત વાતાવરણથી સમૃદ્ધ હતું. મેં તેમને જલદીથી મારી મુલાકાતનો હેતુ સમજાવ્યો. એ સાંભળતાં જ તેમના કરચલીઓવાળા અહેસાસ ઉપર અમર્યાદિત આનંદ છવાઈ ગયો. તેમણે મને તરત જ પોતાની પ્રિય તે રક્તા પુત્રી પાસે લઈ જવા કહ્યું.

હું તેમને સ્ટેશને લઈ ગયો. અમે સ્ટેશનની નજદિક પહોંચતાં જ પોતાની માતાને ધર્મિષ્ઠાએ જોયાં અને દગાબાજ કાંચન અને કામિનીની જોડીમાંથી છૂટકારાની ભાવનાના આવેશથી તે એકદમ આનંદમાં આવી ગઈ. તે હાથ લંબાવી દોડતી આવી અને કલ્યાણીના શાન્ત આલિંગનમાં મુરશ્ચિત રીતે સમાઈ ગઈ.

આત્મહત્યાના ત્રણ પ્રયત્નો બાદ કરતાં પોતે નિઃસહાય હોવાથી તેણે શાંતિથી સહન કરેલાં દુઃખો અને પોતાની જાતને પવિત્ર રાખવા તેણે જે માર્ગ અપનાવ્યો હતો તે ભગવાન ગુરૂ વિશ્વને જે ઉચ્ચ આદેશ આપ્યો તેને સાચે જ અનુસરતો રહ્યો હતો.

એ જીવાત્માઓના પુનર્મિલનથી પવિત્ર થયેલ તે સ્થળ ત્યારે મેં પૂર્ણ સંતોષથી ઓડ્યું ત્યારે મારી સમાજ નિરીક્ષણ પ્રવૃત્તિમાંથી મેં જે અભિપ્રાય બાંધ્યો તે હું ત્યજી શકું તેમ નથી. ધર્મિષ્ઠાદેવીના પુરુષો તરફથી થતા દુર્વર્તનના આ સંપૂર્ણ સત્ય પણ શોકપૂર્ણ અનુભવ ઉપરથી હું એ માન્યતા ઉપર આવ્યો છું કે મોટા ભાગના પુરુષો ભોગલાલસાના ફંદમાં લપટાઈ જઈ શરમ જનક ભત્રીય સંભોગરૂપી પાપમાં પોતાના જીવાત્માને ગમેજો છે.

એ માનવું જ પડશે કે જે શ્રીમતો ગરીબાઈની પીડા અનુભવી તેને સારી રીતે સ્મરણમાં ગમે છે તેઓ જ ફક્ત ગરીબોની યોગ્ય પ્રકારે સેવા કરી શકે છે. ફક્ત તાંદુરસ્ત ચિકિત્સક જ માંદાની સાચી માવજત કરી શકે, શિક્ષિત જ અશિક્ષિતોને શીખવી શકે અને સુખી જ નિરાશા પીડિતોને દિલાસો આપી શકે. તે જ પ્રમાણે સંયુક્તિક આપણે એમ કહી શકીએ કે જે સ્ત્રીએ દુઃખનો દરિયો ડહોળ્યો હોય તે જ સ્ત્રી, પુરુષ દેહ દ્વારા, શ્રીજનોની સેવા કરી તેમના પુનરુદ્ધાર માટે પ્રયત્નશીલ રહી શકે. એમ હોવાથી હૃદયપૂર્વક હું પ્રાર્થુ છું કે એ પરમકૃપાળુ પરમેશ્વર ધર્મિષ્ઠાદેવીની આ આદર્શ આકાંક્ષાને પાર પાડે કે જેથી સ્વામી વિવેકાનંદ, સ્વામી દયાનંદ અને ડૉ. કર્વેની માફક તે હિન્દુસ્તાનીઓની સ્થિતિને ઉન્નત કક્ષાએ લઈ જાય..... તેમની આકાંક્ષા પાર પડે !”

ઋણાનુબંધ

હકીકતના પાયા ઉપર રચાયેલા પૂર્વજન્મમાં માનનારા લોકો, આ પૃથ્વી ઉપરના જીવાત્માઓનો બીજા જીવાત્માઓ સાથેનો, દિવ્યતાને પામેલા જીવો સાથેનો અને નર્કલોકમાં પહોંચેલા જીવાત્માઓ સાથેનો પૂર્વજન્મનો સંબંધ તરત જ માન્ય કરશે.

ધોરા સમય પહેલાંના અથવા લાંબા સમય પહેલાંના આપણા પૂર્વજન્મને યાદ કરવાનું તથા વિગતવાર તેની માહિતી આપવાનું આપણામાંના દરેકને માટે શક્ય નથી તેથી આપણી નિત્યની ઘટનાઓને આપણે કાફલનિક કારણોના સંબંધથી સમજાવવા ટેવાઈ ગયા હોઈએ છીએ; પરંતુ હકીકતમાં તો તે ઘટનાઓ આપણાં પૂર્વ કર્મનું જ પરિણામ હોય છે. જો આપણે આપણા ગતજીવનની બધી જ વિગતો બાજુતા હોત તો આપણું અત્યારનું જીવન એક અસંબંધ બનાવેલો લાગે બની જત

અન્ય સ્થળે હોય છે તેમ આપણું આ પૃથ્વી ઉપરનું જીવન પણ કેઈપણ પ્રકારના ન્યાતબીતના ભેદ સિવાય સજીવો અથવા પુનર્જન્મ પામેલાઓ સાથેના

આપણા ભૂતકાળ અને વર્તમાનકાળના વ્યવહારોના સ્વભાવ અનુસાર સુખદુઃખની આપણેની એક પરંપરા છે.

આપણાં કર્મ અનુસાર પૂર્વજન્મના બંધનો નિઃશંક રીતે કાર્ય કરે છે તે સત્ય મારો નીચેનો અનુભવ સ્પષ્ટ કરશે.

સન ૧૯૬૦ ના અંતભાગમાં કોઈક સમયે જામનગર (ઝોરાષ્ટ્ર)ના એક ગ્રેડ શ્રી પુષ્કરલાલ એ. નાગોરીએ પોતાને આવેલા સ્વપ્ન સંબંધમાં મને પત્ર લખ્યો. તેમાં તેઓએ જણાવ્યું કે આ સ્વપ્નમાં તે મારી સાથે ઓરિસ્સામાં આવેલાં એક માતાના મંદિરમાં જપ કરતા હતા એમ તેમણે જોયું, અને તે સ્થળની મુલાકાત લેવી એવા આદેશ સાથે તે સ્વપ્નનો અંત આવ્યો હતો. પોતાના સ્વપ્નની નીચે પ્રમાણેની વિગતો જણાવતાં સાથે પૂછ્યું કે પર્યાટન પ્રિય સાધુ તરીકે મારાં વિસ્તૃત દેશ પરિભ્રમણના સમય દરમિયાન મેં એવા કોઈ મંદિરની મુલાકાત લીધી હતી કે કેમ? તેમના લખવા પ્રમાણે દેવીના મંદિરના નામની શરૂઆત 'ગ' કારથી થતી હતી. મને એમ પણ જણાવવામાં આવ્યું કે એ એક પ્રસિદ્ધ સ્થળ હતું અને તેની સામે એક સુંદર કમળ તળાવ હતું તેમજ પાછળની બાજુએ જર્જરિત દશામાં એક શિવાલય હતું.

આ વત્ર મળતા પહેલાં મારા નિષ્ઠા પ્રમાણે મેં એ વર્ષની ઓકટોબરની પહેલી તારીખે જ મારો વાર્ષિક

પ્રવાસ કાર્યક્રમ આંકી રાખ્યો હતો. એ કાર્યક્રમમાં પ્રસિદ્ધ જગન્નાથપુરીની મુલાકાતનો પણ સમાવેશ કરેલો હતો. તેમ છતાં જગન્નાથપુરીના મારા મુકામ તથા મુકરર કરેલા મારા સમય દરમિયાન એ મંદિરને નદ્દી ખોળી કાઢવાનું કાર્ય સહેલું નહોતું. ઉપરાંત પુરીમાં છૂટથી ફરી શકાય અને મંદિરનું સ્થળ ખોળી શકાય એવો પુરતો સમય ન હોવાથી મેં રૂબરૂભાઈના આ આશ્ચર્યકારક સ્વપ્નનો વિચાર બાજુએ રાખેલો.

ચોજના પ્રમાણે મારા એક મિત્ર મુંબઈના શ્રી મણિલાલ દે. અમીનના ઘરથી હું પુરી જવા સાડે ઉપડ્યો અને તા. ૧૩મી ડીસેમ્બર ૧૯૬૨ના દિવસે પુરી પહોંચ્યો ત્યાંના શેકાણ દરમિયાન મેં તે સ્થળના પ્રાક્ષણે પાસેથી માતાના મંદિર સંબંધમાં હકીકત મેળવવા સહજ તપાસ કરી. તેના જવાબમાં મને એવું બાણવા મળ્યું કે પુરીની આજુબાજુમાં આવું કોઈ પવિત્ર સ્થળ નથી.

ત્યારપછી હું ભુવનેશ્વર ગયો. એ પણ એક મહત્વનું યાત્રા સ્થાન છે. પેલા મંદિર સંબંધમાં ત્યાં આગળ તપાસ કરતાં ત્યાંથી પણ એવો જવાબ મળ્યો કે એવું કોઈ મંદિર હોવાનું તેમણે સાંભળ્યું નથી.

ખીજી સવારે હું પુરી પાછો ફર્યો અને જગન્નાથજીને મંદિરે ગયો, ત્યાં પૂજા કરી મંદિરનાં પગથીયાં ઉતરવા લાગ્યો. છેલ્લે પગથીએ પહોંચતાં પહેલાં જ અધવચમાં

એક પુત્ર ઉમળા માણસે મને અડકાવ્યો તેણે મારી
પાસે સાડા અગીઆગ આનાની માગણી કરી મને એ
વિચિત્ર લાગ્યું મેં વિચાર્યું કે સારો પોપાડ પહેરેલા
એમનો લિખારીનો ધધો તો નહિ હોય ! યાત્રાળુઓને
વખતોવખત હેરાન પરેશાન કરનાર પડા-ધાર્મિક
ભોમિયા-પૈડીના તે નહોતા મને શાન્ત નેઈ તેમણે
“ કઈ નહિ ” એવું દર્શાવતા કહ્યું, “ તમારે ન આપવું
હોય તો આપવાની જરૂર નથી એ તો તમારૂં પૂર્વ
જન્મનું દેવું છે ” મેં વચ્ચે જ પૂછ્યું “ તમને તેની
શી ગીતે ખબર પડી ? ” હવે પછીથી સરળતાને ખાતર
તે માણસ નાટકે હું ‘ પુનર્જન્મ ’ નામ વાપરીશ
મારા પ્રશ્નના જવાબમાં આ પુનર્જન્મ સાઈએ મને કહ્યું,
“ વર્ષમાં છ મહિના હું યોગ સાધના કરતો
જગન્નાથપુરીમાં રહું છું મારી યોગ સાધના હું મધ્યનાતથી
સૂર્યોદય સુધી અને બપોરે ચારથી નવ વાગ્યા સુધી દરરોજ
કરું છું દરરોજ સૂર્યોદયથી બપોર સુધી બિધ અને
આરામ લઉં છું આજે નિદ્રા દરમિયાન મને સ્વપ્નામાં
નીચેનો આદેશ મળ્યો હતો જાગ્યો અને તરત જ ઠોડતો
અહિ આવ્યો.

‘ મને ૧૧-૨૦ વાગે જગન્નાથ મંદિરને આઠમે
પગથીએ એક સાધુને મળ અને તેની પાસેથી સાડા અગીઆગ
આના મેળવી લે તમે બન્ને તમાન છેલા જન્મમાં
સુમનસાન હતા અને બન્ને પ્રહ્લદેશમાં મજૂરી કરતા હતા

વીસ વર્ષની ઉંમર પહેલાં જ તમે બંને મૃત્યુ પામ્યા. પૂર્વજન્મના તેની સાથેના તારા વ્યવહારોના પરિણામે એ સાધુને તારું એટલી રકમનું દેવું છે. આત્મારે તે તેના એક નિત્રે લખી જણાવેલા દેવીના મંદિરની શોધમાં છે. મંદિરના આગલા ભાગમાં એક જુનું કમળ-તળાવ છે, અને તેની પાછલી બાજુએ આવેલું ખખડધુસ સ્થિતિમાં રહેલું એક શિવમંદિર છે. તે સાધુને ત્યાં લઈ જા. મંદિરને રસ્તે આવેલા એક શેઠ પુનમચંદની કાપડની દુકાને તારે થોભવાનું છે. તે પ્રમાણે કરતાં જ રાગદેવીના મંદિરે જતા આવતાંના ખર્ચને પહોંચી વળવા સાત રૂપિયા અને તેર આનાની રકમ તને તરત જ મળશે,' એવો એ આદેશ હતો.

પ્રસન્ન ગોપાલ અને ૧૯૪૬ની સાલમાં મધ્ય પ્રદેશમાં એક મહાત્માજીનો મને લેટો થયો હતો તે બનાવ પણ મારે અહિં જણાવવો લેઈએ. જેમને મેં કદી પહેલાં જોયા નહોતા એવા એ મહાત્માજી મારા જે પૂર્વજન્મની આશ્ચર્યકારક હકીકત મને આપી હતી.

મને એમ જણાવવામાં આવેલું કે મારો ગત જન્મ પહેલાંનો જન્મ ઇજીપ્તમાં આવેલ એક વાંસદેહના કુટુંબમાં થયો હતો. હું આઠેક વર્ષનો થતાં જ મારા માતાપિતા મરણ પામ્યાં. ત્યાર પછી એક મુસલમાન ગ્રંથે મને પોતાની પાસે રાખી લીધો અને બસરા નજીકના

કોઈ સ્થળે લઈ જઈ પોતાની સંભાળ હેઠળ મને રાખ્યો. ત્યાં ચાર પાંચ વર્ષ રહ્યા પછીથી હું મરણ પામ્યો અને પાસેના જ કોઈક સ્થળે ફરી પાછો કોઈ મુસલમાનને ત્યાં જ મારો જન્મ થયો. આ બીજા જન્મનાં મારાં માતાપિતા ખેત મજૂરો હતાં. ધંધાએ મક્કા-મદિના આવેલા બ્રહ્મદેશના એક વેપારી અમારે ત્યાં આવ્યા અને મારા માળાપને ગુલામ તરીકે ખરીદી લઈ અમને બધાંને બ્રહ્મદેશ લઈ ગયા. તે સમયે મારી ઉંમર ચાર માસની હતી. બ્રહ્મદેશનાં હું ઉછરી નાનો બાળક થયો. અમારા શેઠના બંગલાની બાજુમાં જ એક બૌદ્ધમઠ હતો. હું ત્યાં રમવા જતો. મારા આકર્ષક અરબી દેખાવ અને કુમળી ઉંમરને કારણે આશ્રમના અંતેવાસીઓ મારા તરફ પ્રેમથી વર્તતા. આઠ વર્ષની ઉંમરે મારી માતા ગુજરી ગઈ અને પિતા ગાંડા બન્યા. તેઓ કોઈક સ્થળે ચાલ્યા ગયા અને થોડા માસ પછી અમને સમાચાર મળ્યા કે તેઓ એક દૂરના ગામમાં ભૂખમરને કારણે મરી ગયા હતા.

દરમિયાનમાં અમારા શેઠને વેપારમાં ભારે ખોટ આવી અને પરિણામે તેમને પોતાનું રહેઠાણ બદલવું પડ્યું. મને તેમણે મઠમાં મૂક્યો. ઘણા સારા સમય સુધી હું મઠમાં આધુઓ સાથે રહ્યો. મારી તોફાની વૃત્તિને કારણે મને મઠમાંથી એકાએક કાઢી મૂકવામાં આવ્યો. નવ વર્ષનો હું આગરો આપનારને અભાવે લોકોના બોળ ઉપાડી તથા બીજાં ઘર કામો કરી માફ ગુજરાન ચલાવતો. ચૌદેક વર્ષની ઉંમરે હું મરી ગયેલો.

મારા અત્યારના જન્મનું સ્થાન ગ્રહદેશ છે અને મારા છેલ્લાની પહેલાંના જન્મદાતા પિતા મારી માતા રૂપે ગ્રહદેશમાં જન્મ્યાં હતાં.

આ ઉપર જણાવેલી મારી ભૂતકાલિન વિગતોને અદ્ભુત સંહિતાઓ-ઉચ્ચ જ્યોતિ વિજ્ઞાનની એક શાખા-પૂર્ણપણે ટેકો આપે છે અને તેમાં મારા ભવિષ્ય વિષે પણ કેટલીક મહત્વની વિગતો છે એ બધી નિઃસંશય સાચી જ પડશે.

ત્યારથી મારો જન્મ મિસર દેશમાં થયો હોવાનું મેં જાણ્યું ત્યારથી જ હું એ દેશની મુલાકાત લેવાનું જાડું આકર્ષણ સેવી રહ્યો છું. ગુજરાતના ખેડા જિલ્લામાં એક કચ્છા ભાદરણમાં મારું બાર આતુર્ભાસ ગાળવાનું વ્રત આવતે વર્ષે પૂર્ણ થશે પછી ઇશ્વરેચ્છાએ અને ૧૯૬૫ ના માર્ચની ૧૯ મી તારીખથી દિલ્લીથી કેરો મુધી ખગપાળા મારો પ્રવાસ શરૂ કરવાની યોજના છે. મારી ગણતરી પ્રમાણે મિસરના એ સુંદર શહેરમાં પહોંચવા સોળ મહિના લાગશે. વળતા પ્રવાસ માટે હું વાહનનો ઉપયોગ કરીશ.

મારા મૂળ વિષય પર આવી જઈ. પુનર્જન્મની વાત સાંભળી મેં તેમને સાડા અગિયાર આના આખ્યા મંદિર વાસેથી તેમણે કુખનેદર જપા સાડ રીક્ષા લાડે કરી. રસ્તામાં તેમણે કાપડની દુકાન આગળ રીક્ષા થોભાવી

દુકાનમાં પ્રવેશ કર્યો. ગડલા આગળ જ એક સદ્ગૃહસ્થ બેઠા હતા. શ્રી પુનર્જન્માને બેતાં જ તેઓ બિઠ્યા, ઘડીઆળ જોયું અને કંઈ પણ બોલ્યા ચાલ્યા સિવાય પોતાની પાસે તૈયાર રાખેલા સાત રૂપિયા તેર આના તેમને આપ્યા.

પુનર્જન્મા પણ કશું બોલ્યા નહિ. તેમણે રકમ લીધી અને અમે વિદાય લીધી. અમે બુવનેશ્વર પહોંચ્યા અને ત્યાંથી એક બસ ગાડી દ્વારા રાગિણીદેવીના મંદિરે પહોંચ્યા. અરેબર એ નાનું સરખું મંદિર પ્રાચીન જણાયું. તેની સામે કમળ તળાવ આવ્યું હશે એમ લાગ્યું. મંદિરને પાછલે ભાગે ખંડિયેર હાલતમાં શિવમંદિર પણ હતું. ત્યાં કેટલોક સમય અમે ગાળ્યો. પાછા વળતા પહેલાં જણવા મળ્યું કે સાઠ વર્ષ પહેલાં એ સ્થળ ઘણું લોકપ્રિય હતું અને મારી સંખ્યામાં લક્ષો ત્યાં આકર્ષાતા હતા. અમારા વૃદ્ધ ભોમીઆએ જણાવ્યું કે સમય જતાં એ મંદિર દુર્લક્ષિત બન્યું અને અત્યારે તો આપણા આ અતિ ધાર્મિક પ્રદેશમાં આવેલાં ઘણાં ખરાં ત્યક્ત મંદિરોમાંનું તે એક છે.

રાગદેવીને રસ્તે અને જગન્નાથને મંદિરે પાછાં ફરતાં મેં શ્રી પુનર્જન્માને તેમના વર્તમાન જન્મ સંબંધી કંઈક પૂછ્યું. તેમણે કશું પણ કહેવાની ના પાડી. પોતાની અનિચ્છા દર્શાવતાં તેમણે આખરે કહ્યું, “કુદરતી ચોજના

પ્રમાણે આપણે મળ્યા અને હવે એ મેળાપનો હેતુ પૂર્ણ થયો છે તો પછી મારે વિરેની નિરૂપયોગી વિગતો મેળવવાનો પ્રયત્ન જ કેમ ? ” એ વધુ દળાણ કયું નહિ.

તેઓ વિદાય થયા અને હું ત્રીધો પુનમચંદ કાપડીઆને ત્યાં ગયો અને પેલા સાત રૂપિયા તેર આના વિરે મને બધું જણાવવાનું કહ્યું. તેમણે મને કહ્યું, “ આગલી રાતે મને સ્વપ્નામાં આદેશ મળ્યો હતો કે જે ઇસમ સવારે ૧૧-૪૮ વાગે આવે તેને તં રક્ત આપી દેવી. ”

મારી પાસે પૂરતા પૈસા હતા અને મને ખાત્રી છે કે શ્રી પુનમચંદ પાસે પણ પૂરતી રકમ હતી. અમારા બેમાંથી કોઈપણ તેટલા પૈસા ખર્ચી શક્યું હોત. પરંતુ રાગદેવી પર્યટનના ખર્ચ પેટે સાત રૂપિયા તેર આના અમને આપવા માટે બનેલ આ ઘટનામાં શ્રી પુનમચંદ શેઠનો ગૂઢ પ્રવેશ એ બીજું કશું નહિ પણ અમારા ભૂતપૂર્વ દેવાદાર હોવાનો જ ચોક્કસ બનાવ છે.

રાગદેવી મંદિરના નામ સંબંધમાં કહેવાતું કે તેની શરૂઆત પુષ્કરભાઈએ કરેલા “ ગ ” થી થઈ નહોતી. એ ઉપરથી એમ સમજી શકાય કે ‘ ગ ’ ની પહેલાના ‘ રા ’ અક્ષરની છાપ શ્રી પુષ્કરભાઈના સ્મૃતિપટ પર ચોક્કસ રીતે પડી ન હોય અને પરિણામે જાગ્યા બાદ તેમને પાછલા અક્ષર ‘ ગ ’ નીજ સ્મૃતિ રહી.

મેં પુરી છોડ્યું અને મારા આંકેલા કાર્યક્રમ પ્રમાણે ખીજાં ઘણાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ તા. ૨૭ માર્ચ ૧૯૬૧ ના રોજ હું જામનગર પહોંચ્યો. દરમ્યાનમાં આ અદ્ભુત ઘટના વિષે મેં કોઈને કશું લખ્યું કે જણાવ્યું નહોતું. શ્રી પુષ્કરભાઈને ઘેર પહોંચ્યા પછી જ મેં તેમને તે વિષે બધું કહ્યું. તેમને એથી કંઈ આશ્ચર્ય થયું નહિ. એનું પણ કારણ હતું. તેમની પત્નીએ આ વિર્ભાવની અવસ્થામાં જોએલી બધી વિગતવાર હકીકત તેમણે કદા પ્રમાણે પુષ્કરભાઈએ પોતાની રોજનિશીમાં માર્ચ માસની મોંઘમાં લખી હતી. તેમાં જણાવ્યું હતું કે હું પોતેજ તે મંદિરનું સ્થાન જાતે જોણી કાઢવાની વાત રૂબરૂ કરીશ; અને તે વિષે બધું તેમને ઘેર ગાવી એક કલાકમાંજ કહીશ. પુષ્કરભાઈનાં પત્નીના આ આશ્ચર્યકારક સ્વાનુભવ આંતરિક મનની અદ્ભુત ક્રિયાની બીજી સાબિતી છે.

શું આ મોંઘપાત્ર ઘટના એમ નથી બનાવી આપતી કે આપણાં જીવન આપણા અજ્ઞાત ભૂતકાળ તથા ન સમજી શકાય તેવા વર્તમાન સાથે અત્યંત મૂઠ રીતે વણાયેલાં છે અને વળી આપણે પોતાનાં ભૂતકાલિન કશું ચૂકવવા અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ સાધવા પુનઃન-મ લઈએ છીએ !

મેં પુરી છોડ્યું અને મારા આંકેલા કાર્યક્રમ પ્રમાણે બીજાં ઘણાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ તા. ૨૭ માર્ચ ૧૯૬૧ ના રોજ હું જામનગર પહોંચ્યો. ઠરમ્યાનમાં આ અદ્ભુત ઘટના વિષે મેં કોઈને કશું લખ્યું કે જણાવ્યું નહોતું. શ્રી પુષ્કરભાઈને ઘેર પહોંચ્યા પછી જ મેં તેમને તે વિષે બધું કહ્યું. તેમને એથી કંઈ આશ્ચર્ય થયું નહિ. એનું પણ કારણ હતું. તેમની પત્નીએ આવિર્ભાવની અવસ્થામાં જોએલી બધી વિગતવાર હકીકત જેમણે કહ્યા પ્રમાણે પુષ્કરભાઈએ પોતાની રોજનિશીમાં માર્ચ માસની નોંધમાં લખી હતી. તેમાં જણાવ્યું હતું કે હું પોતેજ તે ગંદિરતું સ્થાન જાતે ખોળી કાઢવાની વાત રૂબરૂ કરીશ, અને તે વિષે બધું તેમને ઘેર નાવી એક કલાક સુધી કહીશ. પુષ્કરભાઈનાં પત્નીનો આ આશ્ચર્યકારક સ્પૃહાનુભવ આંતરિક મનની અદ્ભુત ક્રિયાની બીજી સાબિતી છે.

શું આ નોંધપાત્ર ઘટના એમ નથી જતાવી આપતી કે આપણા હૃવન આપણા અજ્ઞાત ભૂતકાળ તથા ન સમજી શકાય તેવા વર્તમાન સાથે અત્યંત ગૂઢ રીતે વણાયેલાં છે અને વળી આપણે પોતાનાં ભૂતકાલિન કાલ્યુશૂકવવા અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ માધવા પુનર્જન્મ લઈએ છીએ!

★

